BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

TRAIAN DEMETRESCU

OPERE ALESE

Ediție îngrijită și comentată de
GEO ȘERBAN

(In anexă: Bibliografia generală a scrierilor lui Traian Demetrescu)

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Clubul cărții digitale 2022

C. Iuga

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

TRAIAN DEMETRESCU

OPERE ALESE

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Clubul cărții digitale 2022

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

TRAIAN DEMETRESCU

OPERE ALESE

Ediție îngrijită și comentată de
GEO ȘERBAN

(In anexă: Bibliografia generală a scrierilor lui Traian Demetrescu)

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Clubul cărții digitale 2022

STUDIU INTRODUCTIV

In acea duminecă însorită de 19 Iunie 1905, mulți dintre cei ce ieșiseră să-și facă obișnuita plimbare de-a-lungul Căii Victoriei se vor fi oprit în dreptul Ateneului atrași de mulțimea adunată, deasupra căreia fluturau faldurile unui steag roșu. Să fi fost vorba de vreo adunare a muncitorilor socialiști, de vreo întrunire organizată de aceștia? Părea prea nepotrivită pentru un asemenea scop mica grădină a Episcopiei, care împodobea pe atunci intrarea Ateneului. Prilej de a se neliniști nu vor fi avut decât acei ce nu răsfoiseră până la ora respectivă *Adevĕrul* sau *Dimineața*. Altfel ar fi putut afla la vreme că era vorba de o călduroasă manifestație pregătită de prietenii și iubitorii operei lui Traian Demetrescu, cu ocazia desvelirii bustului său.

La această solemnitate[1], înafara câtorva delegați oficiali și a câtorva amici intimi, printre care C. Mille și Al. Vlahuță, marea majoritate a asistenței era alcătuită din muncitori, membri ai cercului „România Muncitoare", veniți sub conducerea lui I. C. Frimu și purtând în frunte steagul glorios al mișcării muncitorești. Este cât se poate de semnificativă prezența masivă a muncitorimii la această solemnitate. Acei alături de care Traian Demetrescu a suferit nedreptățile orânduirii burghezo-moșierești, nutrind aceeași ură față de clasele stăpânitoare și îndreptându-și privirile

[1] Vezi *Dimineața*, 21 Iunie 1905.

spre zorii unui viitor mai bun, nu l-au uitat, ci i-au cinstit amintirea așa cum se cuvine unui prieten devotat. In timp ce „mărimile" urbei natale a scriitorului refuzaseră să-i primească bustul, pretextând indignate de o asemenea propunere, că „înaintea lui merită bronzul și marmora alți oameni mari ai Craiovei" [1], muncitorii din București, prin glasul unuia dintre conducătorii lor, își exprimau atașamentul sincer față de opera lui Traian Demetrescu. Cuvintele pe care le-a rostit în acea împrejurare I. C. Frimu constituesc cea dintâi apreciere justă și valabilă asupra poetului: „Ca muncitori conștienți — a spus atunci vorbitorul — am ținut să venim cu toții sub steagul nostru roș, să sărbătorim memoria lui Traian Demetrescu, ca unul ce a stat alături de noi, ca unul ce a luptat sub aceeași flamură roșie a socialismului. In operele sale veți găsi femei cu rochii de un fâșâit armonios, cu sânuri roz-albe, cu mânuțe gingașe și catifelate — dar veți găsi și muncitori plini de griji și de nevoi ce zac în mizerie... El a propovăduit o viață nouă, el a propovăduit revolta. Ziua de azi să fie un imbold muncitorilor la luptă, ziua de azi să fie un imbold poeților de a trezi și a da lumină și păturii obijduite, ce dă totul, până chiar și viața ei — și în schimb nu primește nimic !" [2]

Mișcarea muncitorească din țara noastră dela sfârșitul secolului trecut, și-a găsit în Traian Demetrescu — Trademe, cum a fost cunoscut de cei mulți — un însuflețit sprijinitor. Articolele, poeziile și bucățile sale în proză, publicate în periodicele muncitorești ale vremii, constituiau rechizitorii la adresa nedreptăților

[1] C. Mille: Letopiseți, *Adevărul*, 20-27 Iunie 1905.
[2] *România Muncitoare*, 26 Iunie 1905.

sociale, pline de dragoste pentru mulțimea muncitoare și toți cei asupriți. Impresionat de suferințele grele ale poporului, el însuși îndurând nevoile și lipzurile rezervate celor mulți în societatea împărțită pe clase, Traian Demetrescu s'a atașat de tânăr socialiștilor, căutând astfel un răspuns propriei sale inimi revoltate.

Cercetând astăzi întreaga activitate jurnalistică și scriitoricească a lui Traian Demetrescu — mult mai vastă decât s'a bănuit până acum — descoperim contribuția însemnată pe care a adus-o acest scriitor puțin cunoscut, la făurirea unei literaturi legate de frământările și aspirațiile maselor populare, la îmbogățirea tradiției luptătoare a literaturii noastre. Poeziile și proza lui Traian Demetrescu, precum și observațiile sale cu privire la misiunea artei și a artistului, cuprinse în diferite articole literare sau conferințe pe care le-a ținut, mărturisesc lupta ce s'a dat în conștiința scriitorului între tendințele romantice ale izolării de sbuciumul vieții, într'o lume imaginară, fictivă, și tendințele realiste, înaintate, izvorite din dorința de a zugrăvi traiul mizer al celor asupriți și aspirațiile lor.

★

Viața sbuciumată și plină de lipsuri a lui Traian Demetrescu este cuprinsă între anii 1866-1896. Sfârșitul său tragic, sosit prea timpuriu, când scriitorul nici nu împlinise 30 de ani, mărește numărul crimelor societății burghezo-moșierești comise împotriva scriitorilor ce s'au alăturat luptei poporului nostru muncitor. El, care văzuse atât de just și avusese curajul să denunțe cauzele adevărate pentru care „genialul nos-

tru Eminescu" s'a sfârșit în mizerie după ce fusese „silit să trăiască în strâmtorimile prejudecăților și alcătuirilor rele sociale", izbindu-se de pătura „burghezimii exploatatoare, ignorantă, nepăsătoare de știință și artă" [1] — el, Traian Demetrescu, n'a putut să-și croiască un destin mai omenesc. S'a născut în Craiova, dintr'o familie mic-burgheză. Tatăl său, mic-negustor, nu reușea, se pare, să câștige mai mult decât cereau nevoile zilnice de existență ale familiei. Singura bucurie a copilăriei sale, după cât reiese din unele destăinuiri proprii, i-ar fi procurat-o poveștile pe care i le spunea cu glas stins bătrâna ce-i purta de grijă. Ascultând basme cu împărați haini și feți frumoși învingând furia smeilor, Traian Demetrescu a cunoscut încă din acea fragedă vârstă sentimentul de dragoste și interes față de creațiile populare, pe care-l va manifesta tot timpul activității sale scriitoricești. Datorită spiritului îngust de care erau călăuziți părinții săi, poetul de mai târziu se simți de tânăr străin în cercul familiei. Tatăl care nutrea o concepție strâmtă de viață, proprie oricărui burghez dornic să parvie, călcă peste voința fiului său și refuzând să-l înscrie la liceu, îl dădu ca ajutor unui toptangiu de bumbac. Calvarul de amărăciune ce se abătu din acel moment, când n'avea decât 13 ani, asupra capului său, ni-l va destăinui ulterior Traian Demetrescu în însemnările auto-biografice publicate într'o gazetă craioveană, la 1885, sub titlul „O foaie de-a trecutului". Toptangiul, fire aspră și nepăsătoare, impunea ajutorului său un regim cât se poate de sever, cerându-i să muncească din zori și până noaptea târziu și mai ales, interzicându-i să citească vreo carte. Tânărul năpăs-

[1] Din conferința „Evoluția în literatură".

tuit schiță față de o asemenea hotărîre stupidă un gest de împotrivire. Cum nu fu luat în seamă, singura soluție de a scăpa din haina închisoare a stăpânului se dovedi fuga. Dar plecarea dela toptangiu a atras mânia tatălui, care găsi de cuviință să pedepsească îndrăsneala fiului, izgonindu-l de acasă. Și așa se întâmplă că Traian Demetrescu începu să cunoască de timpuriu „dureroasa știință a vieții" ca să folosim una din expresiile sale curente. Deși înaintat în vârstă, el se hotărî să-și realizeze acum visul mai vechi de a-și completa învățătura, înscriindu-se la liceu. Umbla fără cărți și cu coatele goale, cum spune el însuși într'o scrisoare de mai târziu către Macedonski.

Ceea ce nu constitui o piedică, un motiv ca spre sfârșitul celor patru ani cât a putut să urmeze la liceu, Traian Demetrescu să nu capete reputația unui adevărat poet, bucurându-se de stima dascălilor și respectul colegilor, care îl apreciau și pentru bunătatea inimii sale. Încă în 1884, înainte de a fi împlinit 18 ani, publică un volum de versuri cu o prefață excesiv de entuziastă a șefului *Literatorului,* Alexandru Macedonski, desfășurând în același timp o activitate jurnalistică destul de serioasă. Mai departe, continuând să-și completeze cunoștințele numai prin lectură particulară deosebit de bogată, Traian Demetrescu intră în arena publică și, alternând între gazetărie și creație literară propriu zisă, condeiul său cunoaște puține momente de inactivitate. Peregrinează dela Craiova la București și dela București la Craiova, scriind fără încetare articole, versuri, nuvele, ba chiar și două romane, aproape toate străbătute de aceeași neobosită căutare a drumului către viață, către oamenii chinuiți, exprimând multe accente de revoltă împotriva strâmbei

orânduiri sociale şi dorinţa fierbinte de a-i ajuta pe cei obidiţi să se elibereze. De acest ideal a fost călăuzit când a încercat publicarea, timp de aproape trei ani, a *Revistei Oltene*, apărută în două serii (1888-1889 şi 1892), a *Revistei Independente* (Craiova, 1890) şi deasemenea a ziarelor *Amicul libertăţii (1887)* şi *Secolul* (1890). Tot sub îndemnul dragostei pentru masele populare, Traian Demetrescu a activat îndelung în cadrul Ateneului craiovean, fiind chiar secretar al comitetului din 1891 [1] şi a depus o râvnă rară în vederea îmbunătăţirii spectacolelor Teatrului din Craiova, în conducerea căruia a fost ales în ultima perioadă a vieţii lui. Dar ceea ce încununează toată această frumoasă activitate este prezenţa lui alături de muncitorime. Ca dovezi elocvente ale acestei prezenţe trebue să amintim că în 1893, Traian Demetrescu se numără printre delegaţii muncitorimii la Congresul de constituire a Partidului Social-democrat al muncitorilor din România, [2] iar un an mai târziu, alegându-se prin scrutin secret comitetul executiv al clubului muncitorilor din Craiova este şi el desemnat pentru un loc în acest comitet [3]. Totodată este demn de reţinut faptul că ziarele muncitorimii precum: *Gutenberg, Munca, Lumea Nouă, Evenimentul Literar,* sau apropiate de mişcarea muncitorească precum: *Adevĕrul, Democraţia socială,* ş. a. l-au avut printre colaboratorii lor de frunte.

Mizeria îndurată de timpuriu, traiul nestabil de azi pe mâine, dus în toată această vreme de muncă încordată, n'au întârziat să-şi arate roadele. Către 1892,

[1] *Orientul*, Craiova, 21 Noembrie 1891 şi *Secolul*, Craiova, 20 Noembrie 1891.
[2] *Revoluţia socială*, Craiova, 19 Aprilie 1898.
[3] *Munca*, 8 Mai 1894.

scriitorul, de felul său firav, este obligat întâia oară să se retragă în liniște spre a-și ocroti plămânii atinși serios de bacil. Ca un izvor subteran, cumplita boală continuă să-l roadă pe ascuns de aci înainte, în ciuda zilelor și lunilor chiar, de înșelătoare acalmie. In 1895, Traian Demetrescu manifestă primele semne de ftizie acută, când prietenii îi ajută să se deplaseze în Austria, Elveția și apoi la Solca, în Bucovina, spre a se trata. Era însă prea târziu. Iarna 1895-96 o petrecu în chinuri sfâșietoare, iar primăvara, când cerul căpătă seninul mării și copacii se acoperiră cu podoaba florilor albe-roz, flacăra din pieptul bolnavului se stinse definitiv. In noaptea de 16 spre 17 Aprilie 1896, stil vechi, Traian Demetrescu muri în Craiova, regretat de cei mulți și obidiți, prietenii săi cei mai apropiați din tot cursul vieții. Cu acest prilej, Caragiale scrise câteva rânduri pătrunse de o tristeță adâncă față de pierderea timpurie a lui Traian Demetrescu, „unul dintre poeții distinși ai generației tinere", cum l-a caracterizat marele scriitor. „Era un caracter cu deosebire apropiat și afabil, își amintea atunci Caragiale, maniere de domnișoară blândă, sfioasă și prea simțitoare — distincție și politeță de adevărat gentilom — apucături poetice chiar în cele mai de rând prilejuri ale vieții — onest și desinteresat — figură simpatică — glas dulce și mângâios și un suflet de copil bun. El trăia așa cum scria, învăluindu-și viața poetică în atmosfera eterată a poeziei sale, și aceasta nu era afectare pentrucă-l prindea. Traian Demetrescu era un spirit întotdeauna entuziast, sincer și adesea destul de pricepător al artei. Melancolic din cauza bolii care-l istovea, dar totdeauna inimă bună și deschisă, și vesel tovarăș ca și prieten cinstit, Traian... pe care-l pierdem, ne lasă tutulora care l-am

cunoscut bine, multă părere de rău și o duioasă amintire".[1] Dar nu numai cei ce l-au cunoscut în de aproape au fost îndurerați de moartea lui Traian Demetrescu. Scrierile sale pline de revoltă față de orânduirea burghezo-moșierească, dragostea lui pentru cei asupriți, visul avântat către o altă lume, au făcut să fie iubit de mase largi de cititori care i-au plâns dispariția. Din amintirile[2] publicate ulterior de Gala Galaction cu privire la acest sfârșit tragic, se vede limpede ecoul puternic pe care el l-a avut, precum și renumele pe care și-l cucerise scriitorul mai cu seamă în ochii tineretului entuziast al acelei vremi. Traian Demetrescu s'a bucurat în timpul său de o mare popularitate. Lucrările lui căpătaseră o largă circulație, mai cu seamă în rândurile tineretului. Frământările, visurile romantice ale acestuia se vedeau răsfrânte în multe din operele poetului. Câți nu fredonau melodiile romanțelor compuse pe versurile lui! Melodia vestită a „Călugărului" („Călugărul din vechiul schit...") s'a cântat până târziu, aproape de timpurile noastre, fiind la fel de gustată ca și „Pe lângă plopii fără soț" de Eminescu sau „Steluța" lui Alecsandri.

★

Care a fost realitatea de care s'a ciocnit Traian Demetrescu în timpul activității sale? De tânăr suferința și lipsurile îl făcură să vadă limpede că numai o pătură infimă de îmbuibați au o viață omenească, trăind din munca celor mulți, cu care scriitorul s'a simțit dela început solidar.

1 *Epoca Literară*, 22 Aprilie 1896.
2 *Adevărul literar și artistic*, 8 Mai 1921.

Sub ochii lui Traian Demetrescu se perindau aspectele unei vieți sociale sbuciumate, frământate, aidoma unei mări în furtună. Boierimea părăsea tot mai mult preocupările sale anterioare legate strict de cultivarea întinselor latifundii. In același timp burghezia se străduia să desvolte o industrie autohtonă. Lipsită de capitalurile necesare unei asemenea întreprinderi ea se folosea de sprijinul străinătății, supunând astfel în bună măsură economia noastră la bunul plac al bancherilor și cercurilor capitaliste apusene. Intre burghezie și moșierime — deși existau aparent unele fricțiuni exprimate prin neînțelegerile dintre cele două partide — conservator și liberal — se cimenta încet dar sigur acea înțelegere cunoscută sub numele de monstruoasa coaliție, menită să facă și mai greu jugul de pe grumazul maselor populare exploatate. La rândul lor, acestea își manifestau din ce în ce mai violent nemulțumirile revendicând o viață mai bună. Atât la orașe cât și la sate, în deosebi, agitațiile devenite nu odată adevărate revolte împotriva orânduirii sociale existente, nu mai conteneau. Erau anii în care proletariatul tot mai numeros se afirma pe fiece zi mai temeinic ca forță conducătoare în lupta întregului popor pentru o nouă orânduire socială. Propaganda susținută a cercurilor muncitorești contribuia la atragerea unei mase largi de oameni ai muncii, mici meseriași sau intelectuali, de partea mișcării muncitorești, la ridicarea nivelului conștiinței politice a maselor asuprite. Odată cu grevele muncitorilor din diferite orașe, odată cu cele câteva răscoale țărănești, ascuțirea luptei de clasă din această perioadă se manifestă puternic și pe plan cultural, prin apariția unei literaturi demascând ororile exploatării burghezo-moșierești și îndemnând la luptă pentru stârpirea lor. Traian Deme-

Clubul cărții digitale 2022

trescu a fost unul dintre reprezentanții de frunte ai acestei literaturi, alături de Ion Păun-Pincio, N. Beldiceanu și C. Mille.

Trăsătura caracteristică acestor poeți, după cum au subliniat cercetătorii lor de astăzi, este dragostea cu care ei se alătură proletariatului, forța menită să elibereze întreaga societate din lanțurile exploatării. Și la Traian Demetrescu vom regăsi această trăsătură, completată în același timp cu dorința de a păși mai departe. El reușește în multe privințe să zugrăvească într'o imagine artistică mai cuprinzătoare realitatea socială din vremea vieții sale. Creșterea neîncetată a elanului de luptă al maselor populare exploatate, puterea mereu sporită cu care se afirmau antagonismele relațiilor de producție dintre clasele stăpânitoare: burghezia și moșierimea pe de o parte, și clasa muncitoare tot mai numeroasă împreună cu țărănimea exploatată la sânge pe de alta, precum și începutul de pătrundere a ideologiei marxiste în rândurile avansate ale mișcării muncitorești dela noi, iată tot atâtea elemente care au făcut ca în opera lui Traian Demetrescu contradicțiile sociale să apară mai vii decât în scrierile cu caracter social ale lui Eminescu. Traian Demetrescu denunță cu mai multă tărie decât înaintașul său atât de strălucit, exploatarea maselor muncitoare, și chiar cauzele acesteia. El subliniază cu tărie existența antagonismelor de clasă și-și îndreaptă ura împotriva burgheziei, a orânduirii care permitea acesteia să fure munca maselor muncitoare. In cele mai valoroase bucăți ale sale, Traian Demetrescu vorbește ca un reprezentant al mulțimii asuprite, așa cum spune undeva într'una din aceste bucăți intitulată „Paltoane vechi": „Ah! frații mei de gânduri și de sărăcie, spuneți-mi dacă sub condeiul meu nu vor-

beşte inima voastră !... Spuneţi-mi încă dacă au drept să poarte paltoane îmblănite, călduroase şi moi, bogătaşii care nu cugetă, nu simt, nu muncesc, burtăverzimea asta rea, vanitoasă şi ignorantă !"

★

In romanul lui Traian Demetrescu „Iubita", întâlnim ca erou principal, un tânăr, pe nume Emil, în ale cărui purtări şi caracter, scriitorul s'a descris pe el însuşi.

Datele pe care scriitorul ni le furnizează asupra eroului său, corespund întocmai propriilor sale date biografice. Emil este înfăţişat aici ca un tânăr lovit de „minciuna vieţii convenţionale" din jur, din care cauză îi trec uneori „concepţii bizare" prin minte, şi se afundă în „speculaţiuni metafizice". Părăsea însă curând aceste rătăciri şi i se deştepta „simţul realităţii" când apărea Emil cel adevărat, despre care scriitorul zice privindu-se în oglindă:

„Infierbântata chestie a socialismului, problema păinii, îl preocupa mai mult. Nici prin naştere, nici prin temperament, el nu poate face parte din nesăţioasa turmă a tinerilor burghezi, care n'aveau alt ideal decât bunul trai.

Sentimentele altruiste îl entuziasmau. Poema mizeriei îi cânta în suflet cu accente sublime de revoltă, şi la lumina visului lumii viitoare, tânărul acesta, năruit de multe decepţii şi scepticism, redobândise focul entuziasmului".

In aceste câteva rânduri, scriitorul s'a caracterizat cu frământările şi neînţelegerile sale, cu marea lui dragoste pentru soarta celor mulţi, care devenise crezul creaţiei lui artistice chiar dela început.

O poezie a sa scrisă și publicată la sfârșitul anului 1883, intitulată „Aurel" având drept temă situația nefericită a artistului în societatea burgheză, ni-l arată pe Traian Demetrescu plin de revoltă împotriva acestei situații. Deși el prezintă aci un artist scârbit de întreaga lume, rămâne totuși valabilă și prețioasă pentru noi încheierea poeziei prin care poetul cere confraților lui să nu se izoleze în cochilia suferinței proprii : *O ! poeți când suferința vă apasă 'ngrozitoare / Când furtuna disperării orice sprijin v'a distrus... / Voi cu vârful unei pene vorbiți, spuneți ce vă doare / Să v'audă omenirea...*

Este limpede dar, că Demetrescu nu se situa pe poziția poetului neînțeles, ignorând prezența oamenilor. Dimpotrivă, el îi socotește martori ai suferinței artistului, deci în stare să-l înțeleagă, să-l ajute. Cu același sens, chiar mai pronunțat, ne apare poezia „Versurilor mele", pe care Traian Demetrescu o publică la 1 Ianuarie 1884 în ziarul craiovean *Clopotul,* făcând din ea o adevărată destăinuire de credință.

Versurile mele scumpe,
Când veți fi ieșite 'n lume,
Nu căutați să-mi faceți stare
Sau să-mi remarcați vreun nume ;
Cu măriri și glorii vane
Al meu suflet nu se leagă !
Dar aș vrea ca orișicine
Tot ce-am scris să-mi înțeleagă !

Reținem în aceste versuri, vădit influențate de Eminescu, o notă totuși originală, foarte importantă. Este acea pasiune arzătoare a autorului de a vorbi oamenilor, de a nu se retrage deci într'un univers izolat, deși, mărturisește că are „un suflet omorît".

Nu mult mai târziu, Traian Demetrescu care întreţinea o corespondenţă susţinută cu Macedonski, face, într'una din scrisorile adresate acestuia, o destăinuire capabilă să ne desvălue exact care era orientarea sa ca scriitor. „Imi place să studiez lumea — scrie el — şi apoi s'o zugrăvesc. Observ totul“ [1].

Iată-l prin urmare pe Traian Demetrescu preocupat dela început de a înfăţişa în opera sa realitatea înconjurătoare. „Fug ca de ciumă de idealism exagerat şi chiar neexagerat“, i se adresează el altă dată lui Macedonski.

Scriind peste câţiva ani câteva însemnări despre Louise Ackerman, poetul subliniază că menirea artistului „nu e numai de a privi natura şi omul prin cristalul fanteziei aprinse care amăgeşte şi pierde. Realitatea, cu urîtul şi frumosul ei, trebue să fie domeniul veşnic al ştiinţei şi artei“. In conferinţa „Evoluţia în literatură“, ţinută la 8 Februarie 1889, la Craiova, Traian Demetrescu spune categoric: „In afară de viaţă orice concepţiune supranaturală este o monstruozitate a cugetării“.

Ne vom opri ceva mai mult asupra acestei conferinţe, în care Traian Demetrescu îşi expune punctele de vedere cu privire la rosturile creaţiei artistice, respingând teoriile „artei pentru artă“. Scriitorul afirmă fără şovăire: „...Arta nu are de scop numai frumosul. Frumosul prin sine nu aduce o utilitate mare: şi arta trebue să fie şi folositoare ca şi ştiinţa. Ea trebue să ia parte la desvoltarea economico-socială“. Traian Demetrescu se străduia să convingă publicul craiovean că orice creaţie artistică trebue să fie mo-

[1] Scrisoarea către Macedonski din 17 Aprilie 1885, Mss. Academiei R.P.R.

ralizatoare, în sensul bun al cuvântului. El vorbește chiar despre două „morale", dintre care una, cea romantică, e calificată drept mincinoasă, căci: „te urcă în sferi de-ale închipuirii, te amețește cu himere, idealizează viața și oamenii, uită realitatea".

Metodei romantice, străine de viață, Traian Demetrescu îi opune „naturalismul". Dar prin naturalism el nu înțelege fotografierea obiectivistă a realității, înfățișarea aspectelor josnice, bestiale din viața omului. Scriitorul naturalist este pentru Traian Demetrescu ca și pentru cei dela *Contemporanul*: Gherea, Mille și alții, un realist, termenul de naturalism fiind utilizat atunci pentru realism.

Cititorul culegerii de față va avea prilejul să întâlnească într'o altă conferință a lui Traian Demetrescu, despre nuvelele Sofiei Nădejde, pe care o publicăm aci, exprimată și mai puternic îndatorirea scriitorului de a fi în permanență un participant activ la mișcarea maselor muncitoare. Acelora care căutau să facă din scriitor și din artist în general, un vrăjmaș al oamenilor, propovăduind necesitatea așa zisei creații „impersonale", susținând teoria „obiectivității" literare, Traian Demetrescu le răspunde, demascând sensul reacționar al teoriilor lor. „S'a zis că scriitorul, în opera lui, trebue să fie impersonal — scrie Demetrescu într'un articol despre poeziile lui Th. M. Stoenescu — după părerea mea, obiectivismul absolut este un non-sens, o minciună, o absurditate. Aceasta pentrucă — spune în continuare Demetrescu — în simțirile și cugetările poetului *este ceva care este al nostru*" (sublinierea autorului).

Pentru a înțelege importanța unor asemenea afirmații, trebue să ținem seama de împrejurările în care

Traian Demetrescu le făcea, de lupta susținută pe care clasa muncitoare o ducea în acea vreme pentru atragerea unui cerc tot mai larg de creatori în slujba unei arte inspirate din viața maselor populare, în stare să zugrăvească contradicțiile sociale și să dea glas revoltei celor asupriți împotriva orânduirii burghezo-moșierești.

Pe atunci se desfășura tocmai lupta susținută a *Contemporanului* împotriva „artei pentru artă" preconizată de cercul reacționar al junimiștilor. Ideile arborate de Traian Demetrescu sunt vădit influențate de această luptă în fruntea căreia se afla C. Dobrogeanu Gherea. Știm din corespondența cu Macedonski că scriitorul craiovean urmărea încă din 1885, (scrisoarea din 23 Octombrie) teoriile criticului dela *Contemporanul*. Multe din punctele de vedere susținute de Traian Demetrescu, între care combaterea decadentismului sau admirația nelimitată pentru creația folclorică corespund părerilor desvoltate de Gherea în diverse articole. Caton Teodorian afirmă chiar undeva[1] că Traian Demetrescu ar fi colaborat la *Contemporanul*. Cercetând colecțiile revistei ieșene, afirmația se dovedește a fi neîntemeiată : ea se baza totuși pe o prezumție explicabilă. Căci în scrierile lui Traian Demetrescu întâlnim o serie de elemente proprii direcției și liniei de luptă ale *Contemporanului*, cum ar fi bunăoară, lupta împotriva misticismului, a militarismului sau și pentru răspândirea cunoștințelor științifice.

★

In ce măsură a aplicat Traian Demetrescu în propria sa creație principiile valabile și sănătoase pe care am

[1] *Revolta*, Craiova, 13 Decembrie 1892.

văzut că le susținea? A răspunde la această întrebare, pe care în mod legitim fiecare cititor și-o va pune, înseamnă a cerceta în ce măsură a izbutit scriitorul să se opună influenței ideologiei claselor dominante și să se alăture tumultului revoluționar al oamenilor muncii.

Dela începutul activității sale scriitoricești, Traian Demetrescu ne apare profund îndurerat de nedreptățile sociale la care era obligat să asiste. Poezii ca: „Dramă", „Și dacă..." sau „La școală", toate scrise înainte de 1887, sunt imagini vii ale unei lumi rău alcătuite, în care numai jalea și suferința sunt singurul bun al celor mulți. In „Dramă", poetul ne înfățișează pe un cerșetor, sdrențuros și rebegit de frigul iernei, care intrând să se încălzească „în cârciuma cu basamac" este luat la goană de tejghetar căruia îi datora un ban și batjocorit de ucenicii acestuia. Poetul e îngrozit de barbaria acestui act și-și încheie versurile astfel:

Și vântul șuiera mereu
A iernii fioroasă gamă.
O! ce îngrozitoare dramă
Privea din ceruri dumnezeu!

Traian Demetrescu se află aci pe linia unui umanitarism vag, caracteristic primei perioade a muncii lui; el nu adâncește realitatea pentru a afla cauzele „dramei" ce ne descrie, ci se bazează mai mult pe efecte exterioare incapabile de a stârni revolta reală. Ceea ce trebue să vedem însă în aceste versuri este semnul prevestitor al unei înclinații specifice lui Traian Demetrescu spre lumea desmoșteniților și umiliților

El își alcătuește opera după criteriul unui fel de caleidoscop al mizeriei umane, călăuzit de dorința de a înfățișa victimele societății burgheze. Intitulându-și unul dintre volumele de proză „Priveliști din viață", Traian Demetrescu poate că nu s'a gândit niciun moment cât de potrivit ar fi acest titlu pentru întreaga sa operă. Privirile i s'au îndreptat cu înțelegere spre cei chinuiți, spre cei obidiți. Soarta întunecată a acestor îndureraţi lipsiți de orice sprijin („Osteniții", „Tablouri de iarnă") a artiștilor trăind în mizerie, neînțeleși și izgoniți („Regele", „Pe terasă", „Artă și Artă", „E trist", etc.) a femeilor căzute pradă mizeriei crunte și nevoite să se vândă celor bogați, (nuvelele „O confesiune", „Inșelătoarea", poeziile „Numai frumoasă", „Ea", „Vânzătoarea de iluzii") îi solicită atenția, deșteptându-i în suflet sentimente altruiste.

O bună parte a creației lui Traian Demetrescu se compune tocmai din descrierea feluritelor dureri omenești învăluite în culorile sumbre ale „Dramei". Astfel, este bucata de proză „Căruțașul" în care ni se înfățișează un „biet umilit", oropsit de soartă și de cei din jur. stingându-se într'o sărăcie lucie. Apoi schița „Modele", portret gingaș și impresionant al unei țesătoare sărmane, cu degetele însângerate, lucrând pentru bogați, amintind de „Viața" lui Eminescu sau de „Cusătoreasa" lui Neculuță. „Realitatea" aduce de asemenea un portret de oropsit. De astă dată este vorba de un nebun care în momentele de criză își închipue că e milionar, pentru ca revenindu-și, să-și dea seama că nu-i decât un cerșetor flămând, una dintre victimele nenumărate ale societății burgheze. Intr'o altă schiță, intitulată „O reprezentație", aflăm povestea dureroasă a unui copil cerșetor nevoit la 8 ani să lupte

pentru existența lui și a maică-si. In „Copilul" este vorba de băiatul unui muncitor, batjocorit la școală de odraslele bogaților pentru îmbrăcămintea lui din belșug peticită. Acasă, seara târziu, copilul și părinții îndureraţi plâng peste codrul lor de pâine neagră.

Toate aceste bucăți au la bază observația realistă, valabilă, a scriitorului care caută să releve nedreptatea socială, viața cumplită a exploataților.

In aceste scurte scene din viața celor umiliți, Traian Demetrescu desvălue o seamă din contradicțiile sociale ale vremii sale cu suficientă vigoare pentru a trezi în inimile cititorilor ura împotriva asupritorilor, dorința de a păși spre o rânduire mai dreaptă.

Mult mai înaintată din acest punct de vedere se află poezia „La școală" publicată în 1887, în ziarul bucureștean *Gutenberg*, organul muncitorilor tipografi socialiști. Aci, Traian Demetrescu face să apară în fața noastră deosebit de limpede tabloul contradicțiilor sociale, arătând clar că de o parte stau cei ce huzuresc numai, iar de cealaltă parte, masa celor nevoiți să trudească din greu pentru a-și asigura cât de cât existența. Poetul își exprimă direct ideea pe un ton energic :

In bălți de aur fără fund
Se scaldă veșnic unii,
Și de belșuguri și mărire
Se satură nebunii ;

Iar alții goi, de foame morți
De astăzi până mâine,
Sub munci grozave 'și storc viața
Ca să câștige-o pâine.

Tonul încheierei este violent, exprimând într'adevăr revolta de care era cuprins poetul în faţa unui asemenea tablou social :

O ! dacă este dumneezu
Smintită-i este firea !...
Trimiteţi-l la şcoală 'ndată !
Să 'nveţe împărţirea !

Impărţirea aceasta a lumii în bogaţi şi săraci, în asupritori şi asupriţi, găseşte în Traian Demetrescu un duşman neîmpăcat. Lupta crescândă a clasei muncitoare din vremea sa, îl făcuse să-şi dea seama de nedreptatea orânduirii burghezo-moşiereşti, să viseze cu ardoare un alt viitor. Dela poeziile şi bucăţile în proză amintite şi până la „Gânduri ostenite", „Sub stele", „Proletarii", „In Atelier" sau „Muncitorilor", există o înlănţuire firească, o legătură stabilită în sufletul poetului prin ura lui mereu nestinsă împotriva exploatării. Imaginea societăţii împărţite pe clase, aşa cum ne-o oferă Traian Demetrescu, exprimă tocmai această ură a lui :

Am văzut neruşinarea ocărînd înţelepciunea,
Am văzut dobitocia întinzându-şi negriciunea
Pe obrazul cugetării alb, ca aurul curat,
Am văzut făţărnicia dând în lături adevărul;
Am văzut, de foame munca în dureri smulgându-şi părul,
Am văzut talente stinse sub îngreunarea vieţii,
In mizerie sleindu-şi bărbăţia tinereţii...

Şi mai evidente apar contradicţiile societăţii burghezo-moşiereşti în versurile „Sub stele", scrise în 1891,

publicate un an mai târziu în *Revista Şcoalei* din Craiova. Poezia aceasta este valoroasă în primul rând prin semnificaţia pe care o capătă ca mărturie a luptei lui Traian Demetrescu împotriva evaziunii din realitate. Ea este prilejuită de un moment de admiraţie a boltei înstelate. In loc să alunece înspre cine ştie ce visări deşarte însă, poetul, privind astrele, se gândeşte mai temeinic la ceea ce se petrece alături de el, pe pământ, printre oameni, întrebându-se dacă şi pe alte planete o fi domnind aceleaşi legi barbare:

O fi ş' acolo, poate, speranţa de azi pe mâine,
Fiinţe a căror viaţă e-o luptă pentru pâine;
Tirani domnind popoare, războaie sângeroase,
Sălbătecii cântate cu imnuri glorioase...
O fi ş'acolo poate, o plebe sdrenţuită,
Pe care o sfâşie noblеţea 'n avuţită;
O fi ş'acolo poate mizerii sdrobitoare...

Dar Traian Demetrescu nu s'a mulţumit numai cu înşiruirea acestor aspecte generale ale realităţii timpului său. El a avut momente când a înţeles limpede cauza nedreptăţilor sociale, prăpastia dintre o mână de ghiftuiţi şi masele largi populare, exploatate de aceştia, lăsate să se sbată în cea mai neagră mizerie. Deosebit de preţioase sunt din acest punct de vedere poeziile „Proletarii" şi „In atelier".

„Proletarii" este construită după modelul primei părţi a poemului lui Eminescu „Impărat şi Proletar", înfăţişând pe un muncitor socialist (în prima versiune, poemul purta chiar titlul „Socialistul") vorbind ţăranilor muncitori pe câmp, în vreme ce aceştia culeg roadele muncii lor. Discursul înflăcărat al aces-

tui muncitor, transpus în versuri de o energie unică în toată opera lui Traian Demetrescu, demască energic exploatarea moşierească, legea falsă după care rodul muncii ţăranilor este furat de „cel bogat". In discursul muncitorului socialist se află chiar un îndemn la revoltă:

Cel bogat e surd la plânsul milei şi nenorocirii,
Pe grumazii voştri urcă-a lui culme de mărire...
Sguduiţi-vă şi ele vor fi, prăzile pieirii,
Şi-şi va desnora dreptatea soarele-i de străluciri...
Cel bogat e surd la plânsul milei şi nenorocirii!

Acest îndemn la revoltă îl adresa Traian Demetrescu ţăranilor în ajunul lui 1888, când se ştie că în numeroase comune au avut loc serioase mişcări ţărăneşti, înnecate în sânge de armata boierilor. Scriitorul a avut atunci o ţinută demnă de toată lauda, luând poziţie faţă de revolte în favoarea ţăranilor. Conducând pe atunci alături de D. G. Pencioiu *Revista Olteană*, el a scris în paginile acesteia un frumos articol intitulat „O vorbă pentru ţărani", în care arăta fără înconjur că reaua stare a celor dela coarnele plugului se datoreşte numai şi numai exploatării nemiloase a burghezo-moşierimii. Traian Demetrescu lovise încă dinainte în casta conducătoare prin articole vehemente publicate în *Amicul Libertăţii*. El a purtat o adevărată campanie împotriva politicianismului burghez, a lipsei de scrupule a celor ce se intitulau fie liberali, fie conservatori, fie radicali sau altcumva, dar în fond urmăreau unul şi acelaşi scop. „In ţara noastră — scrie el în articolul „In lături corupătorii!" publicat la 16 Noembrie 1887 — politica e cea mai mult socotită un mijloc lesnicios de a ajunge avut şi cu glorie prin şar-

Clubul cărţii digitale 2022

latanie... A face politică se traduce în toată lumea prin fraze: A şti să te chibzuești, să rozi ciolane..." Aceste articole prevestesc munca fecundă de mai târziu a lui Traian Demetrescu în redacţia *Adevĕrului*, unde a continuat să combată sistemul politic al claselor dominante, lovind fără cruţare pe cel ce ocrotea toate nelegiuirile acestora, regele. Dela *Adevĕrul* datează cronicile pline de ironie îndreptate împotriva monarhiei şi a acoliţilor ei, semnate Tradem, precum şi spiritualele „Note din Senat", în care autorul a reuşit atâtea caricaturi admirabile ale politicienilor de atunci.

Cronicile antimonarhice scrise de Traian Demetrescu la *Adevĕrul* au constituit o neiertătoare denunţare a rolului nefast pe care-l juca regele pentru poporul nostru. In aceste cronici, scriitorul, făcându-se ecoul urii antimonarhice a maselor muncitoare, dădea în vileag faptul că regele nu era decât reprezentantul unor interese străine în ţară la noi, pentru satisfacerea cărora se unise cu vârfurile exploatatorilor poporului muncitor, îmbogăţindu-se vertiginos din truda amară a acestuia.

Distanţa dintre rege şi popor, ura aprinsă a acestuia din urmă împotriva „suveranului hrăpăreţ, nesăţul de averi", este deseori accentuată în cronicile antimonarhice ale lui Tradem. Fără îndoială, cea mai puternică cronică este „Nunta de Argint" scrisă sub forma unei scenete cu două personaje: România, exploatată, şi regele — cel dintâi dintre exploatatorii ei. Exprimând simţimintele de ură ale poporului împotriva monarhiei, poetul dă dovadă de o admirabilă putere de previziune când în finalul scenetei, punând poporul să vorbească, vesteşte cu justeţe finalul însuşi

al acelei triste comedii care a fost pentru țara noastră monarhia :

Însă va veni o vreme
Ca din țară să te-arunce
Fiii mei iubiți și sinceri.
Nunta mea va fi atunce!

★

Simpatia pentru popor, atașamentul față de soarta lui și mai ales, apropierea de mișcarea muncitorească, l-au ajutat pe Traian Demetrescu să dea uneori o imagine justă a realității din timpul său, să-și manifeste revolta împotriva exploatării burghezo-moșierești. Toate aceste însă, nu l-au ferit pe scriitor de contradicții, de neînțelegeri. Chiar și în creații valoroase de-ale sale observăm aspecte retrograde alături de trăsături avansate, prețioase. Denunțând exploatarea omului de către om în orânduirea burghezo-moșierească, descriind cu amărăciune starea de mizerie a maselor muncitoare, Traian Demetrescu acordă însă, o prea mică atenție luptei conștiente, susținute, pe care o ducea încă din acea vreme partea cea mai conștientă a clasei muncitoare împotriva nedreptăților sociale pentru o nouă și dreaptă alcătuire a lumii. Literatura lui Traian Demetrescu exprimă revolta sinceră, directă, a unui intelectual atașat de interesele celor ce muncesc, dar incapabil să deslușească țelurile care călăuzeau lupta acestora. Este semnificativ în acest sens modul în care se rezolvă conflictul poemelor „Proletarii" și „In Atelier". Intr'unul ca și într'altul, autorul înfățișează cele două tabere în luptă — exploatații și exploatatorii — arată just ceea ce de-

termină această luptă, dar în loc de a indica în încheiere drumul spre victorie al exploataților, el îi arată neputincioși, slabi și prin aceasta îngustează perspectiva adevărată asupra realității. Înflăcăratul vorbitor socialist din „Proletarii" se vede întrerupt în timp ce îndemna masele de țărani la revoltă, de cuvintele unui preot, pierzând deodată orice putere de a mai acționa în valul mulțimii care se risipea desnădăjduită, copleșită. De asemenea, bătrânul lucrător din poezia „In Atelier" deși își apostrofează energic patronul:

Când nu mai sunt bun la nimica,
M'alungi — și nu ai îndurare!
Și uiți că din brațele mele
Ești astăzi puternic și mare!

...nu este în stare decât să-i strige umilit și abătut: „furi pâinea copiilor mei!" Mai mult încă, scriitorul îl pune pe acest tipic exploatat, ajuns să-și piardă un braț din cauza lipsei de asistență din partea stăpânului, să ceară mila acestuia, asemenea unui om care nu are conștiința posibilităților sale de a se elibera de asuprire, prin luptă.

Poetul care-și cântă dela primele acorduri ale lirei sale „trista junie" a fost împins uneori spre țărmurile disperării, a încercat chiar evadarea din lume pe aripile imaginației artistice. Astfel, în diferite bucăți îl găsim întrebându-se: „Și în ce constă fericirea dacă nu în iluziile care le avem?" sau: „Realitatea!... Monstru hidos hrănit cu iluziile și visurile noastre... Cine e fericitul care n'o vede, care o suprimă din fața simțurilor sale, care o înlocuește cu idealul său?" Altădată: „Pentru ca să trăim avem atâta trebuință de a ne amăgi!"

Sentimentului de nesiguranță i se adaogă acela de decepție în fața tabloului nedreptăților sociale, pe care poetul nu știe cum să le învingă. Încă într'o poezie din prima perioadă a activității sale, intitulată „Amăgire", îl vedem plângându-și deprimat „palatele de iluzii" clădite „în orele de liniște" și spulberate de „uraganul realității". Veșnica contradicție hărăzită creatorilor în societatea împărțită pe clase, între idealul lor artistic și realitatea din jur, o găsim și la Traian Demetrescu. De aici, acele momente de închipuire romantică a luptei sociale, precum și incapacitatea de a zugrăvi totdeauna elementele cele mai avansate în luptă. La Traian Demetrescu se observă, ca și la Păun-Pincio și N. Beldiceanu, lupta continuă între cele două tendințe: cea realistă și cea romantică. Mai ales în structura unora dintre bucățile lui, în felul cum caută să înfățișeze aspecte și conflicte puțin obișnuite, se observă inclinația destul de puternică spre romantism, a cărui influență nu a putut-o birui, la fel cum nu a putut birui întotdeauna influența decadentismului. Multe poezii de ale lui Traian Demetrescu sunt tributare simbolismului, deși, teoretic, el a luptat împotriva manifestărilor artei decadente.

Aceste continui întrebări, neliniști și căutări, izbucniri anarhice, elemente romantice sau simboliste în scrierile lui Traian Demetrescu nu trebue privite izolat, așa cum au încercat să arate criticii burghezi. Ele se ivesc pe fondul unei lupte îndârjite, permanente, pe care scriitorul a dus-o pentru o creație inspirată din realitate, din lupta maselor muncitoare, ca niște balasturi, ca niște rămășițe condamnate la pieire, făcându-și când și când apariția nu spre a renaște, ci dimpotrivă, spre a pieri. Ne lasă să înțelegem acea-

stă luptă, sensul ei pozitiv, însuși Traian Demetrescu în însemnările intitulate „Scrisori găsite" (datate 1890) când spune, adresându-se unui presupus interlocutor: „Scumpe necunoscut, și eu am pierdut idealuri ca și dumneata, dar nu m'am omorît. Cu aceasta se însărcinează decepțiile. Și apoi, sinuciderea nu este un eroism: este o laşitate. Eroii adevărați îndură viața așa cum e. Ei se revoltă, ei plâng, ei luptă pentru a o îmbunătăți, dar nu dezertează". Prin urmare Traian Demetrescu, chiar cu acele încercări de izolare, de visare deșartă, în niciun caz n'ar fi urmărit să se numere printre dezertorii din fața vieții. Și mai grăitoare este poziția pe care a luat-o Traian Demetrescu față de critica severă a lui Raicu Ionescu Rion și a lui Ibrăileanu, care l-au condamnat pentru atitudinea individualistă, deprimantă, din „Intim". Când a apărut această lucrare din care autorul se zărea ca un înstrăinat de semenii lui, cei doi critici s'au grăbit să-l ajute, arătându-i fără menajamente greşelile de care se făcea vinovat. „Dacă aș cunoaşte pe Traian Demetrescu — scria Rion — atunci, imediat aș deveni intim cu el, îndată mi-ar cădea simpatic, pentrucă înțeleg că am de-a-face cu un „suflet bun" — cum îi zice Vlahuță în scrisoarea pusă în fruntea volumului. Mi-ar plăcea însă mai mult să-i zic „suflet mare", mi-ar plăcea să văd că se ocupă mai puțin de nostalgiile lui vagi nouroase, de sensitivele lui — adeseori exagerate — și că se gândește mai mult la nostalgiile mai puțin eterice, mai puțin poetice, mai *brutale,* dar mai dureroase ale celor din jurul său"[1]. Cel vizat de critici se grăbește să răspundă printr'un articol în care încearcă să se apere, aducând argumente

[1] *Evenimentul Literar,* 2 Ianuarie 1894.

destul de confuze. Reținem însă ca valabilă, afirmația următoare: „...a cere ca literatura și arta să vie în ajutorul imensei și nobilei mișcări sociale care se agită în toate țările europene, e firesc și de multă însemnătate.[1]“ Departe de a se situa pe poziția scriitorului lezat, Traian Demetrescu începe, numai peste două săptămâni dela apariția criticii atât de aspre, să colaboreze permanent la *Evenimentul Literar*. Era cea mai elocventă dovadă că socotea criticile aduse juste și că intenționa să se călăuzească de ele în viitoarea lui activitate scriitoricească, străduindu-se să creeze o literatură cât mai apropiată de viața și de idealurile celor nedreptățiți.

Avem dreptul să presupunem că scriitorul își aduce sie-însuși aceleași imputări pentru acele pagini, străbătute de oarecare desnădejde, pesimism („Singur“, „Corbii“, „E trist“) rod al unor stări de blazare.

Filonul adevărat al operei lui Traian Demetrescu — acest fecund scriitor care la 18 ani scrisese trei piese de teatru, trecuse prin două redacții, semna un volum de poezii și își făcuse un nume — îl constitue frământarea de a oglindi aspecte semnificative ale realității înconjurătoare, de a se face ecoul tumultului maselor populare. Lucrări ca: „Ad vitam“, „Pe terasă“, „Scrisori găsite“, „O scrisoare“, „Necunoscuții“, „Bătrânul artist“, „Muncitorilor“, citate în ordine cronologică, vădesc orientarea scriitorului spre viață, spre oameni, năzuința de a nu rămâne singur. Cele mai valoroase creații ale lui Traian Demetrescu corespund momen-

[1] Pro Domo în *Adevărul*, 17 Ianuarie 1894.

tului în care el a pătruns mai profund în realitate, când a învins disperarea, egocentrismul, singurătatea.

Fără a-i uita lipsurile serioase opera lui Traian Demetrescu, trece astăzi în patrimoniul moștenirii culturale a poporului nostru muncitor, pentru acele pagini în care este înfățișată obida hărăzită altădată maselor de muncitori, din care putem reconstitui jaful, fără-de-legile claselor exploatatoare și care vădesc însăși suferințele, chinurile și durerile îndurate de autorul lor. Paginile acestui scriitor ca de altfel întreaga lui existență ne fac să nu uităm nimic din trecutul întunecat și apăsător, trezind în noi dorința și mai vie de a lupta împotriva tuturor rămășițelor vechii orânduiri.

Burghezia l-a ucis de timpuriu pe Traian Demetrescu, nelăsându-i răgaz să-și împlinească opera, să dea tot ceea ce ar fi putut da ajutat de posibilitățile sale creatoare. Fără a fi ajuns deci la deplina desvoltare a artei sale, Traian Demetrescu ne-a lăsat totuși pagini nenumărate care ne impresionează și astăzi, care ne trezesc interesul și ne reține. Deși a trăit într'o vreme când „epigonii" lui Eminescu acopereau aproape orice manifestare artistică originală, scriitorul nostru a căutat un drum al său propriu, s'a străduit să creeze ceva nou. Pe bună dreptate, Gherea îl citează pe Tradem în articolul: „D. Panu asupra criticei și literaturii" printre reprezentanții, destul de numeroși la acea epocă, ai curentului eminescian, grăbindu-se însă să sublinieze că nu contestă niciunuia personalitatea artistică, adică năzuința și capacitatea de a exprima simțăminte proprii.

Am văzut conținutul general de idei căruia caută a-i da expresie artistică poetul. Legat într'o mare mă-

sură de viață, de lipsurile celor svârliți în suferință, propunându-și să vorbească despre durerile acestora și despre ale sale proprii, el cultivă o formă artistică simplă, pe înțelesul tuturor, căutând aproape totdeauna imaginea clară, sensibilă, concretă. Traian Demetrescu este prin excelență ceea ce se cheamă un descriptiv. Majoritatea creațiilor sale și în orice caz acelea mai izbutite, se remarcă prin descrierea faptului real așa cum a fost el observat. Scriitorul n'a iubit în general jocurile abstracte, folosind imaginea artistică pentru a sugera aspectele realității, pentru a scoate în lumină trăsăturile ce izbeau mai puternic sensibilitatea sa. Din punct de vedere al procedeului după care își construește imaginea, vom observa că Traian Demetrescu folosește cu predilecție contrastele. Acest lucru este evident în poezia „La școală", dela începutul activității sale scriitoricești, ca și în alte poezii de mai târziu, cum ar fi: „Gânduri ostenite", „Muncitorilor", și altele. In proză, procedeul acesta este și mai vizibil. Il ilustrează bucăți precum: „Copilul", „O casă veche", sau „Paltoane vechi". Pretutindeni unde își exprimă revolta în fața nedreptăților sociale, Traian Demetrescu pune față în față lumea bogaților cu cea a săracilor pentru ca astfel să fie mai puternică, mai convingătoare imaginea cruntei realități a orânduirii nedrepte din vremea sa.

Datorită meritelor artistice ale operei lui Traian Demetrescu, conținutul ei bogat devine și mai apropiat de masa largă a cititorilor de astăzi, formată din oameni ai muncii, acei pentru care scriitorul și-a pus „inima pe rime", căutând în acele timpuri amare să-i

bucure cu slova lui, să-i facă să lupte împotriva exploatării, prevestindu-le un viitor fericit:

Din idealurile voastre
O! visători flămânzi şi goi,
Vor răsări ca nişte astre,
Senine lumi cu oameni noi.
Şi'n vremile acele sfinte,
Pământul poate va fi rai
Vor răsuna mai dulci cuvinte,
In cântecele lor de Mai.

GEO ŞERBAN

I

POEZII

L A Ş C O A L Ă !

In bălţi de aur fără fund
Se scaldă veşnic unii,
Şi de belşuguri şi mărire
Se satură nebunii ;

Iar alţii goi, de foame morţi,
De astăzi până mâine,
Sub' munci grozave 'şi storc viaţa
Ca să câştige-o pâine.

O ! Dacă este dumnezeu
Smintită-i este firea!...
Trimite-ţi-l la şcoală 'ndată
Să'nveţe *împărţirea !*

„Gutenberg“, 22 Mai 1887

ZIUA DE MÂINE

...demain ! et puis demain encore,
Et puis toujours demain !... [1]
V. HUGO

In lupta cu traiul, săracul când pică
Și munca nu-i scoate nici codrul de pâine,
Oftează, dar totuși nădejdea-i rămâne,
Nădejdea-i rămâne la ziua de mâine.

Tăcut, filosoful, voind să despice
Un gând, o problemă-adâncă, înțeleaptă,
Ades disperează, de ziua de mâine,
Dar ziua de mâine cu'ncredere-așteaptă.

Tâlharul din ocnă, sub silnică muncă,
In care sămânța durerii culege,
Chiar el nu'ncetează cu ziua de mâine,
Cu ziua de mâine credința să-și lege.

Și ziua de mâine e pârghia'n care
Își reazămă omul un astăzi fatal,
E veșnic aproape și veșnic departe,
Și veșnic departe al liniștii mal !

Curierul Olteniei literare, 1887

1. ...mâine! și pe urmă tot mâine! Și întotdeauna mâine! (Tr. R.).

P R O L E T A R I I [1]

Pe un stog de cositură, de pe câmpuri plini cu roade,
Înălţat, un tânăr chiamă, cu magneticul său glas,
Ale ţărănimii harnici muncitoarele noroade,
Ce a câmpurilor fructe adunau fără popas,
Pe un stog de cositură, de pe câmpul plin cu roade.

Ochii lui sunt două flăcări de lumină genială,
Şi din buzele-i cărnoase, vorbele puternici curg,
Braţu-i musculos înfrânge repede orice sfială,
Iar pe frunte se'ntrevede al gândirilor amurg,
Ochii lui sunt două flăcări de lumină genială.

„Muncitori, bătrâni şi tineri, sclavi ai burghezimii oarbe,
Ştiţi voi pentru cine strângeţi rodul muncii voastre grea,
Ştiţi voi cine ia folosul ostenelii şi vi-l soarbe,
Iar voi rămâneţi cu lipsa şi cu sărăcia rea?
Muncitori, bătrâni şi tineri, sclavi ai burghezimii oarbe.

V'aţi trudit o vară 'ntreagă, şi cu sapa şi cu plugul,
Ca să ingrijiţi pământul pentru-al rodului câştig;
Grâul şi-a dat spicul verde, iar porumbul şi-a dat drugul;

---

[1] Această poezie a apărut mai întâi sub titlul „Socialistul".

Sporul dar o să gonească al mizeriilor frig...
V'aţi trudit o vară 'ntreagă, şi cu sapa şi cu plugul !

Azi când despoiaţi pământul de comoara lui de hrană,
Cine are dreptul sacru să se bucure de ea?
Voi! Căci prin sudoarea voastră, ca o roditoare mană,
Aţi îmbelşugat ogorul!... Insă dreptul vi se ia,
Azi când despoiaţi pământul de comoara lui de hrană!

Cel ce nu cunoaşte greul străduinţelor amare,
Cel ce-aşteaptă ca să-şi umple magaziile cu spor,
Dreptul vostru lui se cade!... După care lege, care,
Să apese şi să fure pe săracul muncitor
Cel ce nu cunoaşte greul străduinţelor amare.

O! gândiţi-vă că iarna, când n'aveţi nimic pe vatră,
Şi când masa vă e goală de merînde şi intraţi
In vreo curte boierească, pune câinii de vă latră
Şi în brânci, pe uşă-afară, sunteţi fără milă daţi...
O! gândiţi-vă că iarna, când n'aveţi nimic pe vatră...

Cel bogat e surd la plânsul milei şi nenorocirii,
Pe grumazii voştri urcă a lui culme de mărire...
Seduuiţi-vă şi ele vor fi prăzile pieirii,
Şi-şi va desnora dreptatea soarele-i de străluciri...
Cel bogat e surd la plânsul milei şi nenorocirii!"

Şi pe când glăsuitorul îşi desfăşura vorbirea,
Un biet popă, din mulţime, apărând îi nimici
Şirul vorbelor deodată şi îşi ţintui privirea,

Către el, rostind: „Aiurea flecărește, nu aci!“
Pe când larg glăsuitorul își desfășura vorbirea.

Și 'ntorcându-se spre oameni, popa își iuți cuvântul:
„Vă 'nchinați, creștini, cu spaimă, căci pe-acest nebun, știu eu,
Nu îl sperie nici crucea, nici icoana și nici sfântul
Din biserică ! El zice că 'n cer nu e dumnezeu !“
Intorcându-se spre oameni, popa își iuți cuvântul.

Toată ceata proletară se desprejmui cu frică,
Unii se 'nchinau, în alții focul urii se stârni,
Iar ateul trist, o vorbă ne mai îndrăznind să zică,
Cu sarcasme 'n colțul buzei, coborîndu-se porni...
Toată ceata proletară se desprejmui cu frică...

Revista literară, Nr. 9—12, Sept. 1887.

D R A M Ă

lui *Victor Bilciurescu*

Pe uliță smerit umbla
Un cerșetor în sdrențe putrezi;
Picioarele-i sunt goale, umezi;
Și vântul fioros sufla.

Cu chipul vânăt, rebegit,
Cu fălcile tremurătoare,
Părea sub leneșa ninsoare
De'nghețul iernii scorojit.

In cârciuma cu basamac
Intră și c'o blajină vorbă
S'apropie grăbit spre sobă,
Amantă rece la sărac.

Iar teșghetarul, — un japlan
Cât toate zilele, — în silă
Se ridică și fără milă
Sbieră: — Ii datora un ban —

— Din cer, de sub pământ, să-l dea!...
Și ucenicii-l desbrăcară,
Batjocorindu-l; — el plângea;
Și-l deteră pe ușă-afară.

Şi vântul şuiera mereu
A iernii fioroasă gamă,
O! Ce îngrozitoare dramă —
Privea din ceruri dumnezeu!

Apărută pentru întâia oară
în volumul *Freamăte*, 1887.

GÂNDURI OSTENITE

Către asfinţitul zilei, obosit acas' mă 'ntorc,
Inc'o noapte, fără tihnă, firul gândului să torc,
Şi trezit în dimineaţă, cartea vieţii iar să 'ncep
S'o învăţ şi niciodată pe de rost să n'o pricep.
Tot ca un bolnav ce gustă doctoriile cu greaţă,
Ca şi el, scârbit şi sceptic, prelungesc această viaţă,
Şi precum sărmanul doctor ultima reţetă scrie
Celui care e pe ducă, numai de parigorie,
Tot aşa — să pot da 'n lături ale traiului primejde —
Mai mă 'nşel, din vreme 'n vreme, cu-o nemernică nădejde!
Iar când stau să-mi dau de seamă tot ce văd şi tot ce-aud,
Imi repet întotdeauna, ca un basm urît şi crud:
Am văzut nerusinarea ocărînd înţelepciunea,
Am văzut dobitocia întinzându-şi negriciunea
Pe obrazul cugetării alb, ca aurul curat,
Am văzut făţărnicia dând în lături adevărul;
Am văzut, de foame, munca în dureri smulgându-şi părul;
Am văzut talente stinse sub îngreunarea vieţii,
In mizerie sleindu-şi bărbăţia tinereţii;
Am văzut şi pismuirea veninoasă urmărindu-i,
Şi'n sfârşit nenorocirii ca trofee dăruindu-i.
Am văzut şi nulitatea îngâmfată, idioată,
Preţuindu-se în toate că ea singură e toată;
Am văzut iubirea ruptă din a inimii simţire,
Ne 'nţeleasă şi sdrobită în puternica ei fire;

Am văzut şi târgul zisei legiuite-cununii,
Ce familie încheagă pe-a vânzării temelii,
Am văzut... şi azi desgustul a ieşit din mine-afară!
Aş voi din creieri focul raţiunii să dispară,
Ca să nu mai simt nimica şi să nu pricep nimica...
Când, în orice dimineaţă, mă scol viu, m'apucă frica.
S'a sfârşit... Nu mai mă 'ncântă niciun soi de
simţiminte,
Crezul meu e orişicine te urăşte şi te minte,
Cel ce are plin stomacul râde de cel cu el gol,
Traiul bun, e luat, în fine, de bogaţi în monopol;
Şi din vremile moşnege până azi a fost şi iară:
In câştigul celui tare, slabul trebue să piară!

Revista olteană, Nr. 1 — 1888.

L O C !

„Nu este loc!“ răstit şi aspru
Răspunse doctorul brutal.
Bolnavul desperat atuncea
Se 'ntoarse trist dela spital.

Acasă ajungând de grabă
Umplu cu-otravă un pahar,
Şi ne mai şovăind o clipă,
Bău cu un nesaţ-amar!

A doua zi la groapă-l duce,
Precum se duce-un dobitoc —
Intreg mormântul încăpându-l,
Sarcastic îi spunea: „E loc!“

Peleşul, Nr. 5 — 1888.

E P I G R A M E

Unui orator politic

Mă'ntrebi să-ţi spun ce socotesc
Că-ţi dete de prisos natura,
Şi eu curat mărturisesc
Că prisoselnică ţi-e gura.

Unui poetaş

Către Parnas cu pasuri grăbite te'ndrumezi
Şi toată nerozia te-apuci să ţi-o rimezi...
Vei fi primit de sigur, căci s'a lăţit un svon:
Olimpicele muze au lipsă de-un bufon.

Unui dramaturg

Din ale tale piese naşte
Neîndoelnică prostia,
Prin faptul cel ştiut de toţi:
Le-a premiat Academia !

Unui decorat

Când mi-ai vorbit erai mirat
Că nu sunt plin de admiraţii,
Eu drept un om comun te-am luat:
Prea *străluceai* prin decoraţii !

Revista, Nr. 8 — 1888.

LUI PASTEUR

In vremile lui Hercul, titanică făptură,
Natura 'nverșunată pe om lovea mereu,
La rândul său, și omul sălbăticit de ură,
Lupta față în față cu cel mai crâncen leu!

El cucerise, astfel, afar', în largul firii,
Repaus și putere, de glorie cuprins;
Dar corpu-i înăuntru, sarcasm al fericirii! —
De un vrăjmaș microbic fu repede învins!

Ingrozitoarea boală, ce 'n sânge varsă moarte,
Luă omului puterea-i necontenit să-l poarte
Pe căi de suferință, de plângeri și de chin...

Dar tu, savant ilustru, prin geniul tău divin
Sdrobișî această hidră, sdrobită-a fi etern...
In luptele științei, ești Hercule modern!

Apărută întâia oară în volumul *Amurg* — 1888.

RÂSAMAR

In viforul atâtor decepţii şi dureri,
Din victimă, adesea, te redeştepţi călău,
Şi bun venit în lume, te face lumea rău,
Să fii stăpân virtuţii ne mai având puteri.

Din râs îmi fac o armă, — sarcastică otravă;
Am plâns destulă vreme tot plânsul meu amar,
Şi lacrimile acestea căzură în zadar;
O inimă în jale e slabă şi bolnavă.

Iluzii? Speranţe? Simţire? Ideal?
Viaţa, — cel mai comic, obscen şi trist spital?
Femeile? prieteni? Amorul brut şi hâd?

Sunt basme de romantici. — Realitate goală
Mă ţine şi acuma ca să-i urmez la şcoală
Şi'nvăţ mereu într'însa să sufăr şi... să râd!

Revista olteană, Nr. 1 — 1889.

LUI EMINESCU

Cu prilejul morții sale.

Și nu mai ești!... O groapă sub rânjetele-i crunte
Cuprinse necuprinsul din geniala-ți frunte!
Și după cum în vieață a fost eternul dor:
Tu dormi, tu dormi acuma sub teiul plângător!

Iar vântul când va bate, în gârbovita iarnă,
Puzderii de zăpadă deasupra-ți o s'aștearnă;
Și vara o să-ți cânte cu freamătul său trist,
Cum l-ai cântat tu, dulce al poeziei Christ!

Când moartea-ți mă cuprinse de plângeri fără margini,
Erai cu mine-alături: în 'veșnicile-ți pagini!
Te-am înțeles atuncea mai mult... apoi mi-am zis
Că poarta nemuririi chiar moartea ți-a deschis!

Dormi!... Țeasta ta o'ncape un biet coșciug de scânduri,
Ea, ce-a 'ncăput în vieață un univers de gânduri!...
O! dormi, sub dulcea pace din al veciei cort,
Etern poet! căci numai pentru cei morți ești mort!

Revista olteană, Nr. 4 — 1889.

NUMAI FRUMOASĂ!...

I

N'am uitat cu ce cuvinte mi-ai spus, tânără fecioară,
Că 'n vieaţă pentru tine ochii mei sunt o comoară;
N'am uitat nici voluptatea, când mi-ai dat în umbra sură,
Cea mai dulce sărutare ce putea să dea o gură.
Şi aş fi putut — voinţa de-mi era nestăpânită —
Să deviu satanic FAUST, tu, o biată MARGHERITĂ;
Şi aş fi putut, rupându-ţi vălul inocenţei tale,
Să te-asvârl pe-a rătăcirii mult spăimântătoare cale;
Dar atât eşti de frumoasă, că din trist sufletul meu,
Dintr'un demon rău şi negru, l-ai făcut un dumnezeu!

II

Ai dorit să-ţi fiu iubitul visurilor ce-ţi frământă
Inima şi 'ntr'însa dulce psalmul dragostelor cântă;
Şi în fiecare noapte tu ţi-ai zugrăvit în minte
Chipul meu, poetizându-l cu conture dragi şi sfinte!
Şi precum se povesteşte în legende de maestrii,
M'aşteptai s'apar în taină după gratia ferestrii,
Tu să te strecori afară şi-ameţindu-te cu glume,
Ca un FĂT-FRUMOS din basme, să te fi răpit în lume;
Insă vezi, din toate acestea n'a ieşit nimic real...
Ai greşit făcând din mine un romantic ideal.

III

Înțelege, cine poate să-ți arunce aspră vină?
Pentru cine n'ai fi sfântă, adorabilă verginâ?
Ce adolescent, zărindu-ți ochii — lumi ispititoare —
Nu te-ar admira platonic în simțirea-i arzătoare?
Se 'nțelege, ești frumoasă mai presus de 'nchipuire,
Pe a ta gură și-a scris soarta numai vorba: *fericire!*
Cu un zâmbet ai distruge într'o inimă amară
Toată lumea-i de mizerii cu vegherea-i solitară;
Insă... uite-te mai bine — sunt un biet artist sărac,
Pe când *domnul* de pe stradă e'n mănuși și e și'n frac.

IV

Astăzi, în zadar copilă visătoare, plâng pe-o crudă
Patimă nevinovată, căci nu vrea nici să te-audă
Inima-mi înmărmurită de-a durerilor sarcasme,
Azi te fură strălucirea amoroaselor fantasme —
Mâine, regăsindu-ți mintea liniștită, tu vei râde...
Tatăl tău, mărturisindu-ți că el singur nu ți-e gâde,
Va tocmi, la întâmplare vreun ginere — și-atunce
Fără voia ta în brațe-i ca pe-o marfă-o să te-arunce!
O! și vei uita pe bietul trubadur, te'ncredințez,
In saloanele luxoase, lângă soțul tău burghez.

V

Frumusețea ta deplină în derâderi o vei pierde;
Când cu-un nobil prost și veșted, când cu-un fiu de
burtă-verde;

Şi sărind a căsniciei mărginită barieră,
Vei fi ziua *doamnă mare*, iară noaptea adulteră!
Soţul tău, de tine mândru, va ierta să fii cochetă,
Şi îşi va vedea de treburi: de moşie, de caretă....
Şi politică va face, va ieşi chiar în alegeri —
Pe când tu, cu ochi isterici, plini de patimi şi 'nţelegeri
Iţi vei înmulţi cortejuri de smintiţi curtenitori,
Risipindu-ţi tinereţea cu frumoasele ei flori.

VI

Prin splendorile din baluri, în ridicole vârteje,
Vei robi atâtea inimi, sub a farmecelor mreje,
Strălucind de vanitatea elegantelor podoabe.
Ameţiţi dănţuitorii — vite proaste şi neghioabe —
S'ar întrece să-ţi jertfească măguliri şi bani grămadă!
Fiecare mai simpatic dorind ochii tăi să-l vadă!
Iar a doua zi, pe uliţi, sau la club şi cafenele,
Se vor socoti eroici, c'au putut să te înşele.
O! nu sunt dintre aceştia... Râd amar şi mă 'nfior,
Când în lume văd atâtea vicleimuri de amor!

VII

Astăzi socoteşti iubirea o poemă genială,
Şi 'n curând de ea zâmbi-vei ca de-o muzică banală,
Iar pe-o rochie croită, după cea din urmă modă,
Vei uita orice idilă, orice rimă, orice odă;
Din copilă, ce iubirii împleteşti mereu coroane,
Vei ajunge, se 'nţelege, o păpuşă de saloane,
In a luxului splendoare vieaţa ta să se încheie,

Având numai slăbiciune și capriții de femeie,
Și vei pierde-amețitorul gând de visuri și poeți,
Lacomă din a vieții desfrânare să te 'mbeți.

VIII

Lasă-mă odihnei mele fără de vreo rea părere:
Tu ai lumea de iluzii, eu am lumea de durere!
Intre noi se face noapte, întunerec fără stele,
Izvorît din scepticismul și decepțiile mele.
Și apoi... aceste vorbe risipite pe hârtie,
Sunt departe de-a le crede ipocrita măiestrie
Ale unei inimi rele, căci sunt clarele resfrângeri
Ce pornesc dintr'însa arse de sarcasme și de plângeri...
Idealul de femeie nu ești tu, care-l doresc:
Frumusețea ta îmi place, însă nu pot s'o iubesc!

Revista olteană, Nr. 5 — 1889.

UNUI AMIC POET

I-am răsfoit caietul, cu armonioase rime,
Cu-o lume de simțire și cugetări intime,
Și fiecare strofă și fiecare vers
Era un univers!
Iar foile cusute — al inimii dosar —
Părea că scot un freamăt, un cântec trist și-amar...
Dar închizând caietul și meditând la urmă,
Simțiam, sub gânduri negre, că farmecul se curmă,
Mi-am amintit că trebui să judec scrisul tău,
Să spun ce este bine, să spun ce este rău;
Apoi dacă voi crede că e un searbăd prunc
Al visurilor tale — în flăcări să-l arunc,
Amicul meu, din câte gândesc și eu, ascultă
Un sfat căci el cuprinde 'nțelepciune multă:
In țara noastră, unde *cei mici* sunt puși mai sus,
Pe când *cei mari* au numai nenorociri de dus,
In țara noastră, unde mișeii port cununi,
Pe când *un geniu* moare în casa de nebuni;
In țara noastră, unde se'ncarcă cu medalii,
Injositoarea turmă de hoți și de canalii;
In astă biată țară poți fi — ți-o spun încet —
Băcan, cismar, ministru, orice... dar nu poet!
O! când mi-aduc aminte de zilele senine,
Pe când eram, amice, un visător ca tine,
Când socoteam că'n lume e rege un talent,
Descoperindu-mi fruntea sub păr de-adolescent;
Când îmi cream neantul iluziilor mele —
Un cer profund și-albastru cu strălucite stele —

O... când-mi aduc aminte de altele și aceste,
Mă 'ntunec ca de-o tristă, zadarnică poveste!
Căci de pe culmi de visuri azi mă găsesc cu jale,
Pe-a desnădejdii lungă, nețărmurită vale!
Cât ar fi fost de bine în suflet să fi 'nchis!
Tot ce pe foi pierdute nemulțumit am scris!

De sunt așa de sceptic amicul meu, mă iartă,
Ce scriu aici e poate o pagină deșartă,
Și-ți va părea că poate cuvintele aceste
S'aseamăn unor cobe urâte și funeste;
Dar astfel știe-acuma vorbi inima mea,
Și eu întotdeauna vorbesc numai cu ea!
Tu însă urmărește-ți menirea înainte
Și râzi de-aceste triste și-atât de reci cuvinte!
Visează că te-așteaptă a gloriei mărire —
Crează-ți dintr'un zâmbet un cer de fericire!
Cutezător, în artă, muncește, te avântă
Deasupra tuturora — gândește, simte, cântă!
In vieață foarte bine de foame poți să mori,
Tot vei avea la moarte statui, discursuri, flori...
Artistul singur scoate o tainică plăcere,
Din propria-i simțire, din propria-i durere!
Și'n vreme ce, ca valuri, mulțimile bătrâne
Se duc de veci să piară, el singur doar rămâne!
Mergi dar... și calea bună de-a-pururea să-ți fie!
Ce-ți pasă de te-așteaptă măriri sau sărăcie!...
Ce-ți pasă dacă'n fine al artei drum fatal
Ospiciul o să-ți dee sau patul de spital!
Ce-ți pasă de mulțimea incultă și neroadă —
Tot ea are să-ți facă la moartea ta paradă...
Ce-ți pasă!... azi iți mistui talent, gândiri, etatea,
Ca mâine să te-admire adânc posteritatea!

Mergi dar — deși cu groază eu drumul ți-l arăt —
'Nainte este luptă și pace îndărăt;
Odată însă, tânăr poet, și tu ca mine
Târziu și-amar vei plânge pe-a viselor ruine!

Revista olteană, Nr. 7 — 1889.

F A R M E C

Şi cavalul tot s'aude
De departe trist şi vag;
E o doină dela stână.
Jalea unui dor pribeag!

Pe cărările pădurii
Umblând leneş, visător,
M'am oprit, sfios, pe malul
Unui limpede izvor.

Ca o lacrimă de aur
Cade 'n haos câte-o stea; —
Nu ştiu pentru ce atuncea
Dureros privesc spre ea.

Luna razele-şi resfrânge
Prin frunzişul unui fag;
Iar cavalul tot s'aude
De departe, trist şi vag...

Revista olteană, Nr. 8 — 1889.

ŞCOLARILOR SĂRACI

Închin aceste versuri, ca un obol sincer şi modest.

Pe uliţi şi pe streaşină, începe să s'aştearnă
Ninsoarea. Trec convoiuri de ciori ţipând a iarnă;
Iar cerul pare-al lumii etern şi sumbru giulgi,
Intrevăzut prin zarea poetică de fulgi...

E trist!... pe masă arde o candelă albastră,
Şi viforul simfonic îmi cântă la fereastră;
La gura sobei, singur, pe gânduri am rămas...
In vântul de afară parcă 'nţeleg un glas!...

Un glas... cum totdeauna a fost, va fi şi este,
Un glas ce spune veşnic o jalnică poveste;
Un glas ce ascultându-l te 'nfiorezi şi taci...
E glasul disperării, e plânsul de săraci!

Te sfâşie, te arde în armonia-i crudă,
El ţipă, ca şi lumea şi cerul să-l audă
Şi'n nesfârşitul haos ar vrea să dea ocol,
Dar lumea-ades e surdă şi ceru'n veci e gol;

Cum plânge câte-odată, aşa de blând şi dulce,
Ai crede-o voce tristă ce cântă să te culce,
O voce de femeie, cu farmec cald şi rar,
Ce vrea ca să-şi alinte un dor, un gând amar!

Şi parcă spune-atuncea nu-ştiu ce epopee
De vetre fără lemne, de umede bordee,
Ca nişte gropi uitate sălbatici şi pustii,
Inmormântând în ele săraci — cadavre vii!

In ochi ţi se deşteaptă mizeria hidoasă:
Şi parcă vezi coliba, obscură, friguroasă,
Familia 'nnecând-o, sdrobită sub nevoi,
Toţi galbeni, morţi de foame, bolnavi, pierduţi şi goi!

La masă, dus pe gânduri, cu fruntea încruntată,
Invins de desnădejde, zăreşti pe bietul tată,
Iar muma, de-al credinţei întăritor îndemn,
Mereu către icoană repetă-al crucii semn!

Deoparte, copilaşii, flori searbăde de ghiaţă,
Tac. Unul plânge, altul pe-o carte ruptă 'nvaţă;
Iar între ei, o soră, un înger blond, sfios,
Prevede viitorul pustiu şi viforos!

Nici foc şi nici vestminte!... nici ajutor! nici hrană!...
Şi vântul bate'n uşă cu-o furie duşmană!...
Din ochi li se revarsă al lacrimilor val,
Cristalizat pe gene, cu boabe de cristal!

Priveliste grozavă! Am cugetat atunce
Mizeria cum poate de lesne ca s'arunce
Pe căile pierzării, sălbatici şi pustii,
Desmoşteniţii soartei, o plebe de copii!

La vârsta când nu este nici grijă, nici durere,
Și zilele curg tainic, ca visuri de plăcere,
Gândiți: la vârsta acea, ca printr'un crud exil,
Să treci prin vieața-aceasta, abia când ești copil!

Copil cu haina ruptă, prin vânt, prin frig, prin sloată;
Înțelegând pe pragul vieții, vieața toată!
Copil, silabisindu-și al școalei abecedar,
Citind și'n școala vieții problemul ei amar!

Copil ce vrea lumină, și, neavând o pâine,
Gândiți-vă ce poate ca să devie mâine?
Și dacă soarta-adesea e rea și ne'nțeleaptă,
Societate, în locu-i, fii bună și fii dreaptă!

Natura ne guvernă ades prin legi amare,
Dar omul o sfidează prin legi umanitare;
Si de e rea viața, cum pesimiștii-o spun,
O face omul bună, când omul este bun!

. . . . . .

. . . . . .

Așa, ca o poveste pribeagă și măiastră,
Cumplitul vânt de iarnă îmi cântă la fereastră.
Părea, în noaptea-adâncă, un jalnic Miserere,
Cântat de-un cor de inimi, cu glasuri de durere.

Adevĕrul, 22-23 Noembrie, 1890.

U N U I T Â N Ă R

(care mi-a cerut părerea asupra versurilor sale)

E crud: din gândurile noastre
Şi din durerile intime,
Noi facem opere de artă,
Ne punem inima pe rime.

Ne tipărim în slove negre
Iluziile risipite.
Suspine din simţiri profunde,
Zâmbiri din vremuri fericite...

Şi între galbene coperte,
Ce-ascund frumoase armonii,
Ne'nchidem sufletul, — şi-l ducem
Spre-a fi vândut în librării.

Dar marfa-aceasta nu se vinde
Şi nu se bea, — deci n'are preţ;
Nu se măsoară nici cu cotul,
Nici cu cântar de precupeţ.

Burghezul care vinde icre
Are clienţi, are noroc...
Când de burghezi e plină lumea,
Pentr'un poet nu este loc!

Şi e zadarnic forme sfinte
Din idealul tău să storci,
Când te stropeşte cu noroiul
Oricare negustor de porci.

De-aceea, tinere prieten,
Preţă-ţi caietele în scrum,
Ucide-ţi visurile toate
Şi mână-ţi paşii pe alt drum.

II

Sunt alte căi în viaţa-aceasta
Pe care nu răsare spini...
De ce la stele şi la lună
Să râzi, să cânţi şi să suspini?

Şi cine vrei să-ţi răsplătească
Cinstita-ţi muncă de artist?...
Nimeni!... căci vei rămâne veşnic
Pierdut, nenorocit şi trist...

Oricât de'naltă'ţi este fruntea,
Amicul meu, te'ncredinţez
Că ţi-o desfide pretutindeni
Un pântec sdrăvăn de burghez.

Inchide-ţi pentru totd'auna
In al tău suflet tot ce-ai scris,
Şi smulge aripile blonde
A mult iubitului tău vis...

Asvârle'n foc comoara toată
Ce-ai scris-o'n nopți până la zori,
Și nu te mai uita spre ceruri.
Și nu mai suspina spre flori.

Și îngrijește-te de pântec, —
Căci azi în viață rar încap
Poeții, care n'au, sărmanii...
Decât... o inimă și-un cap!

Revista olteană, 1/13 Mai, 1892.

C O R B I I

Pe plopii întinşi
Coboară corbii 'n pâlc de doliu,
Cernesc al iernii alb linţoliu.
Şi, trişti, de foame par învinşi..

Cugetători,
Privesc spre cer, privesc departe;
Pe când un glas de vânt împarte
Un cântec care dă fiori...

In cimitir,
Priŋegi, s'au adunat la sfadă:
Iar sub uitare şi zăpadă
S'ascund mormintele în şir...

Şi pe când trec.
In a crepusculului oră,
Spre groapa unde doarme-o soră,
Şi'n suflet plânsul îl înnec;

În aiurări
De spaimă inima mea moare.
Acoperite de ninsoare
Pierdute sunt orice cărări...

Şi mă învinge
Un gând amar, — ştiind c'odată
Şi peste groapa mea uitată
Vor trece corbii şi va ninge!...

Revista ilustrată, 17 Ianuarie, 1893.

NECUNOSCUȚI

Cad fără șir, necunoscute,
Atâtea lacrimi omenești!...
O! câte adâncimi de inimi
Intr'însele poți să citești!

Dar lacrimile nu sunt slove
Meșteșugite de tipar,
Și cartea lor e scrisă'n suflet,
Și titlul lor e: In zadar!

Acei ce plâng nu pot, adesea,
Să-și tălmăcească plânsul lor
Pe note dulci, armonioase,
Pe rime care curg ușor...

Ei nu fac operă de artă
Din plâns, dintr'un suspin profund;
Dar câte operi de durere
In a lor lacrimi nu s'ascund!...

Și când citesc a voastre lacrimi
Poeți, de visuri abătuți,
Eu mă gândesc întotdeauna
La cei ce plâng necunoscuți!

Revista ilustrată, 21 Martie, 1893.

U R S A R U L

Umblase mult prin sate și câinii îl lătrase,
Mâncase câteodată, de multe ori răbdase;
La cârciumi și prin bâlciuri de-un șir întins de ani,
Cânta, jucându-și ursul, pe codri și pe bani,
Bătrân dănțuitorul, bătrân și cântărețul...
Și rareori, de milă, îi răsplătea drumețul...
Artistu'n patru labe, maestrul în toiag,
Mergeau, tăcuți și jalnici — pribeag lângă pribeag...
Și obosiți de cale, lăsând în urmă satul,
Pe câmp sau prin frunzișuri dorm unul lângă altul...

Adevĕrul, 4 Octombrie, 1893.

IN ALTE LUMI...

In alte lumi pământul nostru
S'arată noaptea ca o stea;
Poeţii-or fi cântând-o poate,
Amanţii-or fi privind spre ea...

Lumina ei din depărtare
Le va părea un tainic foc,
Plutind în haos singuratic
Cu raze blânde de noroc...

Şi n'or şti că-i un glob de humă,
Ce poartă veşnice dureri;
Căci toate plângerile noastre
Sunt pentru alte lumi — tăceri!

Adevĕrul, 8 Noembrie, 1893.

M A M A

Icoana vechie zugrăvită
Cu chipul blândului Hristos,
Mi-aduce-aminte ochii mamei
Rugându-se spre ea duios...

Ingenunchiată înainte-i,
Cerea cu mutele-i gândiri,
O rază bună de 'ndurare
Și pază de nenorociri...

Cu limba tristelor suspine,
Cu glasul cel mai cald și drag,
Cerșetorea noroc și grijă
Pentru copilul ei pribeag...

Azi biata mamă, când pricepe
Că visul meu e stins pe veci,
Privește-adesea spre icoană,
Cu ochi necredincioși și reci...

Adevĕrul, 8 Noembrie, 1893.

JULES VALLÉS[1]

I-ai plâns pe toți, cugetător
Divin!...
C'un zâmbet cartea-ți se începe
Și se sfârșește c'un suspin...

Ne-ai zugrăvit pe toți acei
Pierduți,
Murind de frig, murind de foame
Și pentru toți necunoscuți:

Poeți dând marelui Paris
Ocol,
Cu buzunarul plin de versuri
Și cu stomacul trist și gol...

Și eruditi purtând în creieri
Pe-Omer,
Stând sdrențuroși prin cafenele,
Fără pământ și fără cer...

---

[1] Jules Vallés (1832-1885) — membru marcant al Comunei din Paris, autor al volumului de poezii „Refractarii".

Și visători trecând prin viață
Sfioși,
Apoi sfârșind într'un ospiciu,
Sau prin spitale, ofticoși;

Cugetători de visul morții
Atrași,
Și 'ntârziind în viață silnic,
Se suprimau ca niște lași.

Sentimentali în haine rupte,
Murdari,
Purtând sub sdrențele lor, inimi
De generoși umanitari...

I-ai plâns pe toți cugetător
Divin!
Citindu-te, las pe-aste pagini
O lacrimă și un suspin!

Almanahul social-democrat, 1894.

FLOARE DE DRUM

Pe-o margine de drum, departe —
Ca un pribeag pierdut în lume —
Creștea o floare solitară,
Ce poartă cel mai dulce nume.

Instrăinată 'ntr'o mulțime
De ierburi și de grâne 'nalte,
Părea batjocorită, moartă,
Uitată printre celelalte.

Sub vântul ce trecea sburdalnic,
Ea s'apleca tot spre pământ,
Precum o frunte gânditoare
Ce plânge lângă un mormânt.

Nu știu de ce, atras spre dânsa,
Apropiindu-mă încet,
Am cugetat adânc atuncea
La sufletul unui poet!

Adevĕrul, 7 Ianuarie, 1894.

C Ă T U N U L

Cătunu-i risipit pe vale,
Şi oamenii l-au părăsit,
Bordeiele sunt dărâmate,
Biserica s'a învechit.

Pe drumul mare creşte iarbă.
Şi furcile dela fântâni
Stau veşnic neclintite'n soare,
Iar arborii par mai bătrâni.

In jur câmpia se întinde
Pustie, sub albastrul cer,
Copacii'n fundurile zării
Ca nişte umbre şterse pier...

Spre seară cârduri lungi de păsări
Tăcut s'afundă 'n depărtări,
Şi lasă'n urma lor cătunul,
In golul veşnicei uitări...

Adevĕrul, 17 Ianuarie, 1894.

IN ATELIER

Bătrânul s'arată în ușă —
E gârbov sub anii cei grei —
„Stăpâne, pricepe-mi durerea:
Furi pâinea copiilor mei!

Ce lesne, săracii ca mine,
Netrebnici pe drumuri s'aruncă!
O vieață întreagă muncit-am
Și-acum îmi ia dreptul la muncă.

Din brațele mele, odată
Puternice, azi îmi rămâne
Doar unul — și-acum cu-acesta
Cer mila ta, crude stăpâne!

Când nu mai sunt bun la nimica,
M'alungi — și nu ai îndurare!
Și uiți că din brațele mele
Ești astăzi puternic și mare!

Departe nu-i ceasul din urmă
Când zilele mele s'or duce —
Căci toată răsplata vieți-mi
E-atâta: o groapă și-o cruce!"

Patronul afară-l alungă —
Bătrânul sub anii cei grei,
Cu glasul în lacrimi suspină:
„Furi pâinea copiilor mei!“

Evenimentul literar, 23 Mai, 1894.

C I O B A N I I

Ciobanii stau în jurul vetrei,
Afară-i negură și moină.
— Mă, Miule, grăiește unul,
Ce stai așa?... Ia zi o doină!

Hei!... De-asta-i arde lui acuma!...
El singur doar își știe halul...
Sfios și necăjit răspunde:
— Cu ce să cânt?... că n'am cavalul...

— Dar, unde-i mă? — Unde să fie?
L-a frânt boieru' pe spinare-mi;
Dar și eu 'n gândul meu, de ciudă,
I-am tras o 'njurătură, baremi!

Adevĕrul, 14 Noembrie, 1894.

LA ANTICAR

M'am dus să-mi cumpăr cărți, — Evreul,
Bătrân și sombru, ca un mag,
Imi puse blând pe umeri mâna
Și mă privi ciudat și vag :

„Un tânăr care-și pierde vremea
Cu cărți !...“ și-și prinse de urechi
Doi ochelari, vrând să-mi arate
O Biblie cu slove vechi.

Vrusei să râd... și'n clipa-aceea
Privii ironic spre Evreu;
El pricepu, gândind în sine :
„Cumpărătorul e ateu“...

In vremea-aceasta lângă dânsul
Copilul său mic, sdrențăros,
„Mi-e foame“... repeta întruna
C'un glas naiv și dureros.

Sărmanul tată către dânsul
Privi adânc și rușinat...
Iar eu mă 'nduioșai de milă
Și Biblia i-am cumpărat.

Apărută întâia oară în volumul *Sensitive*, 1894.

O FILOSOFIE

Mi-e vecin — eu l-aş trimite
'Ntr'o livadă ca să pască —
De când îl ştiu, şi zi şi noapte,
Cască...

Când îl zăreşti întâi, îţi face
Impresia că e o mască,
Ce ne'ncetat automatic
Cască...

Nimic nu vrea să înţeleagă,
Nimic nu vrea să recunoască:
Nepăsător în faţa vieţii:
Cască...

Şi soarta, fie rea sau bună,
Pe orice drumuri să-l târască,
I se supune, şi în urmă-i
Cască...

Orice prostie auzită,
Sau cuminţenie omenească,
Il lasă rece deopotrivă:
Cască...

Dacă-l întrebi din nou în vieaţă
De e dispus să mai renască —
Se 'nfioreză şi de scârbă —
Cască...

. . . . . .
. . . . . .

Dar vai!... e 'n agonia morţii...
Tăcut aşteaptă să sfârşească —
Şi pentru cea din urmă oară
Cască...

Apărută întâia oară în volumul *Sensitive*, 1894.

I D I L Ă

Se bucură pomii de floare...
E cald și senin...
Și berzele vin...
Și prispa e plină de soare.

Sub strașina veche și 'naltă
Sunt cuiburi — și'n ele
S'ascund rândunele...
Și vântul aleargă pe baltă...

Un farmec te'mbată de-aiurea:
E vânt aromit
De câmp înflorit...
Și sună de glasuri pădurea...

Molatic la vale se duce
O turmă de oi;
Un viers de cimpoi
Uitatele doruri ți-aduce...

Adevĕrul, 13 Februarie, 1895.

MUNCITORILOR

(Cu prilejul serbării internaționale de 1 Mai)

In Mai, când rozele 'nfloresc,
Scăldate'n aurul din soare,
Popoarele sărbătoresc
A muncii sfântă sărbătoare;
Și 'mbătrânita omenire
In nedreptăți și în dureri,
E tânără ca 'ntreaga fire,
Sub cerul dulcei primăveri!

Noroadele, prin cugetare,
In ziua asta-și dau cuvânt
Să șteargă tronuri și hotare,
Să facă pace pe pământ,
Destule uri, destule patimi
Ne-au dus la-același crud omor;
Săracii nu mai au nici lacrimi
Să-și plângă chinurile lor...

Și până când să ni se spună
Același vechi cuvânt nebun,
Că viața-i rea?... Se face bună
Atunci când omul este bun!
Pământul este larg să 'ndemne
Pe orice om a-și lua un loc
Și fiecare să-și însemne
Pe el o brazdă de noroc!

Din idealurile voastre,
O visători flămânzi şi goi,
Vor răsări, ca nişte astre,
Senine lumi cu oameni noi;
Şi 'n vremurile acele sfinte,
Pământul poate va fi rai,
Vor răsuna mai dulci cuvinte
In cântecele lor de Mai!

Adevĕrul ilustrat, 17 Aprilie, 1895.

CÂNTĂREŢUL DE STRADĂ

Intr'un oraş, din întâmplare,
Venise-un cântăreţ de stradă
Şi dintr'o ţiteră duioasă,
Cânta această serenadă:
„Iubiţi-vă, vieaţa trece,
Ca adierea unei seri;
In inimile iubitoare,
E cald, senin, sânt primăveri!"

Atunci băcanii auzindu-l
L-au dat afară din oraş;
Iar unul dintre ei rostit-a:
„Pe legea mea, e un pungaş!
Lângă teşghele, toată ziua,
Ca vai de lume, ne trudim,
Să strângem ban cu ban grămadă;
Noi n'avem vreme să iubim!"

Femeile au plâns de mila
Acelui cântăreţ gonit,
Căci inimile lor duioase
La viersul lui s'au încălzit...
Şi s'au rugat să-l readucă,
Să-i dea un ban, un adăpost,
E sdrenţuros, e mort de foame,
Şi e străin... Dar chip n'a fost!

In inimile tineri, însă,
Rămas-a cântecul neșters,
Și după cum aud pe unii,
Cam astfel treburile-au mers:
Băcanii-au strâns în toată viața,
Ban lângă ban, cu mare preț;
Pe când nevestele urmat-au
Povestea acelui cântăreț.

Adevĕrul ilustrat, 11 Septembrie, 1895.

M A G D A L E N A

Când jalea vântului tomnatic
Prin desfrunziţii arbori trece,
Tu te gândeşti la baluri, doamnă,
Eu mă gândesc la soba rece...

Când primii fluturi de zăpadă
Plutesc în zarea albicioasă,
Tu te gândeşti la rochii scumpe —
Eu mă gândesc că-s sdrenţeroasă...

Şi când în nopţile de iarnă
Cânţi la clavirul tău, visând,
Tu te gândeşti că eşti iubită —
Eu mă gândesc c'o să mă vând...

Lumina bengală, 1 Aprilie, 1896.

L E G E A

„La muncă silnică pe viață“
Fu a juraților sentință
Iar vinovatul, trist și galben
De groază și de suferință,
Imbrățișându-și copilașii,
St igă cu vocea înnecată :
„De astăzi nu mai aveți tată!“

Lumina, 1 Martie, 1896.

NUNTA DE ARGINT

Personajele: România — Regele.
In ziua de 10 Mai.

SCENA I-a

O cameră largă, de un aspect trist şi singuratic. Perdelele lăsate. Pe pereţi, portretele lui Traian şi ale marilor domnitori români. Pe o măsuţă mică bustul Daciei, înfăşurat cu un voal negru. Intinsă pe o canapea de atlas albastru, România pare cufundată într'o meditaţie profundă şi dureroasă. Afară se aud bubuituri de tun. In zorii zilei.

ROMÂNIA

Durerea soartei mele,
Sub care tristă zac,
Vai, astăzi împlineşte
Un sfert, un sfert de veac!
Crescut-a'n al meu suflet
Flori negre de dureri,
Podoaba unui suflet
Lipsit de mângâieri!

(se întrerupe, cu ochii către portretele voievozilor)

Eroi, crescuţi ca brazii
Din tânărul meu sânge,
Priviţi la muma voastră,
Ce suferă şi plânge
Străinul ce-i prădează
Şi cinste şi avere,
Azi îşi serbează nunta...
Iar mama voastră piere!

(îşi acopere faţa cu mâinile)

SCENA II-a

REGELE

(singur, în camera sa de toaletă)

Sunt douăzeci şi cinci de ani
In fine!
De când te sfâşii, Românie,
Pe tine!
Şi n'a trecut decât un sfert
De veac,
De când sunt rege dintr'un biet
Prusac!
Eu i-am luat cât n'a putut
Să-mi dea,
Şi tot mai mult să-i iau
Aş vrea!
Am fost German, voi fi German
Şi sânt;
O, ţară, vitreg mi-este al tău
Pământ!
Dacă pe tronu-ţi stau cu-aşa
Plăcere,
E pentrucă tu-mi eşti izvor
De-avere!
De aceea toţi acei ce spun
Nu mint,
Că nunta mea de astăzi e
De-argint!

SCENA III-a

REGELE — ROMANIA

(regele intră cu aerul vesel şi curtenitor)

Iubita mea, la tine vin,
Ca raza dulce dela soare

Pe sânul alb ăl unui crin,
Şi-ţi cer cu voie arzătoare:
In braţe-mi vino,fericită,
Ca să-ţi şoptesc că eşti iubită!
Şi încă. iarăşi să-ţi pot zice
Că al tău rege e ferice!

(se apropie de ea)

ROMÂNIA

Nu te apropia, străine!
Vorba ta e o tortură,
Intre mine şi'ntre tine
E prăpastie de ură!
In zadar îmi spui cuvinte
Căci durerea mea reală
Nici chiar ochiul tău nu minte
Şi nici inima-ţi nu'nşeală!
Insă tu făcuşi din mine
Un domen de exploatare
Şi durerile-mi cumplite
Pentru tine-s desfătare!
Insă va veni o vreme,
Ca din ţară să te-arunce
Fiii mei iubiţi şi sinceri.
Nunta mea va fi atunce!

Adevĕrul, 11 Mai, 1891.

AL IV-lea PROFIL IN CREION

Imberb, cu nasul lung, cu fruntea
Aşa de strâmtă cum e rar
O frunte, însă, foarte demnă
De-un creier sec şi princiar.

Urechile întrec proporţii,
Proporţii fără de perechi...
Nu e măgar în toată lumea
Să-l egaleze în urechi!

In echipaj când stă la stânga,
La stânga unchiului levent,
Fumează — obraznic din havană
Ca un gamen impertinent.

Să 'nveţe limba românească
S'a chinuit neîncetat
Şi, a ajuns la urma urmei,
Ca s'o vorbească... prea stricat!

Are-o iluzie sărmanul —
Cea mai frumoasă, se'nţelege, —
El crede că în ţara noastră
Odată, o să fie... rege!

Şi unchiul său se zice
Că i-a promis neapărat,
Atunci când va ajunge rege
Tradem va fi expulzat!

Adevĕrul, 15 Mai, 1891.

FOTOGRAFII REGALE

Deunăzi, regele cu Frit
La Mandy[1] au pornit voioşi
Ca să pozeze!... Nemţii noştri
Au aerul că sunt frumoşi.

Şi regele, cam după masă
La fotograf s'a adresat,
Rostindu-i vorbele acestea,
In dialectul său stricat:

„La mine scot profil, adică
Numai un ochi şi un mustaţă
Numai un umăr şi-un ureche
Şi jumătate nas şi faţă.

Dar dacă scoţi pe jumătate
Eu cred atunci că e dreptate,
La dumneafoastră, fotograf,
Ca să plătesc pe jumătate.

Nepotul meu pozează'ntreg
Frumos buiat!... n'ai ce să zici!
Dar rog: la el, domn fotograf,
Să scoţi urechile mai mici".

Adevĕrul, 10 Iunie, 1891.

---

1 Fotograf cunoscut al epocii.

II

P R O Z Ă

O FOAIE DE-A TRECUTULUI

Intrerupsesem şcoala. Tată-meu stăruia cu orice preţ să intru în magazinul unui toptangiu.

— Câţi nu s'au procopsit din mâna lui Costeiu Postăvescu !... Dar mai găseşti în târg alt toptangiu ca el ?... Om de ispravă în toate. Din ce crezi că a făcut stare ? Din carte ? Pe dracu !... Parcă nu-l ştie lumea cine a fost: fecioru' Arghiriţii care vindea praz şi gulii în piaţă. S'a băgat însă la stăpân şi uite-l acuma: a ajuns capitalist mare.

Acestea şi altele erau cuvintele dojenitoare ce mi le îndruga tată-meu, ori de câte ori mă împotriveam hotărîrii sale. Dar... cu umerile nu se răstoarnă munţii. Voinţa lui era neclintită. Într'o dimineaţă de toamnă, intrai pentru întâia oară în magazinul toptangiului. Neobişnuit cu trebile negustoreşti, părui stângaci deocamdată şi tot ce făceam nu plăcea gusturilor *jupânului*. De unde să mă pricep eu, cum se aşează marfa, ce estetică se cere şi aci şi câte altele.

Imi aminteam viaţa de şcolar, când libertatea nu-mi era măsurată, şi o puneam alături de monotonia zilelor ce duceam în acel magazin. Dacă în acele minute de gândiri triste, ar fi venit cineva cu o listă de subscripţie pentru ridicarea statuei libertăţii aş fi dat tot ce mi se găsea în buzunare. Nu mai aveam de-aface cu colegii mei de bancă, ci cu mutrele burghezilor, care nu se gândeau decât cum să înşele şi să nu fie înşelaţi. Nu mai aveam de-aface nici cu iluziunile mele

tinere, ci cu bucăţile de chembrică pembé, americă'nălbită, madipolon, stambă, etc. etc.

Ce desiluzie !...

Toptangiul era un om care, poate, din desele norocuri ce-l găsise, — tiraniza pe bieţii săraci, *care nu munceau ca el cu cinste şi răbdare* şi nu era zi să nu-mi vorbească de persoana dumisale, căreia îi aducea cele mai înalte omagii şi merite. Nu puteam să-mi ţin râsul, când îl auzeam şi aceasta îl înfuria mult.

— Te asvârl cât colo, mă, dacă îmi mai râzi în faţă. Auzitu-m'ai?...

Il necăjeam iarăşi grozav, când mă găsea dându-mă lenii, sau făcând versuri.

— Eine, pentru asta ai venit la mine? Mă băiete, ori dă-te muncii, ori lasă-mă în pace. Inţelesu-m'ai?

— Am înţeles.

— Nu „am înţeles" numai din gură, vâră-ţi minţile în cap, că eu numai cu trudă şi stăruinţă am făcut capital.

Şi iar începea să se laude.

Intr'o seară, îi cerui cinci lei.

— Ce-ţi trebue? — mă întrebă el.

— Imi trebue pentru ceva...

— Pentru ce?

— Asta mă priveşte, dumneata eşti dator să-mi dai.

— Obraznicule, nu-ţi ascuţi limba, c'apoi...

Şi uitându-se crunt la mine îmi aruncă cinci lei.

Plecai să cumpăr pe Despot-Vodă de Alecsandri. A doua zi, iar mă întrebă pentru ce mi-au trebuit banii. Ii spusei.

— Cum? Dai pe fleacuri paralele?

— Cărţile sunt fleacuri?

— Dar eu n'am dat o lăscae pe cărţi în viaţă, şi iacă, ştiu mai mult decât alţii care se prăpădesc în-

văţând. Să nu te mai văd cumpărând cărţi, că nu mai vezi para în ochi.

Răbdarea mi se revoltă şi hotărîi să plec dela äst om, care îmi răpea şi această mulţumire.

După o săptămână, săvârşii această hotărîre şi venii acasă. Intrai în odaia unde şedea tată-meu, cu ochii în pământ şi oftând la intervale dese:

— Ce este? — mă întrebă el, uitându-se serios la mine.

Tăcui.

— Nu vorbeşti? ce ai? s'a întâmplat ceva?

Scosei batista, mă ştersei la ochi, şi vrusei să deschid gura, dar... neîndrăsneala îmi ţinea graiul închis.

— Dar nu vorbeşti, frate? — se răsti el, pentru ce ai venit la mine?

— Ca să-ţi spun că nu mai pot să şed în magazinul domnului acela, care mă tratează ca pe... nu ştiu cine.

Până să sfârşesc şirul acestor cuvinte, mă înnecai de câteva ori şi simţii o căldură în obraji.

— Şi ce pofteşti să faci?

— Să mă reîntorc iar la şcoală.

Se făcu o pauză. Nu-mi venea de loc să ridic ochii în sus.

— Cum? nu eşti mulţumit la acest om?

— Nu.

— Dar ce-ţi face? — eu îl ştiu de om cum trebue. Poate el n'o fi mulţumit de tine.

N'avusei ce să zic.

— Ai plecat cu voia lui?

— Am plecat pentru că nu voiesc să mai stau la el, s'a isprăvit...

— Auzi, auzi ce ruşine!... Ce-o să zică lumea?

— Ce are lumea cu mine, sau eu cu ea.

— Cum am zice, ești de capul tău. Apoi, nu e vorbă aici, băiete. Să te întorci îndărăt de unde ai plecat, ori cu picioru în casă la mine, să nu mai calci. Nu am poftă să rămâi eu pentru tine cu obrazul pătat.

— Fie, voi pleca — dar la el nu mai mă duc cu orice chip.

Ieșii repede, apoi mă uitai prin gaura clanței. Tatămeu rămăsese cu fruntea între mâini gândindu-se. Mă învinovățea sau'mi da dreptate?

★

A doua zi de dimineață, am luat iarăși drumul către școală.

Cântarul, 13 Iulie, 1885.

C Ă R Ț I . . .

Vizitasem salonul, mobilat cu o eleganță rară, camera orientală în a cărei atmosferă parcă plutea un miros adormitor de smirnă amestecat cu parfumul unui corp de cadână, răsturnat într'o poziție leneșă, pe o sofa moale și caldă; vizitasem apoi odaia de culcare cu pat de bronz, adăpostit sub un polog albastru; sufrageria cu mirosul plăcut al bucatelor delicioase; grajdul cu cei șase cai nobili, mândri și voinici; grădina cu universul ei de flori, de pomi fructiferi, de buruieni, acest proletarism al florei pământești, — mulțime neorânduită, călcată în picioare, nebăgată în seamă...

— Dar biblioteca? întrebai eu, după ce văzusem toate încăperile acestei vile de țară, proprietatea unui *Cresus*[1] *modern,* burghez, boierit, ignorant și vanitos.

— Dar biblioteca?

Aveam o curiozitate mare să văd biblioteca acestui milionar parvenit, bibliotecă necitită, dar foarte bogată, îndeplinind și ea serviciul banal al unui obiect de lux.

Avutul zâmbi, se uită la mine lung, ca la un copil naiv, apoi, ținând ochii în pământ, ca și cum ar fi vrut să-și aducă ceva aminte, rosti rar și disprețuitor:

— Biblioteca?... nu știu, zău, pe unde o mai fi!... Pe când trăia nevastă-mea, o păstram într'o odaie de lângă iatacul ei; după moartea ei însă... a! mi-am adus aminte: vino s'o vezi.

---

[1] Cresus — **ultimul rege al Lidiei, de o bogăție fabuloasă (aproximativ între anii 563—548 înainte de era noastră).**

Il urmai.

In dosul casei, aproape de grajd, se afla un şopron cam vechi şi al cărui înveliş arăta un aer de bătrâneţe chinuită şi tristă. Acolo se păstrau o brişcă sfărâmată, o căruţă ţărănească fără arcuri, câteva roţi de car, hamuri, bice; iar într'un colţ, pe o velinţă putredă, maldări de volume, unele legate, altele rupte, zăcând sub un potop de praf, ca o ruină de pagini, uitată!

Avutul mi le arătă cu degetul.

— Poftim... Iacă-ţi şi biblioteca...

Un moment nu-mi veni să cred: ce fel? o bibliotecă svârlită într'un şopron?... Dar apropiindu-mă, realitatea grozavă îmi răni sufletul cu vârful sfâşietor al unor impresiuni nespus de dureroase.

Privii lung şi jalnic cărţile aruncate într'o desordine sălbatică, mâncate de şoareci, mucezite de umezeală, îngălbenite de soare, şi înfăşurate în pânza delicată a păianjenilor, având o înfăţişare de pustiu şi urît!

Şi mă gândii că'n foate acele cărţi era o lume de cugetări, de simţiri, de emoţiuni; un concert nesfârşit de cuvinte armonioase, universurile unor creieri şi inimi de savanţi şi artişti!

Vai! soarta cărţilor ca şi a oamenilor!...

Mobilele de lux, deşerte şi nefolositoare, păstrate în saloane, în cameri elegante şi îngrijite; iar bibliotecile părăsite între zidurile murdare ale unui şopron vechi şi şubred...

Şi tot aşa: nulităţile şi canaliile desfătându-se în fastul celor mai însemnate poziţiuni sociale, iar oamenii culţi, de talent şi cinstiţi, lăsaţi în prada nevoiei şi sărăciei...

Burghezul avut parcă înţelesese mâhnirea mea şi luându-mă de braţ mă scoase afară.

Era o zi blândă de Mai!

Iar omul acela îmi părea un criminal odios, pe care pământul îl suferea deasupra lui, cerul îl desmierda cu splendoarea lui albastră, soarta îl ingrijea cu cele mai dulci răsfățări, iar mie, mie îmi făcea rău cu ignoranța, nesimțirea, și bogăția lui uriașă!

Secolul, 15 Oct. 1890

Clubul cărții digitale 2022

C O P I L U L

A auzit de câteva ori pe tatăl său vorbindu-i despre şcoală, profesori şi carte... Copilul rămâne pe gânduri, se întristează puţin; e prima lui încercare de a înţelege.

Intr'o zi, mama sa îl scoală mai de dimineaţă ca de obicei, aproape odată cu soarele. Tatăl e vesel, aşteaptă să-l îmbrace, pentru a merge să-l înscrie la şcoală.

E un biet muncitor sărac, care are o singură bogăţie: copilul. A auzit că oamenii învăţaţi sunt fericiţi, şi voieşte ca fiul său să ajungă un om învăţat. Va aştepta mult. Dar săracii sunt obişnuiţi să creadă şi să aştepte.

De sigur, la bătrâneţe el nu va mai munci. Atunci copilul va fi un om, va câştiga banii mai uşor decât el, şi întreaga lor casă se va umple de noroc.

Ah! ce poeme de fericire ştiu să-şi imagineze umiliţii!...

★

Copilul merge zilnic la şcoală. Cu toate acestea, pleacă de acasă cu un fel de spaimă. A băgat de seamă că între el şi alţi copii frumoşi şi bine îmbrăcaţi e o deosebire. Se face în jurul lui un gol şi simte că-l apasă o tiranie.

In bancă, alături de el, stă copilul unui arendaş bogat, care a crescut în pufuri, printre guvernante şi a mâncat totdeauna pâine albă. Dar în acest mic răutăcios e o inimă neagră. El batjocoreşte mereu pe

copilul muncitorului, care e urît şi are hainele sdrenţuite. E o îmbrăcăminte făcută din petece, prin care străbate vântul şi batjocura bogaţilor...

Copilul sărac îndură glumele camarazilor săi cruzi; şi pe când în şcoala statului abia începe abecedarul, în şcoala vieţii deja a învăţat câteva pagini de durere.

★

Sunt câteşi trei în jurul mesei; muncitorul, mama şi copilul. Şcolarul plânge, povestind cum copilul care şade alături de el în bancă, i-a rupt haina, făcându-l de râs. L-a spus profesorului, dar nu l-a pedepsit.

Şi lacrimile lui cad pe o bucată de pâine neagră. Tatăl îşi pune fruntea în mâini; muma mângâie părul copilului...

Ecoul Doljului, 10 Ianuarie, 1893.

O CHESTIE DE PUDOARE

E de mirare cum justiția nu m'a urmărit „pentru atentat la bunele moravuri!"

De altfel, o ploaie de scrisori anonime a căzut asupră-mi. Din toate aceste curajoase scrisori s'ar putea culege următoarea colecție de adjective: „stricat, porcăros, obscen, mizerabil, corupt, etc. etc..." Aceste adjective îmi sunt adresate cu o grațiozitate abondentă.

Apoi, în ziarul *Lanterna* s'a publicat o *scrisoare deschisă* semnată Fledermaus, unde se afirmă că „bietul meu cap ar fi mai bine să poarte scufa vr'unui spital, decât pălărie".

Și pentru ce?

Pentrucă în nr. trecut al ziarului *Ecoul* am scris o simplă cronică, întitulată *Copilul*.

Amicul meu E. este tatăl unui copil adorabil de gingaș. Intr'una din serile trecute am fost invitat să sărbătorim nașterea acestei scumpe creaturi, care este fructul iubirii a doi căsătoriți tineri, inteligenți și sănătoși. Copilul acesta m'a făcut să-mi întorc gândirea la acei copii bolnăvicioși și imbecili, pe care-i produc cei mai mulți din părinții moderni. Cauza este greșita alcătuire a familiei burgheze actuale. In această privință se poate discuta mult. Și reflectam că ne-ar trebui o generație de copii sănătoși, inteligenți, pentru a înlocui generația de azi de copii morbizi, care devin mai târziu cetățeni inutili și periculoși societății.

Acesta este pe scurt, înțelesul cronicii mele.

Intreb acum: ce lucru imoral, obscen găsesc domnii

anonimi însoțiți de comicul *Fledermaus* din *Lanterna?* Intru cât biata mea cronică le-a turburat simțul lor de pudoare?

S'ar crede, în adevăr, judecând după protestele acestor pudici, că orașul Craiova e un oraș de virgini!...

Dar, sub o ușoară analiză, această mască de pudoare cade, lăsând să se vadă ipocrizia, un vechi grimaz al chipurilor de șarlatani.

In adevăr, lucrul nu e nou: In Franța, Edmond de Goncourt publică un roman asupra prostituției; — publicul se revoltă; Paul Bannetain scrie un roman asupra cunoscutului și îngrozitorului viciu de pensioane: onania; — publicul se revoltă; Flaubert scrie un roman asupra adulterului în provincie; — publicul se revoltă, justiția îl urmărește; Max Nordau scrie o carte asupra minciunilor convenționale; — publicul se revoltă...

Toate aceste cărți, care sunt niște anchete sociale, documente interesante asupra moravurilor și instituțiunilor timpului; toate aceste opere care supun inteligenței omenești o problemă de moralitate, de conștiință — sunt obscene, sunt triviale, sunt corupătoare!...

Iar în realitate, acești revoltați pudici ocrotesc prostituția, adulterul, exploatarea muncii și multe cangrene sociale.

Dacă eu am manifestat o simpatie pentru copiii sănătoși, frumoși și inteligenți, cred că am dat pe față un sentiment moral. Dacă am spus că omul care produce un astfel de copil e un artist, iar copilul lui un cap de operă, cred că n'am scris ceva nemăgulitor.

Pentru ce dar se atribue articolului meu un înțeles obscen?

Iată ce m'a făcut să mă mir și să râd puțin.

Ecoul Doljului, 17 Ian. 1893.

„C A U S E R I E“

Bogaţii petrec: la baluri, la teatru, la Ateneu chiar. Dantul urmează încă a fi ocupaţiunea de predilecţie a tinerilor; la teatru, Anestin şi Popescu se întrec, în fel de fel de operete, a ne aminti primitivele grimaze ale omului, ceea ce dă naştere la hohote homerice de râs; la Ateneu, doamnele vin să-şi aprecieze toaletele, şi să plece cu o idee vagă despre bietul conferenţiar care... „a spus ceva, dar nu trebue să spue mai mult... In fine... şi prin urmare!“

In vremea aceasta, săracii mor de frig.

Nu e tocmai plăcut să mărturisim aceasta, avem chiar un fel de pudoare, când vorbim de mizerie!... Şi apoi vedeţi: totul stă în raport cu pântecul nostru; când îl simţim satisfăcut, lumea merge bine, fericirea e pretutindeni, mizeria e un basm!...

Deunăzi, un bătrân mă opreşte în stradă. Era un întârziat în viaţă, un fel de străin în lumea asta... Voi să-şi descopere capul, dar nu-l lăsai; apoi rosti slab şi rar: „foame... frig... milostenie... un ban“... — cuvinte fără şir, fără înţeles, dar care alcătuiau o mare poemă.

In clipele acelea, trecea pe lângă noi un ilustru bogat. M'am adresat în grabă: „Domnule, bătrânul acesta moare de foame!“

Credeam că-şi va goli punga în mâinile nenorocitului. Dar bogatul se uită: la mine cu aroganţă, la cerşetor, cu dispreţ...

Dedei un ban bătrânului şi îi făcui o teorie: „Bătrânule, noi n'avem drept la viaţă: suntem săraci!" Nu ştiu dacă mi-a înţeles teoria, dar mi-a primit banul, făcând un gest, un gest de preot, către cer.

★

Intâmplarea aceasta mi-a dat puţin de gândit: ce murdar este egoismul omenesc!...

Ştiu că n'am cugetat adânc, dar vă asigur că eu sunt un naiv care nu-mi lămuresc pentru ce oamenii nu sunt buni.

Aceasta o să vă facă să zâmbiţi; îmi veţi spune că n'am experienţă. Dar vă voi răspunde că experienţa e o ştiinţă pe care o învăţăm atunci când nu ne mai putem folosi de ea. Şi-apoi, dacă o să facem teorii psihologice, sociale, etc. de sigur că ne vom explica egoismul şi răutatea omenească. Dar...

Vă mărturisesc că adeseori oamenii te desgustă că eşti om!...

Animalele sunt mai generoase.

Un exemplu:

★

Pisica mea a nutrit multă vreme un şoarece. Aceasta s'a petrecut sub dulapul meu cu cărţi. Este adevărat că şoarecele îmi devorase foi din Chateaubriand şi Musset, ceea ce lasă să se ghicească dulceaţa acestor mari scriitori; dar într'o seară, observai că pisica mea lua în gură mici bucăţi de pâine şi le ascundea sub dulap. Incepui să observ mai de aproape: un şoarece, de o statură mijlocie, ieşea în fiecare seară, îşi lua cina, apoi dispărea într'o despicătură a zidului. Pisica avea grijă, a doua zi, să-i aducă altă hrană.

In ce chip s'au împrietenit aceste animale, a căror tradiţională ură e îndestul cunoscută, nu ştiu. Aceasta ar putea să ne-o explice un mare naturalist, familiarizat cu instinctele şi sentimentele animalelor. Dar e probabil că şi şoarecele să fi fost orb, deci incapabil de a-şi câştiga existenţa prin sine. Vedeţi dar, că fără ajutorul pisicii, bietul şoarece ar fi murit de inaniţie...

★

S'ar părea că povestesc ceva comic, dar e adevărat. Observaţi de aproape animalele. Ele au, cum zice Taine, ceva din sinceritatea şi simplitatea epocilor primitive.

E curioasă nostalgia care o simt de câtva timp, nostalgie care pare a lua caracterul unei boale. Această nostalgie constă într'o nemărginită afecţie pentru arbori şi animale. Oamenii îmi sunt indiferenţi sau antipatici. Nu mă interesează decât săracii, pentrucă ei dau vieţii un caracter grav. Incolo, arbori, animale, soare mult şi un surâs blând de femeie!... Aceasta îmi pare că e viaţa.

Şi luaţi seama, nostalgia mea nu este o particularitate izolată, o fantezie de basm. Printre dumneavoastră chiar, domnilor burghezi, căutaţi bine: veţi găsi nostalgici.

E un semn că începem a nu mai iubi lumea, pentrucă lumea e rea şi egoistă.

★

Rousseau ne-a făcut să iubim puţin mizantropia. Mai totd'auna se întâmplă ca lumea să nu ne dea aceea ce ne putem da noi înşine. Lumea ne mânjeşte sau ne ucide idealurile; iluziile moarte, noi ni le păstrăm, ni le

mângâiem, ne înşelăm cu ele. In mizantropie gustăm viaţa de-o manieră, mai mult sufletească. Ea ne îndepărtează de acţiune, ceea ce poate este un rău, căci viaţa constă în mişcare.

Dar pentru aceste variate dispoziţiuni sufleteşti ale noastre, cum ar fi: melancolia, scepticismul, mizantropia, pesimismul, stări psihologice caracteristice acelei elite de spirite alese [1], nu este întru câtva responsabil şi mediul social?

Pun această întrebare acelora care ne învinuesc pe noi, tinerii, de melancolie şi scepticism, când poate aceste morbide dispoziţiuni sunt efectul indiferenţei. răutăţii şi egoismului lor, faţă de talentul, cultura şi munca noastră!

Ecoul Doljului, 24 Ian. 1893.

[1] Ca toţi „artiştii proletari culţi", Traian Demetrescu se iluziona, crezând că scriitorul ar fi înzestrat cu calităţile deosebite ale unor „spirite alese". Prin aceasta el nu voia să distingă pe scriitori de massele populare ci numai de lumea burghezlior.

O REPREZENTAȚIE

Sunt totdeauna dureros impresionat când întâlnesc pe stradă un biet copil, îmbrăcat sdrențeros, tremurând de frig, tușind și având pe obraji culoarea frunzelor de toamnă. Ochii lui resfrâng priviri sfioase, nehotărîte, searbăde și uneori parcă recunoști în acele priviri o rază de cunoștință — ca și cum micul desmoștenit și-ar înțelege propria sa durere.

Astfel de copii n'au copilărie; ei se nasc bătrâni. Îmbrăcămintea lor e o poemă întocmită din sdrențe.

Mă gândesc la mumele acestor copii, cu ce durere trebue să-i sărute, văzându-i atât de suferinzi.

Mă gândesc cu câtă grijă, cu câtă cumpătare trebue să mănânce ei codrul de pâine ce nu ajunge și care la mesele bogaților rămâne risipit, de prisos.

Ei, înțelegând prea de timpuriu mizeriile traiului, devin simțitori ca niște sensitive. Și de câte ori plâng pentrucă copilul vecinului are o pălărie nouă, sau pentrucă tovarășii lor de școală își râd de cismele lor rupte. Suferința ne face simțurile mai delicate, mai fine.

Din când în când, întâlnesc asemenea copii ieșind dela școală. Par sgomotoși și veseli. Dar dacă îi observi mai adânc, descoperi că veselia lor are un fond ipocrit, este o notă falsă, este, mai bine zis eterna mască a săracilor de a-și acoperi umilința și durerea. Aceiași copii, care laolaltă râd și sar, când rămân singuri, sunt triști. Ei moștenesc descurajarea și melancolia sărăciei. Ei sunt ca acele flori veștede, care par

înfrăgezite la lumina unei raze. Când raza piere, florile rămân tot veștede.

Dar niciun copil sărac nu m'a mișcat mai dureros ca micul gimnastic. Are opt ani. E îmbrăcat ca un jongleur de circ, și poartă pe umeri o cutie cu săbii și bile de metal.

Deunăzi seara, intră într'un birt unde mâncam. Așterne un covor pe scânduri și începe să facă diferite figuri de echilibristică. Nu uitați: să lupți pentru viață la opt ani!...

Micul gimnastic ia un taler și cerșește, din masă în masă, un gologan, pentru reprezentația ce a dat-o. Și observ cu mirare că, de astădată, spectatorii sunt mai generoși; fiecare aruncă un gologan. Se vede că toți mâncaseră. Oamenii, după ce mănâncă, sunt mai buni, ne spune Alphonse Daudet.

Artistul are talerul plin cu bani. E foarte mulțumit și zâmbește tuturor. Îndreptându-se să iasă afară, îl urmăresc.

Mama lui îl aștepta la ușa birtului.

Copilul îi varsă banii în mână, repetându-i: „sunt mulți!...“

Și la lumina felinarului de pe stradă, zăresc ochii mamei uzi de lacrimi. Apoi aplecându-se spre micul gimnastic, ea îi învălui gâtul într'un șal de lână și se îndreptară către o cârciumă din colțul uliței. Când ieșiră, muma avea sub braț o pâine neagră.

Adevĕrul, 10 Septembrie, 1893.

O L U M E . . .

Picăturile de ploaie cad ca niște note din coarde obosite...

Pe vremea asta fără soare, mă gândesc la o lume; — o lume frumoasă, cum e în minuni, cum e în basme...

In ce parte e, nu știu... N'au descoperit-o nici poeții.

Dar am auzit că spre acea lume toți ne trimitem visurile ca s'o găsească — iar visurile nu se mai întorc înapoi... Mor, neaflând-o.

Adevĕrul, 20 Septembrie, 1893.

RÂS ŞI LACRIMI

Era foarte urît — se credea cel mai urît om din lume.

De sigur el arăta în această raritate un sentiment de orgoliu.

Dar urîciunea lui nu era respingătoare; dimpotrivă ea trezea cea mai plăcută sensaţie: râsul.

Figura acestui om avea o întocmire aşa de bizară, că ea împrăştia pretutindeni o ilaritate comică, întocmai ca o mască.

Intr'o seară, intrând într'un teatru, unde se juca o tragedie, spectatorii, cum l-au zărit, din atenţi şi emoţionaţi cum erau, au început să râdă.

Pe stradă, copiii îl arătau cu degetul şi izbucneau în hohote sgomotoase.

Oamenii cei mai trişti, când îl întâlneau, trebuiau să râdă, sau cel puţin să zâmbească.

Printre femei, înfăţişarea lui provoca leşinuri de râs; la cafenea era spectacolul chelnerilor, care abia îşi puteau ţine ţipetele de haz.

El nu arăta nicio mânie; îşi purta urâciunea cu seninătatea unui idiot monstruos. Şi văzând că produce în toate părţile numai râs, el însuşi devenise de o veselie nestăpânită. Adeseori îşi amesteca râsul cu râsul celorlalţi.

Toată lumea râsese de el. El cugeta câteodată: de sigur natura m'a batjocorit pentru scopul de a înveseli.

Natura are şi ea clownii ei — şi clownul se obişnuise cu lumea, ca şi cu o arenă de circ.

★

Intr'o zi îşi înmormântă copilul: o frumuseţe! Adeseori monştri produc îngeri. Tatăl urît spera ca această odraslă să-l răzbune de tot râsul lumii, de care poate, în tăcerea sufletului său, suferise... Ce mare, ce nemărginită mângâiere pierdea!...

Când ajunsese lângă mormânt, toată inima lui se înmuie şi căzu pe cosciug, plângând, cum nu plânsese niciodată...

Gropaşii râdeau...

Adevĕrul, 27 Septembrie, 1893.

PÂINILE

De dimineață brutarul deschide cuptorul, având în ochi umezeala caldă a somnului.

Pe stradă plouă; salcâmii se scutură, frunzele cad. vântul plânge... E început de toamnă.

Brutarul scoate pâini coapte, unele albe, altele negre.

Dintr'însele ies aburi, ce împrăștie un miros dulce, un miros sfânt.

Orașul se deșteaptă. Trecători grăbiți și friguroși își urmăresc drumul nevoilor.

Bogații aruncă spre pâini priviri liniștite, mândre; săracii le privesc cu lăcomie... și ochii lor parcă le fură, le devorează cu un fel de sălbăticie...

Adevĕrul, 27 Septembrie 1893.

CĂRUȚAȘUL

Aproape în toate zilele, la aceeași oră de dimineață, căruțașul trecea pe sub fereastra mea. Era ceasornicul meu. Soarele se ivia câteva minute după el.

Era bătrân, bolnav și sărac. Toată averea lui se întocmea dintr'o căruță veche și un cal, cumpărat dela un soldat pe un preț de nimic.

Și omul și animalul întârzie silnic și dureros în viață.

Târgul îl cunoștea sub numele de „Căruțașul". Niciunul nu-l vorbia de rău: se purta cinstit și avea o bunătate de înțelept.

Munca lui era să aducă, dela gară în oraș, mărfuri grele: butoaie, fier, lăzi și altele. I se plătia puțin, atât cât să trăiască și să-și ajute și calul.

★

Drumul era lung și obositor. Roatele căruței scoteau un țipăt ascuțit și se părea că taie auzul. Era ca o flașnetă care cânta, dureros de fals, ceva dintr'o simfonie tristă. Calul, cu gâtul înainte, cu coastele ieșite afară, răsuflând greu, trăgea, se oprea, nu voia să mai meargă, pornea iarăși... Căruțașul îl ajuta, punea și el umerii, împingea, îi spunea o vorbă bună — cum se spune copiilor.

Și această cale se repeta de trei-patru ori în fiecare zi.

De multe ori ei dau spectacole în stradă : calul nu mai putea să meargă, cădea la pământ. Căruţaşul se încerca să-l scoale, chema în ajutor un drumeţ, uşura căruţa de o greutate — dar nimic. Animalul trebuia să se odihnească, să-şi recâştige puterile. Închidea ochii şi suferea toate loviturile biciului. Trecătorii se opreau curioşi şi râzând; gardistul înjura. Negustorii care aşteptau marfa opreau ceva din plata căruţaşului, pentrucă n'a venit la timp.

Şi nu rareori am văzut pe bietul umilit ştergându-şi lacrimile cu dosul mânii.

Dumineca bea, da calului fân mai mult, petreceau amândoi. Săracii pot câteodată să uite, să se creadă fericiţi...

★

Intr'o zi de iarnă mă gândeam la căruţaş : nu-l mai văzusem demult. Era poate bolnav într'un spital sau dus aiurea — nu ştiam nimic.

Alţi umiliţi treceau pe sub fereastra mea; pe cei fericiţi nu-i luam în seamă. Ei n'au nimic interesant şi atrăgător.

Dar pe când mă lăsam în voia gândurilor; un cortej funebru venea încet şi trist. Era o căruţă veche, cu un cosciug într'însa, trasă de un cal slab şi bătrân. Inainte un popă; în urmă două femei cernite şi un copil.

Recunoscui calul... Mergea liniştit şi uşor, ducându-şi stăpânul la groapă.

Munca, 10 Octombrie, 1893.

ÎNTR'O MENAJERIE

Un biet vultur — regele culmilor — sta pe o drugă de fier, într'o gratie murdară, privind în jos, umilit şi somnoros. Un băiat de prăvălie îl supăra cu bastonul. El rămânea nepăsător, ca un filosof sceptic.

Un leu bătrân şi grav, cu capul culcat pe labele de dinainte, pare că visează.

Din când în când, ridică ochii spre privitorii curioşi, se uită la ei cu o melancolie rece, apoi suspină.

Un leu suspinând!...

Alături o panteră cu ochi de o frumuseţe sălbatică culcată în paza unui Sphinx, crezi că este înduioşată de reverii de singurătate, de dorul pustiurilor pe care nu le va mai vedea niciodată...

O căprioară blajină, privind sfios şi naiv, ca şi cum n'ar cugeta la nimic, se uită la copiii care întind mâinile pentru a o mângâia...

Flaşneta cântă un vals...

Ce ironie!... Acestor prizonieri, acestor exilaţi, acestor morţi, li se cântă cântece de veselie...

Adevĕrul, 11 Octombrie, 1893.

M O D E L E

Ai fi crezut că moartea o mai îngădue în vieaţă, de milă, sau poate făcea o ironie dureroasă: cei sănătoşi, cei graşi, când unul dispărea dintre ei, îşi ziceau uimiţi: „Iată un schelet care o ducea mai bine decât noi!“ Şi arătau cu degetul, privind-o cu ciudă, pe biata copilă...

Era una din figurile pe care mizeria le cioplește cu dalta ei hidoasă... Un fel de statue ieşită din atelierul suferinţei.

Trăia cum trăiesc toţi nenorociţii: fără a şti pentru ce.

N'avea nicio revoltă împotriva vieţii şi o primise cum primesc cerşetorii mila celor bogaţi, fără a avea dreptul de a întreba pentru ce nu li s'a dat mai mult.

Ca să trăiască, broda, pentru femeile bogate, batiste şi cămăşi. Această fată avea o imaginaţie artistică: cu vârful unui ac, cu fire lungi de mătase, ea crea felurite flori, izbutind uneori să le dea adevărata frăgezime a petalelor... Dar imaginaţia ei obosise, repeta ce făcuse mai înainte.

Femeile bogate începeau a fi nemulţumite: pâinea devenea mai neîndestulătoare...

Intr'o dimineaţă de iarnă, sărmana copilă se deşteptă în patul ei rece, ca într'un cosciug.

Noaptea fusése un ger cumplit. In odaie era frig şi o lumină care îţi întrista ochii.

In ziua aceea, trebuia să lucreze batistele pe care un fidanţat voia să le dăruiască iubitei lui. O! Lucrul acesta i se părea neînchipuit de dureros...

Ea privi spre fereastră: pe geamuri gerul zugrăvise o primăvară de flori iernatică... Era o broderie fantastică, o minune de frunze, de ramuri, de petale...

De atunci, lucrul ei a devenit mai uşor şi mai spornic: în fiecare dimineaţă, gerul îi aducea câte un model nou.

Adevĕrul, 18 Octombrie, 1893.

CONTRASTE DE CRĂCIUN

In colțuri necunoscute din sufletul nostru, vechile deprinderi, amintirile și creșterea care le-am primit în copilărie se ascund ca niște exilați alungați din patria rațiunii, pe care ne-a înseninat-o mai târziu cultura și experiența. Câți dintre noi, după ce am trecut prin câteva clase liceale, după ce ne-am amețit gândurile cu puțină citire de filosofi materialiști, nu ne-am ascuns simțul nostru religios — umilita moștenire pe care ne-a transmis-o o mamă pioasă — și ne-am dat de revoltați în contra cerului, de atei înverșunați !... Cu toate acestea, vremea trece; anii ne învață, încetul cu încetul, dureroasa știință a vieții, și atunci sufletul nostru caută refugiu tocmai în credințele dispărute.

Acei care s'au deșteptat din visuri deșerte și s'au pus în urmă să privească lumea ca niște spectatori înțelepți și neturburați, s'au convins de eterna zădărnicie a tot ce există și au înțeles că senina filosofie a vieții constă în singura putere de a ști să împrumuți realității ceea ce-i lipsește : poezia pe care o ai tu.

Dar să fie cu putință ?

★

Realitatea !... Monstru hidos, hrănit cu iluziile și visurile noastre... Cine e fericitul care n'o vede, care o suprimă din fața simțurilor sale, care o înlocuește cu idealul său ?

Clubul cărții digitale 2022

Intrebări amare ce îmi nelinişteau mintea, pe când mă întorceam către locuinţa mea — colţ de realitate pustiu şi urît...

Era în ajunul Crăciunului.

Ningea mărunt şi des, iar o furie de viscol împrăştia fuioi de-a-lungul uliţelor, şi în adânca linişte a nopţii se topea un vaiet surd, o jale nesfârşită.

Dar ce este realitatea ? Să fie pentru toţi aceeaşi ? Pentru ce unii oameni sunt fericiţi în mijlocul realităţii, iar alţii se depărtează de ea ?

Două amintiri îmi reveniră în minte, ca şi cum ar fi voit să-mi lămurească gândurile ce mă nelinişteau.

Acum câţiva ani.

Sunt în salonul unei familii bogate, care sărbătoreşte ajunul Crăciunului.

Candelabrele răsfrâng o lumină binefăcătoare, care tremură în cristalul oglinzilor, ca un jăratic de stele pe suprafaţa lacurilor.

Mobilele, prin colorile lor variate, adaugă la farmecul ce îmbată această familie de mulţumiţi.

Pe o masă din mijlocul salonului se înalţă tradiţionalul pom de Crăciun, cu frumoasele lui podoabe.

Copilul bogatului îl priveşte cu îngerească lui nevinovăţie. Părinţii acestui copil au căutat totdeauna să deprindă sufletul odraslei lor numai cu impresiile fericirii. Ei îl feresc de orice durere şi nu-i vorbesc nimic de mizeriile şi suferinţele în care se află alţi copii de vârsta lui.

Şi-mi aduc aminte ce veselie domnea în mijlocul acelei familii, şi mai ales ce plăcut suna la fereastră vuietul crivăţului... Era un acord sălbatic, care con-

trasta într'un chip fermecător cu liniştea şi căldura din salon...

Ce realitate frumoasă !...

★

Mai târziu, împrejurările m'au dus în camera unor săraci.

Era tot în ajunul Crăciunului. In locul candelabrelor ardea un rest de lumânare, care răspândea raze sfioase ca privirile unui umilit. Mizeria are nevoie de a se ascunde în umbră.

E frig... Copiii tremură lângă soba rece... Niciun pom, niciun dar nu-i încântă, nu-i face să devie sgomotoşi şi veseli.

Muma lor zace pe un pat de scânduri. Tatăl e lângă dânsa, ca o pază tristă.

Şi vântul care suflă la fereastră se vaită a nădejde; e ca o notă supremă din concertul unor mari plângeri omeneşti... Aci sună altfel.

Iar între salonul bogatului şi coliba săracului era un singur gard...

Fericirea învecinându-se cu mizeria !...

Nu era şi asta o realitate ?

Adevĕrul, 25 Decembrie, 1893.

F O A M E A

Scriu aceste rânduri pentru cei care n'au ce să mănânce.

Acum câtva timp, un ziarist monarhist din Franţa, vorbind despre boala contelui de Paris [1], povestea că acest biet rege exilat şi fără tron s'a stins încetul cu încetul, din cauză că stomacul său nu putea digera. Agonia a fost neînchipuit de dureroasă. Dar boala asta n'a venit pe neaşteptate. Contele de Paris suferea de mult timp de lipsa poftei de mâncare în aşa grad, încât numai văzând orice fel de bucate, îi şi făcea desgust.

Presupuneţi că acest moştenitor la tronul Franţei ar fi avut altă soartă şi ar fi fost chemat într'o zi să guverneze poporul francez. Cine ştie la câte dispoziţii sufleteşti ciudate n'ar fi dat naştere stomacul său bolnăvicios! Politica acestui monarh, atitudinea lui faţă de popor, şi de armată, vieaţa lui intimă ar fi fost adeseaori hotărîte după lipsurile de apetit, după constipările sau alte stări ale stomacului său, care i-a cauzat moartea.

Şi cum istoria ne arată că adeseori războaiele desfăşurate pe planeta noastră au luat foc, spre pildă, din pricină că un diplomat stângaci a călcat rochia unei prinţese, poate că poporul francez ar fi fost îndrumat spre gurile unor tunuri mai teribile decât ale

---

[1] Contele de Paris — nepot al regelui Ludovic-Filip, fugit din Franţa în timpul revoluţiei dela 1848 (1838—1894).

Prusienilor, pentrucă suveranul său într'un moment de durere de stomac, ar fi declarat război cine ştie cărei naţiuni

Căci în privinţa sângelui vărsat de popoare pe câmpul de război, suveranii fără excepţie, au o poftă nesăţioasă.

Dar lăsând la o parte reflecţii de acestea, care ar părea paradoxale, o singură cugetare mi se fixează în minte, ca o ciudată ironie.

Iată un conte de viţă împărătească, de o bogăţie fabuloasă, care putea să aibă la dispoziţie cele mai excelente băuturi şi cele mai gustoase mâncări, suferind de lipsa poftei de mâncare, de indigestie — suferind de foame!

Suferind de foame în abundenţă, suferind de foame în mijlocul milioanelor!...

In aceeaşi vreme, alţii îndurau foamea din cauza mizeriei, din cauza lipsei unui gologan, pentru a-şi cumpăra o bucată de pâine!... O! apetitul acestora întotdeauna e gata să se deschidă şi fiţi siguri, ei nu se vor plânge de indigestie. E trist însă că pofta lor n'are cu ce să fie satisfăcută, iar stomacul lor are puţin de mistuit. Mai adeseori în aceste stomacuri goale — în care marele Jules Vallès se îngrozea să se coboare cu gândul — se petrec greve ciudate. Intestinele protestează, se vaită, cer nutrimentul lor zilnic.

S'o fi gândit oare contele de Paris la fraţii lui, care — o, ironie! — ca şi dânsul, mureau de foame? Ce răsunătoare glorie şi-ar fi putut crea acest om, dacă din bogăţia lui imensă ar fi întocmit o mare ospătărie pentru nenorociţii flămânzi!

Poate că asistând la dejunul monstru al câtorva sute de aceşti energici mâncăcioşi, i-ar fi revenit şi

lui pofta de mâncare. Săracii l-ar fi răsplătit cu prisos.

★

După atâtea vorbe, nu mă pot opri de a nu exclama: o, foamea!

Ca mulți alții, am cunoscut-o și eu — o singură dată — dar atât și mi se pare prea mult.

Sunt câțiva ani... De ce însă n'aș păstra această amintire într'un colț uitat al sufletului meu? Și apoi, uneori, vanitatea de a te mărturisi nu înseamnă o profanare?

Sufletul are multe taine, pe care le ascunde totdeauna sub tăcere. A le da în vileagul lumii, e o durere sau o nesocotință.

Cu toate astea pentrucă am început... Sunt câțiva ani. Trăiam în București, într'o mansardă. Eram vecinul stelelor. Ce făceam pe atunci? Bine nu-mi aduc aminte, dar de sigur ceea ce fac și astăzi, visam.

Intr'o dimineață simțeam un fel de frică să mă scol din pat. Soarele inundase odaia, cu lumina lui generoasă și avea aerul să mă dojenească cu razele lui dulci: „leneșule!"

Firește, de unde era să știe soarele pentru ce întârziam în pat. Ce vreți? Azi îmi vine să glumesc, dar atunci mă ademeneau gânduri negre.

In sfârșit m'am sculat, m'am îmbrăcat, am ieșit pe stradă.

Era ora mesei. Foamea începuse să-mi dea de veste, tocmai în momentul când treceam pe dinaintea băcăniei lui Moceanu. Înăuntru câțiva ofițeri beau țuici.

Drumul spre birt îl cunoşteam eu; dar birtaşul aştepta să-i duc abonamentul pe două luni şi nu mai era chip să dau ochii cu el.

In buzunar n'aveam decât o ţigară uitată, o iluzie, un pic de noroc, păstrat fără să ştiu.

Am fumat-o sălbăticeşte.

A... Dar credeţi că foamea se înşeală cu fumul unei ţigări?

Ce era de făcut? Umblam aiurit, şi fără să-mi dau seamă, mai mult dam ocoale tocmai pe lângă restaurantul lui Capşa la ale cărui vitrine gelatinele şi maionezele de raci mă ispiteau, mă atrăgeau ca nişte primejdii.

Înăuntru am zărit fălci mişcându-se, pahare golindu-se, chelnerii servind... Am trecut repede.

De aci m'am îndreptat, ca sub puterea unei voinţe străine, în restaurantul lui Iordache. Mesele erau pline. Am întrebat pe un chelner dacă un domn cu pălăria aşa, cu nasul altfel, a venit pe acolo. Chelnerul m'a privit ciudat. Până în stradă, m'au urmărit privirile lui şi mirosul unei musacale.

Mi-era foame, mi-era foame îngrozitor. O! paşii mei rătăciţi pe bulevardul Capitalei sub cerul unei zile senine de toamnă!

Oamenii erau veseli, bogaţii se plimbau în trăsuri elegante, pe teii bulevardului ciripeau păsări.

Devenisem rău. Uram tot ce mi se părea vesel, satisfăcut, frumos.

La orele patru după amiază, mă simţeam ameţit. Intrasem în grădina Cişmigiu şi mă aşezasem obosit şi slab pe o bancă. Pe lângă mine treceau precupeţi cu coşuri cu struguri.

— Sunt acri? — am întrebat pe unul din ei, aproape automaticeşte.

— Ia gustă-i.

Şi mi-a întins un ciorchin cu câteva boabe. Le-am înghiţit dintrodată. In stomac s'a produs un cântec de recunoştinţă.

Ah ! dacă un muzicant celebru ar imita cântecul foamei eu l-aş înţelege adânc.

Seara n'am mai putut răbda. Am alergat să găsesc un prieten, o cunoştinţă, un străin. Şi ce să-i spun? Să-i spun că mi-e foame?... Era oribil !...

E o temere, o ruşine mai chinuitoare decât aceea de a spune că n'ai ce să mănânci? Nu este aceasta cea mai umilitoare coborîre a omului ?

M'am oprit în colţul unei strade şi am aşteptat. A trecut lume multă, dar pe care n'o mai zăream de loc. Inaintea ochilor mei se făcuse o noapte nesfârşită.

Pe la zece ore a început să ploaie. M'am întors acasă. Şi pentrucă în sufletul meu erau nouri, ochii mei au ţinut tovărăşie cerului toată noaptea.

★

De atâtea ori m'au impresionat, până la lacrimi, figurile acelor săraci pe care îi înţeleg că sufăr de foame sau se hrănesc c'un nutriment prost şi neîndestulător !

Stradele oraşelor mari înfăţişează contrastele astea, care revoltă şi îngrozesc: de o parte, nepăsătorii, sătuii; de altă parte, lihniţii, învinşii.

Realitate şi realitate !...

Cât de neînţeleasă şi dureroasă mi se pare logica existenţelor omeneşti !

Iarna, când umblu târziu prin uliţe dosnice, gândurile mele străbat prin ferestruile cu lumini sear-

bădе ale caselor unde locuesc săracii. Şi fiecare gând are misiunea să mângâie pe nefericiţii copilaşi, care n'au mâncat decât un codru rece şi negru de pâine.

Şi aş vrea ca gândurile mele să se materializeze, să răsară în lumea acestor suferinzi, ca nişte stele prevestitoare de bine.

Căci în această universală frăţie a suferinţei, e neînchipuit de dulce să ştii că te mângâie gândul unui amic sau al unui necunoscut.

Adevĕrul, 5 Septembrie, 1894.

ARTĂ ȘI ARTĂ

Cu o lună înainte se afișase în oraș punerea în studiu a operei „Fata mamei Angot“ [1]. La teatru se făcea o pregătire neobișnuită; toți lucrau cu tragere de inimă, fără preget, dela servitorul care ridică cortina, până la directorul trupei de artiști. Reprezentația asta reînvia speranțe în bieții actori: chiriile neplătite, birturile cu mâncări pe datorie, lefurile neîncasate cu săptămânile, atâtea mizerii și nevoi erau amenințate să fie risipite la întâia izbândă a operetei. Pânzele de păianjeni, care începuseră a lua în stăpânire lojile, erau rupte din colțurile unde fuseseră urzite cu atâta măiestrie; iar galeria, sub măturile servitorilor se despovăra de straturile ei groase de praf. Doi zugravi-pictori redau culori unor copaci, ale căror frunze abia se mai cunoșteau, după niște pânze vechi.

Intr'o sală largă și luminoasă, în care se aflau câteva scaune de paie, masa sufleurului și un clavir, se făcea repetiția roluriior.

Bărbați, femei, mai toți tineri, unii ținând în mână ochiuri de hârtie, pe care erau scrise cupletele, alții răsfoind caiete, pe jumătate rupte, unde se afla imprimată muzica libretului, își dau o silință nestăpânită de a învăța.

Șeful orchestrei, cu un rest de țigară în colțul gurii, întovărășea corul la clavir, iar cu piciorul și cu ca-

---

[1] Operetă de Charles Lecocq.

pul bătea tactul. Era un om înalt, slab, nervos, cu o figură obosită, pe care se vedeau urmele viţiurilor. Scandalurile lui prin cârciumi, pe stradă, cu femei şi beţivi, erau în destul de cunoscute, dar nimeni nu căuta să-l învinuiască prea mult, din cauza talentului său muzical.

— Mi s'a adus berea ? — întrebă el pentru a doua oară.

Corul se opri; un servitor bătrân intră tocmai atunci, aducând o halbă cu bere spumoasă şi limpede.

— Bravo, moşule... Să mai trăieşti încă o sută de ani !...

Şeful orchestrei bău jumătate din pahar, apoi se întoarse către servitor, care părea că aşteaptă ceva.

— Bacşişul ?... îl întrebă el, zâmbind, altădată, acum sunt uşurel, moşule.

Servitorul răspunse :

— Vă foarte mulţumim, nu mă gândesc la asta; dar vreau să vă spun...

— Ce ?

— ...că o coconiţă vrea să vă vorbească; aşteaptă afară.

— Să poftească înăuntru.

— Am înţeles, domnule şef, şi servitorul ieşi.

Domnule şef — acesta era numele, cu care îi plăcea să fie numit, nume căruia el îi da o însemnătate exagerată. Să conduci o bandă de muzicanţi !... Asta e mai mult decât a conduce o armată la război.

In momentul acela, uşa sălii fu deschisă încet, cu un fel de sfială, şi o fată, simplu şi sărăcăcios îmbrăcată, între 18—20 ani, înainta câţiva paşi spre şeful orchestrei.

— A !... dumneata eşti ?...

— Bonjour... am venit...

Coriştii se uitau unii la alţii, zâmbind : fata asta era de o stângăcie !... De sigur e dela mahala... Unde a pescuit-o şeful ?

Noua venită se făcuse roşie şi se uita spre vârful picioarelor. Şeful o întrerupse din vorbă :

— Ştiu pentru ce aţi venit. Dar mai bine poftiţi diseară la mine, că vă voi examina acolo, dacă aveţi sau nu voce pentru teatru.

Fata se întoarse spre uşă, apoi, făcând o mişcare de nehotărîre, întrebă :

— La ce oră ?

— La orice oră, diseară... A... fiţi bună şi spuneţi-mi cum vă numiţi ?...

— V'am mai spus...

Câţiva râseră; şeful adăugă :

— Mi se pare, dar am uitat.

— Eliza...

— Şi pronumele ?

— Smeureanu...

— Mersi, domnişoară; poftiţi diseară, la mine, la orice oră.

Fata ieşi. Râsul celorlalţi izbucni din nou :

— Dar cine e gâsca asta ?

— Unde-ai găsit-o, domnule şef ?

— Auzi !... Să-i examineze vocea !...

Şeful păstra o faţă serioasă :

— Pst !... tăcere domnilor, şi luaţi seama la cupletul nr. II.

Repetiţia reîncepea.

★

Seara, Eliza se afla în locuinţa şefului de orchestră. Era o fată, a cărei frumuseţe aleasă părea că începe să se vestejească, să se treacă de timpuriu, din cauza

unor suferinți mari pe care i le ghiceai din ochii ei, din glasul ei. A cui era, de unde venea, nimeni nu-și da seama; avea aerul de a fi prea singură și străină în lume. I se păruse că are un glas frumos și se adresase către șeful orchestrei, ca s'o primească în cor. Intre teatru și stradă alesese pe cel dintâi, sperând să găsească un mijloc mai curat de a trăi. Va face artă — un cuvânt pe care ea nu-l înțelegea, dar căruia îi da un înțeles senin și frumos.

Șeful era vesel, în ochi îi ardea o dorință, apăsa clapele clavirului cu un fel de nervozitate.

— Ia să vedem, domnișoară, zise el, puteți prinde nota asta?

S'auzi sol. Fata deschise gura, lăsându-i-se să se vadă dinții albi și mărunți.

— Așa...

— Nu așa; zi: soool...

— Sooool...

— Fals... Știi scara?

— Puțin.

— Ia să te auzim...

— Do, re, mi, fa, sol... — și nu-și mai aduse aminte.

Șeful urmă:

— ... la, si, do... do, si, la, sol, fa, mi, și vrei să te faci artistă?... Bravo!

Eliza îl încredință:

— Voi învăța-o lesne... Dacă vreți să vă cânt un cântec, o să vedeți ce glas am...

— Știi vreun cântec frumos?

— Da.

Ah! ochi albaștri,
Frumoși ca cerul...

Ea începu să cânte tremurând glasul, dându-i o căldură sentimentală, naivă şi puţin ridicolă. Glasul era slab, nemelodios, dar nespus de înduioşetor — un glas de copilă cerşetoare, plângând pe stradă.

Şeful se sculă plictisit, se apropie de ea şi vru s'o pue pe genunchi.

— Ia lasă glasul, drăguţo; n'ai talent... Şi chiar dacă ai avea, cu arta mori de foame. Tu ai altă artă, mai bună, mai sigură : arta ta de femeie...

Fata se depărtă de lângă el; în ochi i se ivi o expresie de frică şi întristare.

— Nu, domnule, n'am venit pentru asta. Sunt fată onestă, vroi să rămân onestă.

— Onestă... şi cu ghetele rupte... Bravo!

— Am glas; vă rog, ascultaţi-mă.

— N'ai glas, fetiţo; cine ţi-a băgat în cap prostia asta ?... Ai tu altceva...

El s'apropie din nou, voia s'o înduplece; altfel se temea de un scandal, fata putea să ţipe şi vecinii nu l-ar mai fi îngăduit în apropierea lor.

Fata pusese mâna pe cleampa uşii :

— Nu, domnule; lăsaţi-mă să plec... E păcat să mă nenorociţi.

— Dar cadourile, dar rochiile care o să ţi le cumpăr ?

— Vă mulţumesc, nu-mi trebue. Un loc în teatru, dacă se poate.

— Asta nu se poate; n'ai glas.

— Să vă cânt altceva : „Nici noaptea nu mă laşi în pace".

Şeful părea adâncit în neliniştea unei hotărîri brutale. Eliza se uita în ochii lui : erau schimbaţi, aprinşi. Îi fu frică şi folosindu-se de un moment, pe când se

auzeau glasuri într'o cameră de alături, deschise uşa şi ieşi.

Incepuse să ningă rar şi mărunt. Ea se opri în stradă; şi cu capul aiurit, stăpânită încă de frică, porni fără să ştie unde. Picături mari şi fierbinţi de lacrimi i se iviră în ochi; câteva căzură pe obraji şi se sparseră pe buze.

Işi iuţi paşii. Câţiva trecători întoarseră capul către ea; un cerşetor, văzând-o că plânge, simţi că fiinţa asta era mai nenorocită decât el.

Adevĕrul, 6 Februarie, 1895.

UN CUVÂNT

Copilul a învățat să scrie... E o bucurie nespusă în toată casa!

Mama lui aburește geamul cu gura și zice copilului: „Scrie cu degetul numele mămiței!“

Copilul scrie: „Ana“ — apoi toți îl sărută, îl strâng în brațe.

Tatăl prevede că va ajunge un om mare. Copilul e abia de cinci ani.

E cald, după amiazi.

Toată familia s'a dus în grădină. Copilul se joacă, trântit pe nisipul de pe alee. Cu o nuia scrie pe nisip cuvintele care i se dictează.

O soră a lui îi spune: „Scrie pasăre“.

El scrie, nu face nicio greșeală. Scrie încet, face litere mari, să se poată citi.

Tatăl său îi zice grav: „Scrie durere, cu D mare“.

Copilul scrie: „Durere“.

Durerea, nevăzută, trece pe lângă copil: „Acum îmi scrii numele pe nisip; mai târziu mi-l vei scrie în suflet!“

Lumea nouă, 10 Aprilie, 1895.

UN OM DE PRISOS

Nu știu cum îl cheamă. Cineva mi l-a arătat într'o zi pe stradă.

— Uite, ăla e cămătarul, bogat și sgârcit, căruia unul din datornicii săi i-a zis odată: „Tu nu știi să trăiești: ești nefolositor și ție și altora. Tu puteai să fii altceva: o piatră, o cărămidă, un lemn... Ești un om de prisos!“ — și vorba s'a prins.

E un om de vreo patruzeci de ani, de statură potrivită, puțin șchiop, gălbinicios la față. Părul capului e rar și bate în galben, ca mătasea porumbului. Mustăți n'are, e spân. Când zâmbește, se văd două șiruri de dinți lați și negri.

Umblă totdeauna rău îmbrăcat, aproape sdrențeros. Iarna poartă un palton vechi, împeticit pe alocurea, pe care îl păstrează de șaptesprezece ani. E un adevărat palton celebru!

Vara e îmbrăcat tot în hainele de iarnă, cu deosebire că leapădă paltonul.

Averea și-a făcut-o împrumutând pe oamenii nevoiași și luându-le dobânzi îngrozitoare. Când bieții datornici nu puteau plăti la timp, el îi încurca în procese, le urmărea cu portăreii micile lor proprietăți, până când îi lăsa pe drumuri.

Acum nu mai împrumută pe nimeni: și-a strâns milionul și trăiește singur în mijlocul... aurului.

In câteva dimineți l-am întâlnit mergând încet și schiopătând, cu o paporniță sub braț, pe drumul către

hală. Milionarul n'are pe nimeni să-l ajute; el este propria lui slugă.

L-am urmărit să văd ce cumpără acest om, cu ce se hrănește el în Iulie, în luna zarzavaturilor și a fructelor răcoritoare. Nimic, decât o pâine neagră și o bucată mică de carne de oaie. Iată ce mănâncă milionarul!

Ah! Mi s'a făcut milă, mi-a venit să-l plâng pe bogatul acesta stupid!

Sgârcenia nu este și ea o nenorocire — poate cea mai grozavă dintre nenorociri?

Fie pe stradă, într'o cafenea, sau în mulțime, tipul acesta se pune în evidență ca ceva hidos, antipatic. Oricine se uită la el cu ură sau cu batjocură, chiar fără a-l cunoaște.

Mi s'a spus că unii din vechii lui datornici, pe care i-a nenorocit, îi trimit zilnic maldări de scrisori, în care se află desenuri reprezintând cosciuguri de diferite mărimi. Și m'am gândit: ce impresie i-o fi făcând milionarului corespondența asta lugubră, avertismentul acesta ironic al morții? Când se joacă cu mâinile prin oceanul lui de aur, prin valurile lui de napoleoni, n'aude, în sonoritatea milionului, un alt sunet, un sunet a pustiu: sunetul bulgărilor de pământ, căzând peste capacul sicriului?

Dar nu vedeți că acest om e un nenorocit, că trebue să-l compătimim cu lacrimi fierbinți? El n'a simțit, n'a cunoscut nici arta, nici natura, nici femeia, nici plăcerea dumnezeească de a face bine, nici prietenia — nimic, nimic.

El sufere, credeți-mă, de neînchipuita durere de a nu ști să trăiască, să fie fericit.

De multe ori l-am văzut într'o cafenea, stând singur la o masă, pierdut într'o depărtare întunecoasă

şi obositoare a gândurilor. Nu era cugetarea senină a omului mulţumit; ghiciai că omul acesta avea momente lucide, momente de meditaţiuni dureroase, când se întreba : „De ce nu ştiu să trăiesc ?“

Alteori l-am surprins întorcând capul şi uitându-se după femeile frumoase. Era în colţul unei strade. O femeie tânără, cu un mers înfiorător de voluptos, trecu repede pe lângă milionar, lăsând în urmă-i un parfum fin, ce se agaţă de nervi şi-i chinueşte. Milionarul deschise ochii mari — ochi de fiară, care ar voi să s'arunce asupra pradei — şi, dilatându-şi nările, respiră de câteva ori nervos. Şi vru parcă să se întoarcă după acea femeie, s'o urmărească, s'o ajungă, să-i ceară, în schimbul unui milion, ca să-l facă fericit, să-l îmbete, să-l omoare cu sărutările ei, cu strângerile ei în braţe, cu toate plăcerile pe care le poate da o femeie.

Citeam bine hotărîrea aceasta în ochii milionarului şi m'aşteptam din clipă în clipă să-l văd punând-o la cale.

Dar... simţul sgârceniei se trezi deodată, domoli furia poftelor. Milionarul îşi urmă drumul încet, şchiopătând, cu capul în jos, ca un om trist care ar merge după un dric.

Şi o milă mai covârşitoare mă înduioşă, de-mi venea să m'apropii de tragicul milionar, a-l mângâia, a-i spune că înţeleg ce drame tăcute şi îngrozitoare se desfăşoară în sufletul său.

N'aş fi ştiut însă niciodată că bietul milionar, pe lângă paltonul său clasic, mai avea şi o umbrelă de ploaie, vrednică de a fi păstrată într'un muzeu, dacă într'o zi nu l-aş fi întâlnit, însoţind un convoi funebru. Am presupus că mortul era o rudă a milionarului.

Ploua mărunt și des, iar din când în când sufla un vânt de te ridica în sus.

Milionarul se adăpostea sub o umbrelă veche, cu mânerul rupt, cârpită pe ici pe colo, având aspectul unui poet macabru, care nu mâncase. Culoarea-i se deosebea de a paltonului : bătea în roșu.

Când vântul se pornea mai năpraznic, sârmele umbrelei se îndoiau în sus și păreau că vor să iasă, ca niște coaste prin pielea unui om slab.

Dar milionarul își vedea de cale.

Câte odată ploaia, risipită de vânt, îl izbia în față, îl pălmuia : „Dobitocule, dobitocule, smulge un napoleon din milion și du-te de-ți cumpără o umbrelă nouă, trainică și frumoasă !"

Clopotele dela biserici, pe lângă care trecea convoiul, sunau monoton și trist și glasul lor șoptea ironic în auzul milionarului : „Nebunule, nebunule, întoarce-te, du-te și trăiește! Ca mâine ți-om suna și ție, când vei trece pe drumul din urmă către împărăția viermilor !"

Pe semne a înțeles ceva milionarul din elocința clopotelor; n'a avut curajul să însoțească pe mort până la cimitir. La o răspântie, s'a abătut furiș pe alt drum. Eu nu-l pierdeam din ochi.

Vântul devenea tot mai sălbatic, parcă inadins își bătea joc de nemernicia bogatului.

Un birjar, care din întâmplare trecea tocmai atunci pe acolo, opri caii, adresându-se către milionar :

— Boierule, îți rupe vântul umbrela... Hai că te duc eu acasă...

— N'am nevoie, răspunse milionarul posomorît. Eu n'am picioare ?

Birjarul trecu înainte; dar cuvântul lui fu o profeție: vântul smulse umbrela milionarului, i-o întoarse pe dos, asvârlind-o în noroi.

Bietul milionar tremura, se făcuse galbăn-vânăt de mânie. Își ridică umbrela din noroi, o luă sub braț, pornind repede prin ploaie, ca un om bătut și huiduit.

Un câine, luându-l drept cerșetor, începu să-l latre.

Adevĕrul ilustrat, 19 Iunie, 1895.

C A L V A R U L

De două ori pe zi, orchestra cânta în aleea principală a pădurii din Solca. Ofticoşii au nevoie şi de inhalaţii sufleteşti.

Cei care au început să spere, ar dori o muzică mai veselă, şi roagă pe şeful orchestrei să le cânte romanţe sentimentale, unde e vorba despre iubiri eterne... Cei care gândesc la mormânt, se înduioşează când aud *Adio dela passato* din Traviata. Când se cântă valsuri, femeile devin visătoare, cu ochii umezi şi mari.

Nepăsători nu se află.

★

Dar printre muzicanţi, unul pare mai obosit. E bătrân. Cea mai dulce armonie care i-ar conveni ar fi tăcerea. E singurul, poate, pentru care vieaţa nu mai are nicio noimă, niciun aspect nou. Gândurile lui amurgite visează la pacea din cimitire.

Ochii bătrânului nu mai zăresc notele; uneori mâna tremură şi atunci de pe coardele vioarei scapără acorduri false. Şi dacă a fost un artist, aceste acorduri trebue să-i rănească sufletul.

Cine ştie ! El poate are micul său trecut de glorie; izbânzile lui de altădată, necunoscute de mulţime, dar cu care el îşi desmiardă adeseori sufletul.

Priviţi-l bine : este un artist. Asta se cunoaşte după pletele sale albe, pieptănate peste cap; după fruntea sa înaltă, pe care au rămas urme de senin şi de re-

verii; şi, mai ales, după felul cum îşi ţine vioara la piept. Parcă ar fi un tată care îşi îmbrăţişează copilul.

Ah, pentru ce îmbătrânesc artiştii?

★

E nevoit să cânte în fiecare zi; noroc că pâinea se poate câştiga şi cu note false!

Cu toate astea, pâinea asta trebue să fie amară!

Bătrânul muzicant face, de două ori pe zi un drum lung şi greu, dela locuinţa sa până la chioşcul destinat orchestrei.

Pentru bietul bătrân, slab, fără puteri, nehrănit îndestulător, drumul acesta e un adevărat drum al calvarului.

Spre pădure, calea se ridică; urcuşul e nespus de obositor pentru picioarele care au alergat prea mult în goana după pâine...

In multe zile, am privit pe bătrânul muzicant suind dealul, suflând greu ca un cal ars de bice, prăpădit de oboseală.

Şi mi s'a părut că e un Hristos bătrân, urcând drumul calvarului.

Dar pe când celălalt mergea să moară, acesta se ducea — să cânte!

Adevĕrul ilustrat, 18 Septembrie, 1895.

CRENGI USCATE

Mă plimbam prin pădurea din Solca cu poetul X.

Păsările ciripeau, se goneau printre ramuri; era cald și lumină; mă simțeam atât de fermecat lângă poetul meu drag !...

Din când în când poetul se oprea, se uita în spațiu într'un chip deosebit de al celorlalți oameni. Erau priviri ce vedeau ceea ce nu puteam vedea noi, muritori comuni. El mă făcea să deosebesc toate nuanțele verdelui de pe frunze — nuanțe închise, vii sau argintate de soare. Uneori mă întreba : „Auzi tu imensa simfonie a tăcerii?" — și făcea un gest larg, parcă arăta ceva în depărtare.

Dar câteodată poetul se oprea din mers; seninul ochilor săi se înnora; ghiceam că prin sufletul său treceau nemulțumiri tainice.

Pe ici, pe colea, dam de crengi desfrunzite, uscate; și poetul meu se necăjea că aceste inutilități stricau estetica pădurii.

Iar din frazele lui de mânie, am înțeles parcă vorbele astea: „frumosul !... arta !... utilul !... sublimul !"

Tot vorbe mari !

Eu mă gândeam : poate că poetul are dreptate, deși nu prea eram dumerit.

★

Abătându-ne pe o cărare mai dosnică, ne-am întâlnit c'o femeie bătrână și așa de sdrențeroasă ! O adevărată regină a mizeriei.

Culegea crengi uscate.

Atunci m'am gândit la multe lucruri triste: iarna... vifor... copii rebegiți de frig... soba rece...

Și am înțeles utilitatea bietelor crengi uscate!

Dar n'am mai stat să i-o lămuresc poetului meu drag, de teama de-a nu-l trezi din visurile lui.

Solca (Bucovina) 1895.

Adevĕrul ilustrat, 18 Septembrie, 1895.

GESTUL FRUMOS

Un poet decadent din Paris a numit mişcarea braţului, făcută de anarhistul Vaillant, când a aruncat bomba în Camera franceză, „le beau geste".

Cuvântul e original.

Poeţii aceştia, care se numesc decadenţi sau simbolişti, au, câteodată o originalitate bizară. Cu toate acestea mă îndoesc de sinceritatea lor, şi adeseori îmi fac efectul unor dibaci farsori. Mulţi din criticii moderni îi lămuresc ca un produs bolnăvicios şi anormal al bătrânei civilizaţiuni din Franţa.

Dar sinceri sau mincinoşi, e sigur că aceşti poeţi caută să găsească colţuri noi în domeniul artei. Vechiul simţ estetic îl lasă pe seama negustorilor, care gustă arta cu aceeaşi satisfacţie grosolană, cu care ar digera o porţie de icre. Ei cer artei emoţiuni rafinate, ne mai simţite, nepotrivite mulţimii. Şi de aci, iată-i pierzându-se în rătăciri, ce-i fac neînţeleşi şi ridiculi.

Iar uneori par odioşi de bizari. Căci ce însemnează calificarea de frumos a unui gest de asasin ? A asvârli o bombă explozibilă în mijlocul unui parlament, într'o biserică, într'un teatru sau pe stradă, nu este tot atât de îngrozitor şi de urît, ca mişcarea ce-ar face-o braţul unui criminal, înfigând cuţitul într'un piept omenesc ?

★

Gesturi frumoase : O ! Eu cunosc altele ; le-am văzut de aproape şi m'au fermecat.

Veţi crede că am să vă vorbesc de gesturile oratorilor, artiştilor sau ale femeilor.

Cei dintâi au adeseori gestul brutal, puţin monoton, adeseori de o gravitate ridicolă, şi rareori elocinte. In cele mai multe cazuri, vorbitorii aceştia înlocuesc sărăcia vorbelor prin gesturi exagerate.

La cei de-ai doilea se vede studiul, meşteşugul — şi aceasta îmi displace. Un gest judecat în oglindă, măsurat cu compasul, nu ne mai impresionează decât văzându-l la un artist, care ar şti să ascundă părţile artificiale.

Despre gesturile femeilor nu vorbesc. Ele fac parte din psihologia amorului, şi ne farmecă sau ne displac, după cum ştiu să ne atragă sau să ne respingă.

Dar gesturile cele mai firești, cele mai simple, cele mai expresive le-am remarcat la ţăranii noştri.

Ştiu că mulţi vor rămâne miraţi de grosolănia observaţiunii mele. Ei însă, care fără îndoială au privit totdeauna de departe şi de sus pe ţăran, n'au putut niciodată să-i prindă frumuseţea şi farmecul cu care este însuşit acest tovarăş al plugului.

De un cârd de ani, aproape în fiecare vară mă retrag în paşnicile singurătăţi dela ţară. E o veche deprindere de a-mi reîntineri sufletul, abătut de sgomotul şi răutăţile vieţii de oraş.

In zilele de muncă plec pe câmp. Bătrânii rămaşi acasă îmi dau ziua bună în cale — şi liniştita mişcare a mânii drepte, pentru a-şi netezi pletele, după ce şi-au descoperit capul, e plină de bunătate şi de prietenie.

— Pe unde s'apuc, moşule, la Fântâna lupului ? — întreb pe unul din ei.

— Ia... încolo... drept prin mirişte...

Şi braţul lui larg şi calm îmi arată un drum depărtat în zare...

Plec înduioşat şi vesel, însoţit de farmecul acestui gest, cum ne însoţesc surâsul şi buna urare a unei mume, când ne despărţim de ea.

Soarele arde câmpiile şi în aer se împrăştie mirosul voluptos al pământului care fecundează. Seninul cerului îţi intră în suflet, ca privirea unei femei iubite. Şi e blând, e liniştit, e fermecător, tot ce te împresoară.

Lângă o margine de pădure, ţăranii cosesc iarbă. Fâşiitul ritmic al coaselor, când retează iarba, e nespus de muzical. La oarecare distanţă, crezi că sunt nişte coarde atinse în mod regulat de vârful fin şi uşor al unui deget.

Aceea ce hotărăşte această armonie e braţul îndemânatic şi mlădios al ţăranului.

O! frumosul gest al cositului!... E mai elocinte decât gestul exagerat şi falş al deputatului care ţipă: „Patrie... şi pântec"; e mai înduioşător decât gestul marchizului de melodrame, care moare în actul al V-lea, cu spada de tinichea înfiptă în inimă...

Mărturisirile acestea pot să vă pară naive, dar cred că senzaţiile noastre cele mai sincere sunt cele naive. Ele se arată ca o vibrare firească a sensibilităţii noastre, nepervertită de niciun rafinament sau ipocrizie.

Dar lucrul în sine rămâne adevărat.

Asemuiţi gestul nervos şi afectat al unui tânăr de salOane, cu gestul sobru, la locul lui, determinat de expresia justă a sufletului, care îl întrebuinţează un ţăran; şi spuneţi-mi dacă nu e drept să fiu obosit şi să râd de cel dintâi, să înţeleg şi să mă uimesc de cel de al doilea.

Cu cât e mai frumos şi de un înţeles moral mai înalt, faţă de gestul odios al unui anarhist distrugător şi

nebun! Şi nu este o emoţiune de estetică falsă a numi frumos gestul asasinului, când s'ar putea fixa, atât de admirabil, fie în versuri, fie în marmoră, fie în culori, diferitele gesturi de muncă, de resemnare, de desnădejde şi de revoltă, ale nesfârşitei mulţimi de obidiţi?

Nu este nedemn ca arta să glorifice gestul unui braţ omorîtor?

E dureros de constatat cum mulţi din artişti înlătură orice intervenire a conştiinţei, când e vorba de a-şi arăta originalitatea unui adjectiv sau a unui verb, care pot avea înrâuriri periculoase.

„Le beau geste" al poetului decadent nu va ameţi, poate, imaginaţiile bolnave ale atâtor desordonaţi ?

Cât de mult e mai frumos gestul tău, bunule muncitor, care răstorni brazda, arunci sămânţa şi faci să răsară din pământ pâinea — de care tu eşti adeseori lipsit.

Şi cât de măreaţă, cât de generoasă e privirea ta peste întinsul bogat şi spornic al grânelor — de care tu nu te vei folosi...

Universul ilustrat, 23 Martie, 1896.

OSTENIȚII

Vara, după asfințitul soarelui, îi văd trecând în șir, unii vorbăreți și veseli, alții tăcuți și triști, dar toți mișcându-se cu aceiași pași greoi de oboseală. E o armată întreagă de bătrâni, tineri, femei și copii — muncitori în fabrica unui vestit milionar, pe care l-au îmbogățit, în câțiva ani, norocul și brațele lor.

Priveliștea asta de stradă e pitorească și mă pune pe gânduri.

Unde se reîntorc oamenii aceștia după o zi de muncă? In locuințele lor sărăcăcioase, în care, de sigur, un bogat ar înnebuni de frig, de urît și de întunerec.

Se zice că adeseori regii care nu pot să doarmă în palatele lor pismuesc somnul adânc și neturburat al osteniților.

Și mi-am închipuit că somnul acesta protector al celor suferinzi și osteniți trebue să fie un înger bun — mai bun ca pâinea.

★

Cu toate astea tot mai de plâns sunt ei decât regii!

Fiindcă mă întreb : cum se poate să-ți mărginești o viață întreagă între a munci, a fi obosit veșnic și a dormi ?!

Ce vieți, ce poeme mari de suferință și de resignare!

Noi credem că pentru acești bieți oameni simpli nu sunt făcute plăcerile senine ale vieții: arta, știința, iubirea. Noi recunoaștem mulțimii numai instincte și-i tăgăduim imaginație, sensibilitate și inteligență.

Meschină şi falsă mi se pare psihologia asta...

Mai bine am putea zice că nu-i cunoaştem, pentrucă trăim aşa departe de ei!

Eu i-am observat şi i-am văzut de aproape: mulţi dintre dânşii au sufletul plin de poezie. Dacă oboseala le-ar da răgaz, ar putea să cristalizeze şi ei momente din vieaţa lor în forme artistice şi fiecare şi-ar trăi romanul său de iubire.

Căci cei mai mulţi din aceşti oameni n'au iubit sau n'au fost iubiţi!...

Intrebaţi pe poeţi şi pe romanţieri: toţi vă vor spune că n'au întâlnit amorul decât prin budoare... Ce să caute el în colibele ostenitilor? Ar muri, de sigur, de frig, de urît şi de întunerec...

★

Câteodată i-am văzut dormind pe stradă, având drept căpătâi bolovani mari de piatră. Pământul nu e un pat moale, dar pentru trupurile lor sdrobite e destul de odihnitor.

Sunt palizi, dorm adânc, nu-i turbură niciunul din visurile deşertăciunilor omeneşti; poate numai icoana morţii o fi trecând prin somnul lor, cu adierea aripilor ei, în semn de pace şi etern repaos...

Şi am văzut şi bogaţi trecând pe lângă dânşii, sătui şi odihniţi, privindu-i cu dispreţ sau cu ură, şoptind cu răutate: „Leneşii!“

Apărută întâia oară în volumul *Privelişti din viaţă*, 1896.

III

ARTICOLE LITERARE

DIMITRIE BOLINTINEANU

Din depărtarea vremii, împresurată de lumina unei glorii strălucite, figura lui Dimitrie Bolintineanu, reiese într'o atitudine mai impunătoare dintre toate celelalte figuri literare ale epocii trecute. Ivit în niște timpuri, când predomnea o muțenie tristă pe strunele poeziei românești; când mișuia pretutindeni o pleiadă josnică de barzi, care făceau din fetele de mahala eroine romantice de poeme; Dimitrie Bolintineanu, înzestrat cu un adevărat talent poetic, desăvârșit de o cultură superioară, e menit să trezească un popor de inimi la cele dintâi accente ale inspirațiunilor sale. Debutul său: „O tânără fată pe patul morții" va rămâne în istoria literaturii naționale, unul din marele triumfuri, pe care rari poeți le-au avut la începutul apariținii lor.

Cam în acest cadru mi se înfățișează în minte chipul ilustru al poetului, despre care nu mă înarmez să vorbesc nici cu erudițiunea unui istoric, nici cu adâncimile analizei unui critic, ci cu simplul, cu familiarul meu mod de a judeca, de a simți, dinaintea unei opere literare. In vremile din urmă, s'au produs numeroase articole relative la scrierile și viața sa și s'a făcut puțin sgomot prin presa zilnică asupra unui monument înălțat de curând, prin subscripții publice, pe solitarul său mormânt din satul Bolintin. Pe cât îmi aduc aminte, domnul Lupu Antonescu a scris în foiletoanele răposatului „*Binele Public*" un admirabil articol, cu prilejul desvăluirii bustului poetului, pe scena Teatrului Național din București. Acea seară fu o neuitată și impre-

sionabilă sărbătoare pentru toți adoratorii marelui poet. Mai anii trecuți, domnul Anghel Demetriescu, începuse în paginile „*Revistei Literare*" (direcția Șt. Vellescu) un serios și lung studiu, în care se putea întrevede tendința criticului de a studia cu adânc spirit științific viața și lucrările poetului. Pentru întristarea celor mai mulți, acel studiu s'a întrerupt și pare pentru totdeauna. Domnul Petre Chițu a rostit dela tribuna Ateneului din Craiova o frumoasă și entuziastă conferință despre Bolintineanu, având darul să deștepte o vie admirațiune pentru memoria poetului, în inimile unui numeros și inteligent public ce-l audia.

Afară de acestea, alte memorii, critici și studii s'au scris încă, mai toate întâlnindu-se asupra punctului suprem de a înălța cât mai sus meritele acestui poet.

Pe lângă aceste, îți răsar în amintire iarăși, câteva evenimente mari din viața sa. Știu că el a fost unul din măreții luptători dela 48, că a suferit exilul, a fost ministru sub domnitorul care înfrăți cele două surori vrăjmașe: România și Moldova, a rămas în viața lui cea mai curată expresiune a omului drept și cinstit, și că, în fine, către asfințitul zilelor, acest titan intelectual, acest sfânt model de patriot sfârșește pe scândurile mizeriei, într'un spital.

Dar iată-mă pornit în largul unor simțiri înfiorate de nervozitatea etății și abia reținându-mi condeiul, pentru a-l readuce pe drumul mai dinainte hotărît. Aceste rânduri curg sub impresia momentului și poate cu ele ajung să invederez mai clar maniera intimă cu care încerc să vorbesc asupra poetului nostru. O poveste sinceră și caldă a inimii mele, a cugetării mele, în călătoria ce ele au făcut prin lumea poetică a lui Bolintineanu, — iată ce trebue să urmărească cititorul în șirul acesta de vorbe.

Activitatea literară întreagă a lui Bolintineanu este vastă. Condeiul său a fost într'o necontenită fecunditate, până când i-a căzut din mână. Cu toate acestea, cea mai mare parte din aceste producțiuni au o searbădă importanță și sunt deci cu totul afundate în uitare. Lucrul e ușor de lămurit: poetul amestecat în viața politică a țării, nu putea avea totdeauna liniștea desăvârșită, trebuitoare unui spirit de cugetător [1]. Pe de altă parte, excesul culminant în munca intelectuală, câteodată, slăbește puterea de originalitate a unui autor.

Poetul a încercat să scrie și romane. Printre cele care le-a scris, unul singur a avut soarta să aibă un succes aproape egal ca cel pe care le-au avut „Werther" de Goethe, sau „Grazziela" de Lamartine. Acel roman îl cunoaștem cu toții. El poartă numele unei femei: „Elena".

Dacă ne vom aminti că'n epoca lui Bolintineanu, în Franța predomnea în literatură școala romantică și mai ales acel curent lamartinist, plin de tot ce sentimentalismul are mai exaltat; și dacă vom cădea de acord să admitem că spiritul literaturii franceze a avut multă înrâurire asupra scriitorilor români de pe acele timpuri, atunci ne este ușor să înțelegem că romanul „Elena" năștea mai mult din aceste două cauze.

In adevăr, Bolintineanu ar fi putut să scrie un roman de moravuri sau un roman psihologic, opera aceasta ar fi însutit gloria sa și cred că ar fi deschis un început bun pentru literatura romanului, de care suntem pe deplin săraci. Dar el n'a făcut decât un roman după toate calapoadele romantismului, și încă al unui ro-

[1] **Afirmație greșită, contrazisă de întreaga activitate a lui Traian Demetrescu.**

mantism decăzut. Şi dacă pe atunci, acea carte devenise o adevărată evanghelie pentru inimile femeilor, azi el oboseşte ochii cititorului dela primele pagini. Subiectul romanului e o dramă de amor nefirească, idealizată, bolnavă şi a cărei eroină moare de oftică. A muri de oftică e destul de natural, însă trebue ştiut că cei mai mulţi romantici au abuzat de această crudă boală până la ridicul.

Ce romane serioase, documentale, s'ar fi putut scrie în epoca aceea! Atâtea tipuri de zugrăvit, atâtea pasiuni de analizat, atâtea moravuri de studiat!... Dar nu, scriitorii noştri... şi dintre cei mai talentaţi... alergau la născocirile imaginaţiunii, când ar fi putut să culeagă subiectele de pe drumuri. Ce păcat!

Să nu uităm însă că Bolintineanu nu e decât un poet şi vederile noastre cată să le aţintim numai asupra versurilor sale. Poeziile toate se coprind în două mari volume, admirabil editate de Socec et Comp.

Genul poeziilor lui Bolintineanu nu este unul şi acelaşi. El este când liric, când epic, când pastoral şi chiar satiric, cum sunt: „Eumenidele" şi „Bolintiniadele". Dar în nicio parte, poetul n'a fost mai searbăd ca în satiră. Şi foarte nemerit, domnul Lupu Antonescu, compară satira subt condeiul lui Bolintineanu, ca un cuţit tăios în mâinile unui copil.[1]

Poeziile pastorale poartă titlu de „Macedonele". In aceste uşoare bucăţi, sunt descrise mai mult viaţa păstorilor, luptele lor pentru frumoasele păstoriţe, dulcea

[1] **Din acest punct de vedere judecata lui Traian Demetrescu este falsă, căci Bolintineanu a creat câteva satire admirabile, cum ar fi aceea „Către boierii români antinaţionali", în care demască lipsa de patriotism a celor ce asupresc poporul, sau „Unui prieten", satiră a politicii ruptă de popor.**

tovărăşie dintre oi şi ciobani, în sfârşit, pădurile; câmpurile şi livezile cu idilele lor tainice şi uimitoare. O profuziune de imaginaţie! Poetul ne arată pe păstori, ca nişte tipuri clasice, semi-zei şi feţi-frumoşi; iar pe păstoriţe, ca pe nişte îngeri adorabili. Ei se iubesc, se caută unii pe alţii, îşi dau viaţa pentru o sărutare, mor de dor, plâng după doritele care i-au uitat, etc. etc. Un caleidoscop de dragoste!

Câteodată eşti impresionat de câte un tablou, un pastel simplu, fermecător, virgilian. Cum ar fi:

La Ohrida, la fântână,
Sta pe-o stâncă de profir
Şi plecase pe-alba'i mână
Capul ei cu păr de fir.
Ea visa... O, dulce seară,
Pentru ce nu am murit!
Ochii săi se ridicară,
Sufletul mi-a'ntinerit!
Palid, tremurând ca firul,
Vream să-i zic ceva frumos;
Am roşit, am pierdut şirul,
Şi ea lăsă ochii'n jos.

Genul acesta place prin coloritul descripţiei, prin aerul curat şi sănătos de câmp, de flori, de naivitate, ce transpiră din el.

Din exil, pe malurile poeticului Bosfor, Dimitrie Bolintineanu ne cântă voluptoasele frumuseţi ale Orientului. Şi aci pare a se întrevedea influenţa lui Victor Hugo, care cu mult înaintea lui publicase volumul „Orientalelor", ce trebue să fi impresionat mult pe poetul nostru.

„Florile Bosforului", citite la optsprezece ani, pătrund în imaginațiune ca un parfum de armonie îmbătător. Ești cucerit de un farmec cald, dulce, binefăcător. Și dacă vei fi un student, dintre cei înzestrați cu o bunicică doză de lene, de visuri, apoi domnii profesori pot să aștepte mult și bine până să te mai prindă cu temele de limba latină sau greacă. E o feerie de raze, de stele, de valuri, de reflexe de lună, de triluri de privighetori, de coame ca ebenul, de sânuri, de ochi, de sărutări, de cântece, de plângeri... o magie frumoasă, eterică, răpitoare!

Nici vorbă, la optsprezece ani, așa ți se va pare. O! da, „Florile Bosforului", sunt cântecele celor ce au optsprezece ani. Fericiți! Fericiți!

Dar mai târziu? Dar când optsprezece ani au rămas departe și ai atins pragul decepțiunilor, ai trecut pe subt barierile unor experiențe triste, ai fost și ești jocul pasiunilor, mijlocului social în care trăiești, atunci? Atunci „Florile Bosforului" îți par banalități, fantezii ușoare, un foc bengal de cuvinte! In vârsta aceasta, deschidem pe marii poeți cugetători, care ne vorbesc despre om în mijlocul naturii, societății, în mijlocul propriei sale lumi.

Ce ne spun toate acele flori ale Bosforului? Aș putea să rezum esența lor în următoarele strofe:

Gustă dulcea bucurie,
Astăzi când ea ne-a surâs!
Mâine dorul o să vie
Să-și ia locul lui promis.

Cum o floare e ursită
A 'nflori, a se usca,
Viața noastră e trăită,
De-am iubit pe cineva.

Iată: când fericirea vă prinde, n'o lăsaţi să scape; după ce-aţi iubit, nu vă mai plângeţi viaţa!... Cine ştie! poate că poetul are dreptate. Dar... fericiţi cei ce nu se îndoiesc!

Poeziile lirice sunt toate elegii, gen în care Bolintineanu — după unii critici — a excelat. In ele poetul ne vorbeşte de simţirile sale, fie o sensaţie de iubire, fie un dor de exil, fie o tristeţă de oameni şi viaţă. Bolintineanu, ca amant, e prea ideal, prea abstract, prea aburos; ca exilat, plângerile lui sunt duioase, dar în ele nu găseşti accente de durere profundă; ca filosof, nu ne prea spune multe nici despre om, nici despre viaţă.

Dar acolo unde Bolintineanu e în adevăr mare, sunt „Legendele patriotice". Ele strălucesc printr'o originalitate fără seamăn în literatura românească. Ele reflectă adevăratul temperament poetic al lui Bolintineanu. Nimeni nu ne-a zugrăvit icoana Patriei în culori mai plastice, în imagini mai sugestive; nimeni n'a glorificat mai genial trecutul nostru istoric, decât Bolintineanu.

Incă de mic copil, mă impresionase adânc acest tablou măreţ, simplu şi umbrit de o înduioşătoare melancolie :

Ca un glob de aur luna strălucea
Şi pe-o vale verde oştile dormea ;
Dar pe-un vârf de munte stă Mihai la masă
Şi pe dalba-i mână fruntea lui se lasă ;
Stă în capul mesei, între căpitani,
Şi recheamă dulce tinerii săi ani.

Pasionatele elanuri patriotice din aceste legende, au cauze şi în mijlocul social în care trăia poetul. In anii

aceia România se găsea în nefericite împrejurări politice, care îi făcea traiul amar, desnădăjduit. Şi poate, fără nemuritoarea pleiadă a luptătorilor dela 48, ea ar fi îndurat încă multă vreme dorul de libertate, de independenţă, de renaştere. In acel timp, Patria era cel mai sfânt cuvânt pe buzele tuturor. Bolintineanu, cu aspiraţiuni, cu idealuri în viitor, evoca măririle trecutului pentru o mai profundă împuternicire a acelor aspiraţiuni, a acelor idealuri. Voievozii apar în lumini de eroism şi de virtuţi uimitoare. Străbuna vitejie a Românului e titanică, e uriaşă:

Românul

...zece braţe are, zece inimi are,
Inime de foc!

Iar toată această iubire de patrie, Bolintineanu o dogmatizează, în versuri admirabile.
Spre pildă:

Du-te la oştire, pentru ţară mori,
Şi-ţi va fi mormântul coronat cu flori!

— Dacă vrei iubirea-mi să o dobândeşti,
Pentru ţară, doamne, să mori, să trăieşti.

Insăşi femeia nu-şi dă inima decât eroilor!

Unde este timpul cel de bărbăţie
Când murea Românul pentr'o datorie?

Viitor de aur ţara noastră are
Şi prevăz prin secoli a ei înălţare!

Ce e oare traiul dacă e robit?
Sărbătoare 'n care nimeni n'a zâmbit!
Viața și robia nu pot sta 'mpreună,
Nu e totdeodată pace și furtună!

Subt simplele vestminte s'ascunde câteodată
O inimă de ură și de trădări curată,
Precum subt manta de-aur a omului bogat
S'ascunde câte-un suflet de patimi degradat!

Cel ce a sea viață țării sale 'nchină,
Piere ca lumina într'a sea lumină!

S'ar putea culege încă numeroase versuri de aceste. Ele sunt ca niște sfărâmături din marea inimă a poetului patriot, iar succesul care l-au avut în literatura noastră ar putea fi comparat cu acela pe care l-au avut în Franța „Cântecele" lui Béranger.[1]

„Legendele patriotice" vor rămâne totdeauna în literatura națională și ele singure sunt deajuns să facă din Bolintineanu un poet neuitat.

Revista olteană, Craiova, 1889. Nr. 9.

[1] Béranger (Pierre-Jean de) — autor de cântece cu caracter social și patriotic, care s'au bucurat de o imensă popularitate (1780 — 1857).

EMILE ZOLA

Jules Janin, criticul adorat al romanticilor, căzut astăzi în uitare, şi amintit, din vreme în vreme în confesiunile lor intime, de bătrânii literaţi care îl mai ţin minte, sfâşia pe marele Balzac, în epoca aceea, când romantismul se ridica pe ruinele clasicismului, ca un Univers nou în care trona un dumnezeu: Victor Hugo. Cine era acel Balzac, acel naturalist[1] scandalos, lângă un Théophile Gautier, sculptorul formelor de o puritate antică[2], lângă Alexandre Dumas tatăl, monstrul care a personificat cea mai uriaşă putere a imaginaţiunei; lângă spiritualul şi fericitul trubadur de saloane, Arsène Houssaye ?[3] Cine era el ? Jules Janin moare ; romantismul slăbeşte, dispare o parte din el, evoluţionează; şi azi, unul din cei mai străluciţi esteticiani şi istorici moderni, H. Taine[4], ne spune cine este Balzac: „Cel mai adânc evocator de viaţă, ca şi Shakespeare!"

In zilele noastre, acela care ar putea fi numit urmaşul lui Balzac, este fără îndoială Emile Zola. Numele său a străbătut în cele mai depărtate unghiuri ale lumii; numele său pune roşeli ciudate pe obrajii domni-

---

[1] Vezi prefaţa, pag. 16.

[2] Gautier (Théophile) — poet formalist francez, teoretician al „artei pentru artă" (1811—1872).

[3] Houssaye (Arsène) — scriitor şi critic de artă francez (1815 — 1896).

[4] Taine (Hippolyte) — filosof, critic şi istoric burghez francez (1828 — 1893).

şoarelor pudice; numele său însemnează o epocă, o revoluţie literară.

S'a vorbit foarte mult de acest maestru ca de un întemeietor al şcoalei naturaliste, iar teoriile sale, coprinse în câteva volume, au dat naştere la felurite şi furtunoase discuţiuni critice. Mi s'a părut foarte greşit punctul acesta de vedere care nu priveşte pe Zola decât ca şef de şcoală. Zola n'a creat nicio şcoală, niciun sistem; cât despre teoriile sale este cel dintâi care nu le-a urmat.

Edmond de Goncourt[1], în volumul al II-lea al Jurnalului său, povesteşte că într'o zi, Flaubert imputa cu furie lui Zola doctrinele şi credinţele sale naturaliste.

— Ei, doamne, răspunde acesta din urmă, puţin îmi pasă şi mie de cuvântul naturalism, şi cu toate acestea, îl voi repeta mereu pentru că trebue să dau lucrurilor un botez pe care publicul să-l creadă nou!

Zola este o personalitate genială, un temperament urias de poet epic, un Omer, care scrie Iliada unei societăţi.

Seria „Rougon-Macquart" este întocmită până acum din optsprezece romane, studiindu-se în fiecare câte un strat social. Şi în toată această înlănţuire de pături sociale vaste şi complicate, romancierul invederează ca personaj principal un membru ieşit din familia „Rougon-Macquart", în toate manifestările lui omeneşti şi bestiale.

O epocă, o lume: atâtea moravuri, atâtea prejudiţii, atâtea bătăi de inimi, înaripări de gânduri, aspiraţii,

---

[1] Goncourt (Edmond şi Jules) — romancieri francezi, autori ai unui „Jurnal" interesant prin portretele contemporanilor.

dureri, fericiri, lacrimi, zâmbete naive, dulci ,hohote infernale, spasme, bucurii, etc.

Rămâi uimit în faţa acestui talent puternic care a concretizat o epocă şi o lume într'un stil simplu şi curgător ca un fluviu maiestos!

S'a zis de unii critici că Emile Zola a văzut în om mai mult bestia. Observaţiunea este adevărată şi serioasă. De netăgăduit că acest romancier este puţin înrudit cu familia romancierilor psihologi, acei analişti fini, profunzi şi sensibili ai sufletului omenesc. Paul Bourget în 400 de pagini analizează şi despică inima unei femei. In „Le Disciple" sunt pasaje de o psihologie aşa de adâncă şi interesantă ce pot fi socotite ca adevărate studii ştiinţifice.

Cu toate acestea, de subt toată această pânză diafană năuntrică, de subt acest înveliş de simţire şi cugetări, bestia se arată într'un relief tot atât de interesant şi demn de studiat ca şi sufletul.

Dar cine nu vede pretutindeni bestia în om, din ce în ce mai rafinată, mai odioasă, mai grozavă? Credeţi că de când omul şi-a ridicat şira spinării în sus şi şi-a transformat labele în mâini, este mai puţin sălbatic şi brutal decât strămoşii săi, care rătăcesc şi azi prin pădurile virgine ale Australiei?

Nu este lupta pentru viaţa de azi o crudă sfâşiere între om şi om, ferocitatea lăcomiei celui tare alergând să distrugă pe cel slab?

Desigur, în viaţă întâlnim şi oameni în care partea bestială abia se zăreşte, dar aceştia sunt aşa de rari încât ei adeseori, ni se par ca nişte fiinţe stranii, venite parcă dintr'o lume străină, ideală.

Zola a observat bestia omenească în toate manifestările ei anormale, cinice, maladive. El va servi celor mai mulţi din fiziologii viitorului.

De aci însă nu se poate deduce că Zola nu este de loc psiholog. „La faute de l'abbé Mouret"; „Le rêve"; „Une page d'amour" [1] şi altele, conţin pagini admirabile de psihologie. „Le rêve" mai ales, care a surprins pe cititorii maestrului, nu este decât povestea unui suflet de fecioară bolnavă de extazuri mistice, de deliruri religioase, în al căror miraj pluteşte visul ei blond, amorul ei cast pentru prinţul întrevăzut în reveriile ei de o melancolie bolnăvicioasă.

Impresia cea mai puternică însă reiese din viaţa, din mişcarea, care animează toate romanele lui Zola. Toate operele au nervi, au sânge, palpită, trăiesc. Această viaţă, pe care Zola a observat-o, a pătruns-o, a cugetat-o, a simţit-o, a lăsat în sensibilitatea lui nu ştiu ce tristeţe adâncă, care resfrânge peste toate cărţile sale o noapte groasă de pesimism amar şi dureros.

Temperamentul scriitorului se profilează din această impresiune; şi Zola care, ca şi Gustave Flaubert, crede a nu-şi amesteca eul său în romane, se arată o figură sumbră de poet pesimist. Acest lucru se poate vedea mai clar în ultimul său roman: „L'argent".

Nimeni n'a descris mai filosofic, mai social, mai plastic, epopeea acestui rege al omenirii, care se numeşte: Banul.

Adevĕrul, Buc., 28 Martie, 1891

[1] „Greşala abatelui Mouret", „Visul", „O pagină de dragoste" (Tr. R.).

I O N G H E R E A

(Const. Dobrogeanu)

I

In prefaţa întâiului volum de Studii critice, domnul Ion Gherea prevestea pe cititori că apariţiunea volumului al doilea va depinde de primirea ce i-o va face publicul. Această prevestire a avut un efect rar: In mai puţin de un an se epuizară două ediţii din primul volum, ca şi cum publicul ar fi voit să manifeste prin această grabă dorinţa lui de a nu se întârzia apariţiunea celui de-al doilea volum. Repeziciunea vânzării unui număr însemnat de exemplare dintr'o carte de literatură românească, nu este lipsită de înţeles. Faptul acesta dovedeşte o deşteptare mai largă în spiritul publicului nostru pentru operele de valoare distinsă şi triumful unor mari idei de domeniul criticii literare moderne.

Apariţiunea Studiilor critice este începutul unei noi epoci literare, al cărui caracter cred că se va desluşi, încetul cu încetul, mai târziu.

Aproape fără întrerupere sfârşesc în acest moment citirea volumului al doilea; şi ceea ce caut să întrupez în aceste rânduri nu este decât vibraţiunea primei impresiuni, aceea care poate să păstreze cel mai clar sunet al sincerităţii.

Volumul cuprinde nouă capitole, având aproape fiecare în parte cadrul desvoltat al unui studiu. Trei din aceste capitole sunt de domeniul polemicii literare: Asupra criticii metafizice şi celei ştiinţifice; Personalitatea şi morala în artă; Criticii noştri şi „Năpasta".

Este de observat, în cele mai multe din studiile domnului Gherea, o facultate rară de a polemiza. Criticul însă nu aparţine acelei familii de polemişti care înţeleg această formă de discuţie intelectuală drept un câmp larg de certuri personale, deşerte şi comune. În general, polemicile literare care se fac la noi au aspectul unor lupte înverşunate de vorbe, de sfâşieri personale, decăzute adeseori la nivelul ordinar al polemicilor politice. Printr'o polemică, criticul Gherea înţelege „o formă literară şi ştiinţifică", având menirea de a limpezi şi a răspândi în masele publicului diferite principii şi vederi literare şi ştiinţifice. Odată statornicit acest drum adevărat al polemicii, criticul înaintează cu curajul luptătorului sigur de armele lui. Şi armele puternice ale domnului Gherea în polemici, sunt, înainte de toate: logica şi o vastă cultură. Rămâi uimit de puterea de a adânci ideile şi a le desluşi în lumina lor adevărată, prin farmecul sugestiv al unei judecăţi bogate, clare şi însufleţită de convingere. Literatura fiind şi ea un produs al mediului social, criticul caută a explica orice producere literară prin ajutorul criticii ştiinţifice, ce constă în aflarea şi demonstrarea cauzelor psihice şi sociale care i-au dat naştere. Aceasta face să vedem în domnul Gherea mai mult un critic social şi psihologic şi foarte puţin estetic[1]. Domnul Gherea, spre exemplu, ne va lămuri într'un mod admirabil un roman sau o piesă de teatru: ce idei so-

[1] Disociaţia esteticului de social şi psihologic este o confuzie gravă la Tr. Demetrescu, care deşi nu era partizan al „artei pentru artă", se lasă totuşi uneori copleşit de ideea că artistul ar putea crea ceva „frumos" în afara societăţii, a vieţii. Ideea aceasta o vom întâlni şi în conferinţa „Nuvelele doamnei Sofia Nădejde" unde se va vedea că de fapt este străină scriitorului.

ciale şi ce simţiminte o însufleţesc; ne va încredinţa apoi despre puterea ei morală, dar ne va vorbi puţin întru cât priveşte valoarea pur estetică.

In alte două capitole găsim două profile ilustre din literatura rusească (Turghenef şi Dostoevschi). Intr'un cadru restrâns, dar luminos, criticul explică operele lor literare din punct de vedere social şi psihologic. Peste aceste profile, domnul Gherea a resfrânt o simpatie personală, ca o lumină caldă şi blândă de soare.

Aceasta arată sensibilitatea criticului, sensibilitate fină şi adânc vibrătoare, după cum se remarcă adeseori la critici şi filosofi celebri ca Taine, Renan, Lemaître şi alţii.

Dar acolo unde sensibilitatea criticului se manifestă în cea mai profundă vibraţiune a ei, este în admirabilul studiu asupra dramei „Năpasta". Acest studiu aminteşte unele din cele mai frumoase şi impresionabile analize psihologice ale lui Paul Bourget[1].

Spaţiul foarte restrâns al articolului meu nu-mi permite să fac citaţiuni din numitul studiu, dar atrag atenţiunea cititorilor asupra paginilor 154 şi 155, pagini scrise cu o rară măiestrie artistică. In ele criticul analizează o frază caracteristică a lui Dragomir: „Ce să facă?... stă şi el între puşti şi aşteaptă să se isprăvească mai de grab..." In acelaşi studiu întâlnesc iarăşi un pasaj scurt, în care criticul explică halucinaţia lui Ion nebunul concretizată în imaginea maicei domnului, simbolul bunătăţii şi al suferinţii. De ce tocmai figura acestei Mater Dolorosa[2] i se arată veşnic înaintea

[1] Paul Bourget, poet, prozator şi critic francez dela sfârşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru. In scrierile lui, accentul cade totdeauna pe analiza psihologicului. Traian Demetrescu îi acordă o admiraţie exagerată.

[2] Maica îndurerată (Tr. R.).

ochilor? Criticul ne-o spune: „In toată viaţa plină de suferinţă a lui Ion, trebuia să-i lucească o imagine mângâietoare, imaginea mâinii pline de bătături a mamei sale alunecându-i pe cap". Aceste cuvinte trădează o emoţiune adâncă; ele singure pot să definească întreaga natură sensibilă a criticului.

Sensibilitatea criticului se mai observă şi în studiul consacrat lui „Ştefan Hudici", schiţă dramatică a domnului V. G. Morţun. Schiţa este mai mult un pretext pentru ca criticul să analizeze starea actuală a femeii în societatea burgheză.

Volumul mai conţine câteva note despre clasicism şi romantism, şi un mare studiu asupra pesimismului în literatură şi viaţă. Această din urmă lucrare, complectată prin articolul: „Decepţionismul în literatura contemporană", publicat în volumul I, este, după mine, până acum, cel mai admirabil studiu al domnului Ion Gherea.

Iată în cea mai grăbită fugă a condeiului câteva din impresiunile mele. Imi rămân încă multe de zis, ceeace n'aş putea-o face decât în marginile largi ale unei cercetări desvoltate. Cartea domnului Gherea îţi deschide orizonturi vaste cu cugetări şi simţiri. Sunt însă unele vederi în aceste studii critice ce-mi par greşite sau incomplet explicate. Acest punct îl voi discuta altădată, căci este o plăcere sinceră a reveni asupra eminentului nostru critic.

II

Am făgăduit că voi reveni asupra mult talentatului şi simpaticului nostru critic. Mă ţin de cuvânt: întâi, pentrucă simt o plăcere sinceră vorbind de acest om, care ştie să te apropie de persoana şi opera lui cu un

farmec de cugetător şi analist umanitar; al doilea, pentrucă de astadată voi căuta să mă lămuresc mai pe larg asupra punctului, pe care l-am atins în treacăt în precedentul meu articol, acela care priveşte pe domnul Gherea ca critic estetic.

Mai înainte de aceasta, o mică abatere: în oricare altă ţară, o carte de valoarea Studiilor critice ar fi fost menită să deştepte multă atenţiune, multe discuţii în presă. La noi însă, ziaristica se frământă zilnic în cele mai ordinare lupte politice, şi rămâne indiferentă faţă de rarele opere de însemnătate care se ivesc pe tărâmul atât de sterp al literaturii româneşti. Mă opresc de a invedera cauzele acestei nepăsări şi răceli culpabile, dar nu mă pot opri de a nu constata această tristă stare intelectuală a presei noastre contemporane, destul de caracteristică din punct de vedere psihologic şi social.

Ziarul *Lupta* a făcut însă excepţie. In câteva numere am citit o lungă critică în care se rezumă pe larg şi cu multă pricepere fondul criticilor domnului Gherea. La sfârşitul acelei critice, autorul încearcă să răspundă acelor critici care nu văd în Ion Gherea un critic estetic, răspunzându-mi în acelaş timp, şi mie. Găsesc dar un nou prilej de a lămuri chestiunea pentru ce nu văd în domnul Gherea un critic estetic.

Talentele critice au şi ele felurite şi complicate manifestări, ca şi talentele de poeţi, de romancieri, autori dramatici, etc. „Un critic, zice Jules Lemaître, resfrânge în criticele sale temperamentul său şi concepţiunea sa asupra vieţii, pentrucă el descrie cu spiritul său spiritele altora". De aci marile deosebiri între critici. Taine ne va explica în criticele sale cauzele sociale şi naturale care au dat naştere unei opere literare sau unei literaturi întregi. Nisard, dimpotrivă,

ignorează aproape cu desăvârșire mediul social. El își formează o idee generală despre geniul francez, apoi introduce, ca parte integrantă, credințele filosofiei spiritualiste. Cu acest ideal el compară operele scriitorilor, arătând care se apropie sau se depărtează mai mult de acest ideal. Paul Bourget se preocupă de a analiza diferite stări psihologice ale autorilor și a demonstra unele din cauzele lor generale. Jules Lemaître își povestește impresiile și cugetările care i le-au deșteptat operele pe care le studiază; și așa mai departe.

Un critic are deci un punct al său de vedere cu care cercetează pe scriitori și lucrările lor. Domnul Ion Gherea este eminamente un critic social. Chiar atunci când pătrunde ca analist psiholog, va căuta să ne explice o anume stare sufletească prin cauzele mediului social. Și cred că tocmai în acest sistem constă puternica originalitate a domniei-sale.

De exemplu, spre a ni se lămuri pesimismul lui Eminescu, criticul ne va arăta organizația și civilizația socială a burghezimii moderne; pentru a ni se dovedi decepționismul lui Vlahuță, vom auzi pe critic descriindu-ne poziținea umilită și săracă a artistului în societatea noastră; satira pieselor lui Caragiale ne va fi explicată prin spoiala ridiculă a civilizației claselor sociale de mahala; pesimiștii papagali ai lui Duiliu Zamfirescu sunt produsul vieții stricate și cu pretenții de cultură care o duc unii din cavalerii aristocrației noastre în străinătate etc. Iată în linii foarte generale, metoda de a studia a domnului Ion Gherea, metodă care constă într'o vastă și profundă judecare logică a operelor literare, din punct de vedere social.

Cine nu vede în această metodă un fond bogat de cultură, o putere rară de logician, o aplicare a mijloa-

celor critici științifice, și, uneori, o sensibilitate delicată și fină de artist!...

Dar o operă literară, înafară de fondul ei social și psihologic, prezintă și o fizionomie estetică, peste care domnul Gherea trece totdeauna cu indiferență. Oare fizionomia pur estetică a unei lucrări literare să nu prezinte niciun interes? Să nu aibă nicio valoare originalitatea unei forme artistice? Să ni se pară fără înțeles acea facultate a talentului care ne dă un aspect nou al frumosului?

Eu cred că expresiunea estetică a unei opere literare are un caracter psihologic. Versurile calde, muzicale și melancolice ale lui François Coppée arată temperamentul blând, sensibil, impresionabil și visător al poetului; versurile energice, dramatice și uneori brute ale lui Richepin, ne invederează caracterul viril, batjocoritor și nevrozat al autorului „Blestemelor"; splendoarea fermecătoare, seninătatea gravă a poemelor lui Leconte de Lisle, dovedește spiritul său profund și de un pesimism maiestos. Flaubert pentru un adjectiv pierdea nopți întregi. Munca aceasta de a căuta expresiunea justă și logică, care să exprime o idee sau un simțimânt, explică spiritul de observație adânc al marelui romancier. Exemplele în acest sens pot fi numeroase.

Domnul Gherea se oprește foarte rar la studiul părților estetice ale unei opere literare. Cel mult, din când în când, le atinge cu repezi și ușoare aprecieri.

Se poate spune însă că aceasta scade valoarea Studiilor critice? Eu cred, că nu. Domnul Gherea rămâne un mare critic social, incomparabil în țara noastră. Pe lângă aceasta, după cum s'a observat de toți, criticul are o subiectivitate cu deosebire simpatică, din studiile sale se exală un fond puternic și cuceritor de umanita-

rism, de optimism prietenos și binefăcător, și mai ales, o moralitate înaltă, care va avea înrâuriri mari asupra societății noastre.

Adevĕrul, Buc., 9—27 Mai 1891.

CRONICA CĂRȚILOR

Opere complete de Anton Pann

Deunăzi, am cumpărat dela un anticar operele lui Anton Pann, cunoscute până acum. Lipsa acestor cărți face un gol larg într'o bibliotecă.

Le-am recitit din nou, deși le cunoșteam demult. Dar acest autor are eterna calitate a poeților mari: el poate fi reluat din timp în timp.

Arta lui e simplă, adeseori naivă, dar caracterul ei general e de o originalitate rară. Anticarul, care citise pe cei mai mulți din scriitorii noștri populari, definea cu un cuvânt foarte just pe acest autor: „e un înțelept."

Cugetați puțin; Anton Pann e un observator și un umorist; râsul lui e moral; el materializează spiritul critic al autorului.

Râsul, a fost adeseori, un puternic element al artei morale. El s'a manifestat în geniile cele mai uriașe: Cervantes, Molière, Martial, Dickens, etc.

Anton Pann are o înrudire — deși de departe — cu familia acestor figuri ilustre.

Recitirea operelor lui Anton Pann a fost un deliciu. De când am început să am oroare de literatura searbădă, artificială și excesiv de abondentă a pleiadei moderne, de capii literari, operele vechilor noștri scriitori — în mare parte uitați — sunt ca un refugiu de liniște și plăcere intelectuală.

***Ecoul Doljului*, 30 August 1892.**

TEATRUL NAȚIONAL

Afișul programului viitoarei stagiuni teatrale atrage privirile curioșilor dela înălțimea zidurilor unde sunt lipite.

De sigur, pentru cei care iubesc și se interesează de mersul acestei instituțiuni artistice, prima impresie dureroasă ce-i atinge, oprindu-se să citească marele afiș, este lipsa a două nume scumpe din personalul trupei: *Iulian* și *Manolescu*.

Ne-au rămas atâtea frumoase amintiri despre ei, încât, de sigur, nu e tocmai ușor a ne obișnui cu eterna lor absență.

Dar, dumnezeule mare! — ierte-mi-se această exclamație melodramatică — lăsând ochii mai jos dai de... repertoriu.

Toți așteptăm, și se scrie de ani întregi, a se vedea realizându-se o epocă de literatură dramatică, menită să pasioneze publicul nostru și să mijlocească un avânt mai generos pentru desvoltarea talentelor tinere, cărora poate nu le-ar lipsi bunele dispoziții ce ar invedera temperamente originale de autori.

Ca în mai toți anii însă, repertoriul ne izbește cu aceeași decepție grosolană. Afară de două piese originale, între care nu e rău a spune că una e datorită domnului Macri, restul ce întocmește acest faimos repertoriu e compus numai din traducțiuni. Dacă este sau nu explicabil faptul, cum aproape o stagiune întreagă a unui Teatru Național, se mântue numai cu traducțiuni, e o chestiune care vom discuta-o altădată.

aceea ce însă merită a fi luat în seamă sunt traducţiunile pieselor făcute numai de regisorul, de secretarul şi câţiva artişti ai teatrului.

Cum traduc şi cum localizează aceşti nechemaţi în ale literaturii, e destul să amintim vorba de spirit a unui confrate, că aceşti pseudo-literaţi i-au făcut impresia unor bucătari care încălzesc mâncări.

Fireşte că nimeni nu mai are curajul a mistui asemenea bucate, gândindu-se la groaznicele indigestii ce le-au suferit în trecut.

Pe noi, spectatorii, puţin ne priveşte ingeniosul scop al domnilor traducători şi localizatori — scop eminamente practic — dar aici, mai mult ca oriunde, trebue să condamnăm scuzabilul: „scopul scuză mijloacele".

Şi să nu se răspundă că nu s'au prezentat lucrări originale sau traduceri bune — aceasta o vom dovedi-o la nevoie — dar teatrul nostru este ca un cabinet de ministru, unde anticamerele se fac cu anii, iar audienţele amărăsc şi descurajează.

Scriem aceste rânduri pentru a hotărî un fapt: în teatru, nu se realizează niciun progres dramatic şi totul se reduce la bunul şi largul plac al câtorva privilegiaţi.

Vom reveni.

Adevĕrul, 22 Sept. 1893.

NUVELELE DOAMNEI SOFIA NĂDEJDE

O convorbire literară la clubul muncitoresc

Domnilor,

Vorbind pentru întâia oară înaintea dumneavoastră, am o temere; sunteţi obişnuiţi să ascultaţi, în fiecare sâmbătă, dela această tribună, vorbitori talentaţi, care urmăresc măreţul nostru ideal cu o răbdare şi cu o încredere ce vor hotărî apropiatul triumf; care se interesează de nevoile dumneavoastră, de nevoile tuturor, ieşind din cercul îngust al personalităţii egoiste şi bolnăvicioase. Sunt pentru cei mai mulţi din acei care mă ascultaţi, aproape un necunoscut, stăpânit de incorigibilul defect de a visa prea mult într'un veac, când toată omenirea se agită, gândeşte, se frământă; e ajunul naşterii unei lumi noi. Vă mărturisesc că am ezitat mult până să mă hotărăsc să vă fac să pierdeţi o seară. Tăcuţii şi visătorii au timiditatea, aş putea zice pudoarea, reveriilor şi inactivităţii lor.

In jurul nostru lumea plânge, cum ar zice prietenul Anton Bacalbaşa; trecem zilnic pe lângă semeni ale căror figuri, spun mai mult, sunt mai elocvente decât toate volumele de retorică şi de sonorităţi meşteşugite; sunt figuri pe care mizeria, munca şi boala, au imprimat poemele lor palide.

Mergeţi pe stradă şi veţi întâlni antitezele, contrastele cele mai uimitoare : echipajul parvenitului exploatator, birja elegantă a trântorilor de şosea şi de salon, lângă picioarele desculţe, înnoroite sau amorţite de frig ale tuturor acelora care întocmesc imensul popor al umiliţilor.

Şi tu, artistule, rămâi nepăsător, cu mintea pierdută în neantul vag al visurilor tale ?

E dreptul dumneavoastră să-i ziceţi : *In lături !* — şi iată cuvântul de care m'am temut.

Cu toate acestea, domnilor, fiţi siguri : visurile noastre au melancolia timpului; sunt întru câtva şi visurile dumneavoastră. Deosebirea e că noi le simţim cu firea noastră artistică, pe care, vă încredinţez, că nu o socotim ca o purpură de glorie sau de noblețe.

Visurile acestea nu ne vin din stele ; sunt visuri de pământ, sunt imaginile cernite ale vieţii triste de astăzi. Visuri ?... oamenii le vor avea totdeauna. Ele sunt partea poetică a existenţei. Decât, cei care vor veni după noi, într'o altă lume, desigur nu vor avea visurile noastre, de care nu ne-ar putea scăpa decât o viaţă nouă.

V'aţi convins, cred, că sunt dintre ai dumneavoastră, şi în acest caz, îngăduindu-mi-se o atenţiune binevoitoare, vom putea întreţine împreună o convorbire familiară.

Domnilor,

De mult timp, am făcut câteva cunoştinţe, despre care unii din dumneavoastră, poate nici n'aţi auzit. Cunoştinţele mele se numesc: Omer, Oraţiu, Ovidiu, Sophocle, Ronsard, Corneille, Racine, Dante, Chateaubriand, Lamartine, Théophile Gautier, Leconte de Lisle, şi alţii...

Poate voiţi să ştiţi ce mi-au spus aceşti nemuritori?

Vă voi spune : Oraţiu ne învaţă că înţelesul vieţii constă în a iubi, a bea, şi a trăi departe de sgomot, lângă şoaptele izvoarelor. Iată o filosofie care se poate concepe, cu multă uşurinţă, la sfârşitul unui dejun îmbelşugat sau în căldura moleşitoare a unui buduar.

Știu și eu?... dar mă gândesc: poate ar fi fost mai interesant dacă ni s'ar fi vorbit de turma sclavilor antici guvernați de biciul unui Hebro cumplit.

Dar așteptați: Ovidiu, tristul exilat dela Tomis, a cântat ghețurile Dunării, și a scris *Arta de a iubi* — o carte unde se vorbește cum să întrebuințeze femeile alifiile și parfumurile.

In treacăt, trebue să amintesc că acești poeți erau favoriții curtezanelor. Ei nu puteau cânta decât plăcerile lor în versuri ale căror scandări au fost marile mele torturi în liceu.

Voiți să aflați încă ce mi-au spus și ceilalți? Iată o curiozitate inutilă. Dar fie: D. Ronsard, care, cu câteva rezerve, poate fi numit Carol Scrob al secolului al XVI-lea — era deliciul nobleței dela curtea lui Carol al VII-lea: trubadurul evantaliurilor, inspiratul pantofurilor, dantelelor, suspinătorul duceselor, marchizelor, și conteselor...

Dante mă plimbă în Infern; Milton în Paradis; Corneille și Racine mi-au prezentat eroi greci și romani; Sophocle mi-a întocmit o filosofie a fatalismului, brodată pe canavaua unui *incest;* d. Chateaubriand își plimbă melancolia prin pădurile virginale ale Africei; Lamartine ne cântă lacuri și regrete; Théophile Gautier, Leconte de Lisle, José-Maria de Hérèdia, ne transportă în lumea sonorităților, în lumea formelor ideale, în edenul culorilor, strălucirilor, sau ne cântă armurile cavalerilor medievali.

Voiți încă să vă mai spui... mă opresc. Vă mărturisesc, cea mai mare parte din ei, mi-au arătat frumosul! — Frumosul visat, idealizat, creat!...

Nu voi zice, cu un pedantism fals, că frumosul în sine e inutil, e netrebnic, e absurd; că arta pentru artă

n'are sens, sau e imorală, e nefolositoare![1]... Şi pentru ce nu zic astfel, voi spune-o poate cu altă ocaziune, dar acest frumos, această artă, m'au obosit!

Am citit numeroşi critici care lămuresc cauzele. Şi din toate aceste explicaţiuni şi studii am înţeles că arta şi literatura, aproape în toate timpurile, de când ele există, au fost privilegiul claselor stăpânitoare. Deci, în general, ele nu puteau avea decât caracterul unor plăceri intelectuale, de un ordin superior, folosind numai acelora care au avut mijloace să şi le apropie.

Dar în sfârşit, simţeam că-mi trebue o literatură mai omenească, o artă care să ne vorbească de *noi*.

Mă veţi întreba ce voiesc să înţeleg prin cuvântul *Noi?*

E o lume, este poporul universal al desmoşteniţilor. *Noi*, sunt victimele minelor şi ale fabricilor care produc milioanele şi miliardele exploatatorilor; sunt truditii muncitori ai câmpului; sunt uitaţii din *Casa Morţilor*[2]; sunt eroii căzuţi în război, pe ale căror morminte se ridică gloria mincinoasă a monarhilor; sunt învinşii în lupta onestă a existenţei; sunt sentimentalii şi cugetătorii în redingote negre vânzându-şi talentul, făcând să râdă, ei care plâng; sunt visătorii pălmuiţi de nesimţirea pântecelor îndestulate; sunt mulţi, sunt nesfârşit de mulţi...

Ei bine, mi se pare că e timpul ca să se vorbească de ei. Ei sunt mai interesanţi, ei pot oferi literaturii şi artei o comoară nesecată de subiecte.

Ni s'a vorbit destul de Romeo şi Julieta, de Daphnis şi Cloe, de Manon Lescaut, de Laura, de Beatrice, de René, de Grazziela, de Cid, de Dama cu Camelii, de contese; de toate producerile clasice şi romantice.

---

[1] Vezi pag. 16.

[2] Roman de Dostoevschi.

Mă interesează mai mult *Gervaise* dând ocol Parisului, ca să se vândă pentru o bucată de pâine; mă mișcă mai sincer fata *Elisa*, condamnată la închisoarea unde culpabilii n'au voie să vorbească, expiindu-și păcatul în groaznicul chin al tăcerii neîntrerupte; plâng cu *refractarii* — cum îi numește Jules Vallès — murind de foame cu diplome de doctorat și de licență în buzunar; înțeleg durerosul sfârșit al lui Nejdanoff și pare că mă dor pe mine ranele duiosului nebun din *Năpasta*.

Da, e timpul ca literatura să se ocupe de noi; aceasta o hotărăște caracterul democratic al acestui sfârșit de veac. Și noi putem fi eroi de tragedii, de romane și de poeme; scalpelul psihologiei poate pătrunde și în sufletul nostru, ochiul observațiunii se poate aținti și asupra noastră.

★

Dacă privim în literatura românească, semnele unei arte nouă se zăresc rar. In general, cea mai mare parte din producerile noastre literare, au fost ecouri din literaturile străine. In Alecsandri se găsește ceva din genul poeticei germane; Bolintineanu, original numai în legendele istorice, e cu desăvârșire lamartinist în elegii; în Eminescu se vede înrâurirea lui Schopenhauer, Heine și Lenau; același lucru se poate zice și de alți câțiva scriitori.[1]

Cu toate acestea s'au produs și la noi lucrări, unele de multă valoare, în care se cuprind pasaje din viața umiliților. Vă amintesc *Sila* lui Cezar Boliac, mare poemă a iobăgiei, care ar trebui desmormântată din

[1] **Sub influența ideologiei claselor dominante, Traian Demetrescu se face aci părtaș al părerilor greșite potrivit cărora romantismul ar fi înflorit în literatura noastră prin intermediul străinătății.**

uitare, pentru cinstea literaturii noastre; *Pohod na Sibir*, descripţia admirabilă a unui convoi de exilaţi în Siberia; *O victimă* de Nicoleanu, *Linişte* de Al. Vlahuţă, tristul tablou al poetului în salonul bogaţilor; unele din poeziile sociale ale domnului Mille; câteva schiţe de Delavrancea, şi nuvelele doamnei Sofia Nădejde, asupra cărora voi insista mai mult.

Domnilor,

Este de netăgăduit că o mare parte din noi resimţim şi astăzi influenţa vechii educaţiuni literare. Când cineva s'a deprins ani întregi cu opiul ameţitor al formelor, se trezeşte cu greu, mult timp umblă clătinându-se.

Şi apoi, acest fel de cultură literară ne scutea de a gândi. Ne mulţumeam numai să ascultăm ceva plăcut şi vag, era o beţie leneşă, un fel de orientalism artistic. Când citeşti pentru întâia oară *Nuvelele* doamnei Nădejde impresia e ciudată. E o lipsă totală de artificialism, de rafinament, de ceva meşteşugit, căutat: şi dacă voiţi, nesincer chiar. Pentrucă drept să vă spun mă îndoiesc puţin de onestitatea acelor rafinaţi care vor să facă din artă un joc subtil, menit să înşele şi de care se lasă a fi înşelat artistul însuşi.

Nu voi încerca să întreprind asupra nuvelelor de faţă o analiză amănunţită, aplicând criteriul hotărît de ştiinţa esteticii moderne. Aceasta ar fi afacerea unui maestru critic.

Dar vă voi mărturisi sensaţiunile care le-am simţit şi mai ales adânca emoţiune de simpatie omenească.

Mai toate aceste nuvele, sunt descrieri din viaţa ţăranilor, blândul şi amăritul nostru popor.

Cunoştinţele sunt noi. Imi veţi zice poate că i-aţi mai întâlnit şi aiurea, de sigur în dramele noastre

naţionale. I-aţi văzut acolo că au naturi idilice, sunt îmbrăcaţi în costume pitoreşti, ţin discursuri patriotice, uneori chiar declaraţiuni amoroase în genul lui Rică Venturiano. Sunt sigur că nu i-aţi luat în serios.

Ţăranii din nuvelele doamnei Nădejde sunt aşa cum i-am văzut, cum îi cunoaştem.

Volumul începe cu *Două nume.*

O ţărancă voinică şi sănătoasă e adusă într'o casă de boieri, ca doică. Doamna născuse o fetiţă, care avea toate semnele credinţei clasei din care aparţinea. Era slabă, prăpădită. Intre leagănul ei şi cosciug, un pas! Ii trebuia viaţă, pe care nu i-o putea da decât un sân lăptos şi curat.

Toate în lumea asta se vând, până şi sânul mumelor! Doica a nutrit pe *Bombonica*, fetiţa doamnei, a însănătoşit-o, a creat-o din nou; dar în aceeaşi vreme, copilul ei, lăsat pe seama străinilor, slăbeşte pe zi ce merge, mai târziu nu recunoaşte nici pe muma lui.

Cum vedeţi, e foarte simplu. Dar în această nuvelă se petrece o dramă, îngrozitor de sugestivă; văd ochii mumei, privindu-şi copilul, slab şi bolnav, căruia nu i-a dat aceea ce era datoare să-i dea: sânul ei. Şi văd încă mişcarea copilului, gestul lui naiv, prin care exprima că nu-şi recunoaşte muma.

Dar ceea ce este mai caracteristic în toată nuvela este următoarea scenă :

Ţăranca ezitează puţin a intra ca doică. Doamna, mama Bombonicăi, o întreabă: pentru ce? Ea lămureşte că fata ei e încă mică şi nu poate s'o înţărce, cine ştie: ar muri!...

Doamna răspunde :

— Hei, doamne, fată!... şi mare pagubă dacă va muri, o nevoiaşă mai puţin pe lume...

Imi veţi spune că aceasta este o frază de efect, născocită de autoare. Eu cred că este o justă observaţiune care ne defineşte o stare de egoism, caracteristică femeilor trăite într'un mediu imoral, unde educaţiunea sentimentelor altruistice aproape nu există.

Spiritul de observaţie şi analiza psihologică a autoarei vor reieşi şi în alte nuvele.

Măriuca[1], o femeie sărmană dela ţară, rămâne văduvă cu cinci copii. In fiecare copil, bătrâna şi-a pus o nădejde, o mângâiere.

Din cauza mizeriei, patru din ei mor. In mormântul fiecăruia, ea îngroapă ceva din inima ei.

Rămâne singură.

Aceasta mă predispune către o reflecţie: în noaptea sufletului său, această femeie nu simţea, instinctiv poate, dureroasa stingere a unui neam? Credeţi că n'avem toţi nevoia de a ne continua în amintirea celorlalţi? Frica de moarte nu este tocmai temerea de uitarea veşnică? Dar afundaţi-vă fiecare în propriul dumneavoastră suflet: veţi găsi toţi acelaşi dor etern de a nu trece nezăriţi, necunoscuţi prin viaţa asta. Fiecare ţine să lase în urma lui o urmă: o privire, un surâs, un gest, o vorbă, un cântec, o carte, o măiestrie de condei, de daltă, de penel, o amintire.

Este o vanitate, este semnul marei tristeţi universale: conştiinţa nestatorniciei noastre faţă de surda şi nepăsătoarea eternitate a naturii !

Să revenim: După un chin de şase săptămâni, sărmana bătrână a murit şi ea, tocmai „într'o dimineaţă când un vătăşel venise să-i mai ceară nişte rămăşiţe ce datorea".

---

[1] Schiţe din viaţa dela ţară.

Sfârşitul acestei nuvele îţi dă senzaţia unui gol imens ca celebrul *Marş funebru* al lui Beethoven. Judec chiar că e cea mai admirabilă nuvelă din câte a scris doamna Sofia Nădejde.

Desigur nu mă îndoiesc că toţi ştiţi cum se iubeşte în saloane şi în alcovuri. Aţi auzit de *flirtul,* de leşinurile şi de duelurile amanţilor „cu pene la pălărie şi cu spade la şoldul stâng", împrumutând expresia spiritualului Rigolo.

Sunteţi familiarizaţi cu sentimentalismul artificial al *pesimiştilor dela Soleni,* [1] şi ştiţi cât de ieftine sunt sacrificiile *Mesalinelor* moderne.

Aţi citit chiar cum unii romancieri pseudo-psihologi, vor să ne încredinţeze că adeseori aceşti amorezaţi, care fac amor în lipsă de ocupaţii serioase, au scrupule de conştiinţă şi lupte groaznice faţă cu tentaţiunea, ca şi sfântul Antoniu.

M'aş prinde însă că puţini din oraş, ştiu cum iubesc ţăranii. Despre aceasta s'a scris rar, ca şi cum subiectul ar fi prezentat o însemnătate banală.

Vă mărturisesc că urmăresc cu mult interes ori de câte ori se înfăţişează prilejul să fac cunoştinţă cu natura imaginativă şi sensibilă a ţăranilor. Aceşti oameni trebue să aibă un fel de a iubi, deosebit de al nostru. Şi apoi, cadrul naturii în care trăiesc, îi face mai idilici şi mai interesanţi. Inima lor are o poezie mai naivă, mai virginală, mai sinceră. Imi amintesc despre doi ţărani tineri, îndrăgostiţi din copilărie, care mi-au făcut impresia a două flori care se iubesc.

Doamna Nădejde ne povesteşte o scenă din iubirea dela ţară. Vă rog să nu aşteptaţi la o dramă de galerie.

---

1 *„Pesimistul dela Soleni"* e titlul unui studiu critic al lui Gherea despre Duiliu Zamfirescu (N. R.).

Neculcea şi Safta, fruntaşii unui sat, au o singură fată, pe Ilincuţa, — Uf ! veţi zice: ce nume grosolan — dacă cel puţin s'ar numi *Angela* sau *Rozalina!*...

Dar aşteptaţi: veţi vedea că Ilincuţa are o inimă mai delicată decât numele ei.

Părinţii se hotărăsc s'o mărite. Asupra acestei chestiuni însă, ei au multe ezitări, căci le vine greu să se despartă de unicul lor copil.

Ilincuţa iubea în taină pe Grigore, fiul unui răzeş. Ea ar fi fost fericită cu el; aşa îi spunea inima ei.

Cu toate acestea inima unei fete n'are drept la vot — nu ştiu dacă d. Filotti v'a spus acest lucru — în politica amorului.

Părinţii o dau — cuvântul e adevărat — după un tânăr dintr'un sat vecin, care aştepta să se facă în curând popă.

Gândiţi-vă puţin la viaţa sărmanei fete petrecută cu acest mâncător de colive.

După un şir scurt de căsnicie amărită, ea a murit.

A omorît-o, poate, dorul ei ascuns, neînchipuitul dor de a nu putea iubi, de a nu putea fi iubită.

Moartea ei a hotărît sfârşitul părinţilor ei, pe care i-aş numi nişte vinovaţi nevinovaţi.

In urma lor a rămas, a rămas pustiul, ironia nimicului !

★

Aţi observat că autoarea nu întrebuinţează niciunul din mijloacele artei romantice: nimic complicat, nimic surprinzător. Numai simple fapte arătate în brutalitatea lor firească.

Naturaliştii numesc această procedare a da documente din viaţă reală.

Nu-mi place să discut asupra şcoalelor literare; ele mă încurcă. Cred însă că arta viitoare este arta naturalistă, arta omenească. Ficţiunile vor pieri; jonglerii de cuvinte, scamatorii formelor, întrebuinţează un şarlatanism care nu va mai putea înşela. E o afacere de timp: deocamdată trecem prin stări nehotărîte de tranziţie; în curând se vor lămuri.

S'a zis însă că arta naturalistă a căzut tocmai în păcatul romantismului; acest din urmă a idealizat frumosul — naturalismul, la rândul său, a devenit *romantismul răului,* dacă pot să zic astfel.

Se ia ca exemplu Zola: *Rougon-Macquart* e definită „ca una din cele mai pesimiste epopei ale bestialităţei omeneşti!"

Nuvelele lui Maupassant, romanele lui Flaubert şi multe din ale fraţilor Goncourt; romanele lui Huysmans, nuvelele lui Paul Alexis, romanele lui Dostoevschi, unele din ale lui Turghenief, cele mai multe din ale lui Tolstoi şi Dickens, ne arată că omul este un animal egoist, rău şi vanitos, o dureroasă zădărnicie.

V'am vorbit de trei nuvele din volumul doamnei Sofia Nădejde. Citiţi-le pe toate: se exală aceeaşi impresie tristă, înduioşătoare; aceeaşi ironie amară.

Marii critici au aflat cauza acestei literaturi triste în întocmirea economică-politică a societăţii burgheze de astăzi. Şi acest adevăr mă convinge.

In acest sens, aş putea să-mi însuşesc rolul unui martor.

Din copilărie aproape am trăit adeseori la ţară, printre ţărani.

Ii cunosc bine; vieţile lor triste le-am privit de aproape.

Şi vă încredinţez că-i regăsesc aşa cum sunt în *Nuvelele* doamnei Sofia Nădejde.

Nu voiesc să trag din acest control, mărturisit în treacăt, o concluzie. Dar el ajută la doborîrea unei convingeri greşite, că scriitorii naturalişti întotdeauna exagerează partea rea a vieţii.

★

Intre nuvelele doamnei Nădejde, privitoare la viaţa ţăranilor, se află una sau două, unde ni se dau descrieri din viaţa burghezilor. Ca şi în celelalte, întâlnim aceeaşi observaţiune amănunţită şi adeseori pătrunderi fine de psiholog.

Aceste nuvele mai învederează încă natura sensibilă şi morală a scriitoarei. Pretutindeni simţi emoţiunea caldă a celei care ne povesteşte aceste vieţi triste. Ea simpatizează cu eroii săi; ea simte durerile lor. Este aproape acelaşi umanitarism comunicativ care se exală din romanele lui Dostoevschi şi ale lui Alphonse Daudet. Limba e bogată şi românească. Stilul e simplu, narator, uneori greoi şi monoton; adeseori fermecător ca al basmelor. Autoarea aparţine din familia stiliştilor populari, unde au rămas două nume însemnate: Ispirescu şi Creangă.

Aceste nuvele făgăduesc un roman, care să cuprindă viaţa în marginile ei largi. Şi cred că nu mă înşel.

Observ în jurul meu un început de activitate literară serioasă şi rodnică.

Romanul lui Vlahuţă va apare în curând; Delavrancea munceşte în taină; Anton Bacalbaşa meditează asupra unei serii de nuvele, unde satiricul vrea să ne arate fondul său de lirism senin, care de sigur ne va surprinde ca şi însemnatele sale produceri satirice; alţi

scriitori nu stau pe loc; singurul Caragiale pare retras şi blazat[1]. Autoarea *Nuvelelor* cred că nu-l va imita.

★

Mă opresc. Ştiu că v'am spus puţin sau nimic. Când cineva vorbeşte prea personal, oboseşte pe ceilalţi. Acesta este marele defect al multora dintre noi, de a nu putea ieşi din închisoarea propriei lor individualităţi.

In realitate, mulţumitul sunt eu: atenţiunea dumneavoastră voi păstra-o ca una din clipele bune, pe care mi le îngădue câteodată viaţa.

Munca, an. IV nr. 37 – 7 Nov., 1893.

[1] Impresie cu totul subiectivă şi nejustă a autorului (N. R.).

IV

ARTICOLE POLITICE

ÎN LĂTURI CORUPĂTORII

In țara noastră, politica e mai mult socotită un mijloc lesnicios de a ajunge avut și cu glorie prin șarlatanie. Dar, aproape de loc, lupta conștiincioasă, aspirațiunile și vederile sănătoase, alcătuesc caracteristicul luptătorilor noștri politici. Principii, onoare, patriotism, sunt mai mult vorbe, artificii de banalități, cu care se izbutește foarte adesea a se orbi mulțimea, decât ideile limpezi de care ar trebui conduse mersurile politice. A face politică, se traduce de toată lumea prin fraza: a ști să te chibzuești, să rozi ciolane; și ți-ar râde oricine în nas, când i-ai spune ce însemnează: a te sacrifica pentru interesele folositoare națiunii și societății.

De ce atâta scepticism?

Pentrucă guvernul a răspuns așteptărilor cetățenilor în bine, prin rău și numai prin rău; pentrucă gheșeftarismul și tendința de a se mentine prin orice chip la putere, au fost totdeauna ideea lor fixă.

Să luăm unul din mijloacele, prin care cei din banda falsului liberalism, au reușit a fi trimiși în parlament. Și în acest sens, mă raport mai mult la orașul nostru, unde am avut prilejul să văd faptele în toată goliciunea lor urîtă.

Se știe că colegiul al II-lea, e în cea mai mare parte format din burghezie. Nu vroi să mă îndoiesc un moment de simțământul onestității al acestui colegiu, dar corupțiunea adesea înnorează seninul cel mai frumos al onoarei.

Clubul cărții digitale 2022

Să ne lămurim:

Sunt câţiva ani de când un deputat craiovean, fost ministru, actualmente curtenitor al colegiului I-iu, pentru a i se încredinţa din nou mandatul deputăţiei, acest om fu cel dintâi, care căută să cumpere conştiinţa alegătorilor prin bani. Un vot se plătea. Desigur, în burghezie sunt numeroşi indivizi ce cad lesne sub farmecul banului. Poate că au vrut să reziste tentaţiunii, dar corupătorul a fost mai puternic. Noi nu învinovăţim pe cetăţeni, ei nu pot fi loviţi întru nimic; crima e a celor ce corup, ce viţiază atmosfera curată a unei conştiinţe dreaptă şi cinstită.

După acel domn deputat, veni mai târziu un altul, mai tânăr, încălzit — nădăjduim noi — de aspiraţiuni şi simţăminte frumoase. Şi acesta însă, nu ştiu face altceva, decât să continue mijlocul corupţiunei început de predecesorul său, ba încă pe un teren mai larg. Toţi ştim sumele enorme de bani ce a vărsat şi varsă, în scopul de a-şi asigura izbânzile politice.

Inainte de-a sfârşi, o vorbă către alegătorii colegiului al II-lea: alegerile de Cameră şi Senat se apropie. Ei bine, e vremea să se înţeleagă că cei care vin cu asemenea mijloace a căpăta voturi, sunt nedemni de mandatul vostru, sunt din cei ce vor vota biruri şi greutăţi, care să vă împiedice comerţurile şi afacerile voastre; sunt din cei ce vă pun zăvorul la uşă când le cereţi o întrevorbire; sunt din cei care amuţesc ca peştii cum intră în parlament; sunt, în fine, din cei ce fac numărul colectiviştilor! [1]

In lături corupătorii!

Amicul libertăţii, 16 Nov. 1887.

---

[1] Sub denumirea de „colectivişti" erau subînţeleşi liberalii.

FRAZEOLOGI POLITICI

Sosirea alegerilor parlamentare nu mai este depărtată. Ca mâine ne vor prididi cu întrunirile lor sgomotoase, unde, să începem iarăşi a căsca gura şi a sgâi ochii, în faţa prea cunoscuţilor doritori de a înhăţa încrederea alegătorilor, spre a li se da un mandat de deputăţie.

Cu ce vin aceşti oameni spre a-şi exercita profesiunea lor de credinţă? Care e mijlocul lor de a convinge conştiinţa publică că sunt vrednici de a fi reprezentanţii ei, în parlament? Acestor întrebări vom răspunde, punându-le pe un teren mic de discuţiune. Un actor, ca să-şi desvăluiască puterea talentului, va căuta de sigur să fie exact în mimică, să aibă o dicţiune plăcută, să se adâncească cu toată fiinţa lui în esenţa rolului ce interpretă.

Să zicem că Y, un artist cu desăvârşite calităţi în arta dramatică, e privit de către un public numeros la un spectacol mare. El înfăţişează un erou dintr'o tragedie vestită. Toate simţimintele personajului ce ne va exprima cât şi toate peripeţiile prin care trece, nu sunt altceva decât o *iluzie* artistică. Realitatea nu se mai menţine îndată ce artistul s'a desbrăcat de haina eroului din piesă, şi-a reluat mişcările şi expresiunea feţei naturală, a redevenit omul care e, cum e.

Cam astfel se întâmplă şi cu politicii noştri. Arta lor e graiul. Cu el trebue să se servească pe tribuna publică, înaintea alegătorilor ce vin să-l priceapă. Dar o

iluzie politică; căci de îndată ce prin ea s'a putut ajunge *la scop*, devine ceva netrebuincios, şi ar fi o minune să se traducă în realitate.

La întruniri, sporul graiului, frazele frumoase, cu promisiuni grozave, rostite pe gama unei voci dramatice; la întruniri, nervozitatea gesturilor, flexibilitatea muşchilor figurii pentru a exprima cine ştie ce simţimânt de patriotism, sunt mai mult maimuţării artistice, dibăcii şarlatane, pentru a te impune unui public, în mare parte, lesne de înşelat cu iluzii!

Se vorbeşte despre interesele cetăţenilor; se promite a fi strict ţinute în seamă; se vorbeşte despre trebuinţele şi aspiraţiunile societăţii; se făgăduesţe a li se da un câmp larg de desvoltare; se vorbeşte despre nevoile şi greutăţile ţăranului şi meseriaşului; se ridică voci uriaşe pentru stârpirea lor; se vorbeşte multe, multe, foarte multe şi din toate acestea nu se face nimic, când datoria impune.

Dacă ar fi să fac personalităţi, aş dovedi cu o mai întărită putere, aceste adevăruri. Cadrul ziarului nostru însă, e prea restrâns, pentru o discuţiune mai întinsă. Totuşi, când viitoarele alegeri se vor apropia, vom demasca fără temere, pe acei frazeologi gălăgioşi, dar deşerţi, pentru ca opinia publică să nu le mai dea ascultare şi încredere. E vremea să începem a cunoaşte bine pe flecari, a-i înlătura, ca în locul lor să vie oameni sinceri şi cinstiţi.

Amicul libertăţii, 30 Noembrie, 1887.

CRAIOVA, 5 DECEMBRIE 1887

Imi îndreptez graiul către tineri. Ei trebue să mă asculte mai mult ca oricine, căci în mijlocul lor sunt aproape zilnic, cu ei împărtăşesc mai călduros simţirile şi aspiraţiunile mele, lor sunt prieten mai devotat; iar toţi laolaltă, alcătuim generaţiunea nouă, copiii vremilor ce vor veni ale acestei ţări.

Suntem ajunşi într'o aşa vârstă, ne-am făcut şi urmăm să ne facem o cultură în aşa grad, că societatea e datoare să ne facă loc, e datoare să ne lase liber scena noastră de luptă intelectuală — poate, îngustă, deocamdată — e datoare să privească, să încurajeze, pentrucă în creierii şi inimile tinerilor se plămădeşte aluatul viitorului unei naţiuni; nu în ale bătrânilor care, printr'o lege firească, şi-au pierdut energia, cutezanţa.

Ni se nesocoteşte câteodată tendinţele noastre, de a întreprinde mişcări pe terenul politicii, pe cuvântul că suntem tineri. Absurd! Ce? Când ni se vor sbârci fruntile şi ni se vor cărunţi pletele, atunci să ni se îngădue a ne înregimenta în luptele politice? E atât de greşită această idee, că nu mai insist asupra ei. Vremea se cade s'o pierd în vorbe de folos.

In împrejurările de faţă ţara românească, înăuntrul ei, suferă de o bubă colosală, amar de dureroasă: *colectivismul*. De un şir lung de ani, o droaie de microbi naţionali-liberali i-a cangrenat sângele, i-a otrăvit tot organismul. Sărmana ţară, pare aproape un ca-

davru; iar calea germanismului mereu îi cântă refrenul pieirii de-a-pururea.

Strămoşii noştri s'au luptat, şi-au jertfit viaţa lor, pentru ca să ne asigure libertatea. Epopeea dela 48, închegată de martirii nemuritori în analele istoriei şi literaturii noastre, se alcătuia în scopul unei depline fericiri de liberalism pentru blândul şi dulcele popor românesc. Se vede însă că acest colţ de pământ — bucată din vechea Romă — are veşnic destine fatale. Sub masca libertăţii, se lua puterea, de mâna unui om, ce se credea pe-atunci, o speranţă preţioasă pentru ţară. Inconjurat de nedemni şi mişei, el aduse ţara în situaţiunea tristă de azi.

Ei bine, îndemnaţi de ardoarea patriotismului, convinşi şi hotărîţi, tinerii trebue să fie un element al puterii opoziţiunii din ţara întreagă. Ei nu se vor amăgi de frazele colectiviştilor, de promisiunile lor, pentru a da înapoi; ei sunt independenţi, ei vor, mai presus de orice interes, o ţară liberă, fericită.

Guvernul actual e un rău uriaş pentru liniştea şi prosperitatea ţării; guvernul actual a dat bunurile ţării în exploatarea samsarilor şi hoţilor; guvernul actual întârziind mai mult la putere, ne va aduce la sfârşituri grozave, inevitabile în prevederea oricărui om înţelept.

El trebue dar sfărâmat.

Tineri, la luptă!

Amicul libertăţii, (editorial) 6 Decembrie, 1887.

UN CUVÂNT PENTRU ȚĂRANI

Țineam să deslușesc demult că dacă în revista aceasta s'au împărtășit, ori se vor mai împărtăși, idei — mai mult sau mai puțin potrivnice ideilor socialiste — nu se va putea crede că deplinul grup de tineri, care conduce *„Revista olteană"*, primește acele idei.

Ba aș mai putea să adaog iarăși, că nici în literatură, nici în filosofie, nici în științe nu ne împreunăm în centrul acelorași vederi.

Dar desigur, de aici nu poate reieși deducția că am fi o mână de adunături, o *colectivitate,* cuvânt, al cărui înțeles îl cunoaștem cu toții, decând el s'a aplicat la acel partid politic, până mai deunăzi la guvernământ. Cu o mai sănătoasă judecată și bunăvoință, oricine ar pricepe lesne că deosebirile de principii și păreri ale noastre, nu ne depărtează în tabere vrăjmașe, nu prăbușește între noi abisuri fără fund. Dacă unul dintre noi merge, spre pildă, cu ideile lui Auguste Comte în știință, ceilalți n'o să meargă cu Eugène Soudun, sau Bulwer, care susține că : „Partout où il y a savoir il y a dieu"; ori, dacă în literatură, cutare admiră pe Balzac, n'o să se închipuiască numai decât că restul grupului nostru va îndumnezei pe Omer al Grecilor, cel mai neîntrecut artist al omenirii, după cum a spus-o domnul Delavrancea, pe lângă alte câteva teorii nostime în artă, pe care le vom discuta într'o zi.

Micile nuanțe însă care trag linii de ușoare neasemănări în cugetările și simțirile noastre, face ca întreprinderea ce am luat să nu fie înstrăinată de viață, de grijă, de sacrificii ce cu toți aducem, întru cât e folositor drumului regulat și propășitor al revistei.

Aceste zise, să pășim pe alt teren de idei.

Până mai ieri, țara întreagă fu alarmată de răscoalele țăranilor din câteva comune, nu tocmai puține la număr. Prin presă se zicea despre cauza acestor răsvrătiri că ar fi izbucnit din alcătuirea unor *meschinării politice*. Și se găseau jurnaliști, care — în interesul partidului lor — aruncau această minge a neadevărului, unii pe spinarea altora: și, ce e mai mult, se găseau și naivi care să ia acest joc de clowni, drept o luptă serioasă, menită să limpezească situația. Ceea ce-mi pare rău e că și unii din confrații mei credeau aceasta. Iar când le-am declarat că numai și numai *reaua stare* a îndemnat pe țărani la revoltă, am fost combătut.

Aci se interpune între ideile noastre o deosebire mai bine definită, motiv care a prilejuit scrierea acestor rânduri.

Se știe că nu e demult, de când se zicea mai pretutindeni că țăranul, la noi, trăiește, mai bine ca aiurea, e nelipsit de hrană, de bani, de pământ și altele. De ai fi îndrăsnit să respingi asemenea opiniuni, erai înjurat, poreclit utopist, petrolist, ori mai știu eu cum.

Azi, cel puțin — în urma revoltelor — neghiobia burgheziei s'a mai domolit ce și ce, a început să recunoască țăranului starea lui proastă și să se mai gândească cu oarecare omenie la îmbunătățirea ei.

Așa s'a întâmplat și cu multe alte chestiuni cum sunt: emanciparea femeii, naturalismul în artă, combaterea religiunii, etc.

Pe când aceste idei se iviră pentru întâia oară la noi, publicul se sbârlea ca tuleiele unui curcan prost şi îngâmfat. I se păreau basme, fantezii, concepţiuni de creieri smintiţi; iar azi — deşi lucrurile stau încă la începutul lor — totuşi, asupră-le se agită oarecare discuţiuni şi convingerea despre importanţa lor nu întârzia a se sugera în opinia publică cultivată.

Proletariatul ţării româneşti, nu mai încape îndoială, îl sumează ţărănimea [1]. Şi în vreme ce, *prin ea*, burghezimea devine *cresusiană* — dacă mi se poate primi cuvântul — ea tot prin ea abia are o vatră unde să-şi odihnească trupu-i pisat de osteneli, şi o desagă încărcată cu câţiva codri de mămăligă, ca să-şi stâmpere foamea.

Ciudată problemă... pe care exploatatoarea burghezie şi-o lămureşte prin vechea şi tâmpita axiomă: Forţa primează dreptul.

In adevăr, omenirea deşi a ajuns la înaintări de civilizaţiune colosală, într'o parte a rămas tot spre înserarea unor deprinderi şi moravuri ale epocilor de barbarie. In societăţile contemporane cele mai civilizate, se văd predominând stări de lucruri pe care le-ai întâlni într'o colonie de sălbatici din Australia.

Şi desigur dacă prin lungi şi amănunţite observaţiuni am încheia un proces-verbal de starea civilizaţiilor şi sălbaticilor, am şti să măsurăm poate mai geometriceşte întinderea acestei civilizaţiuni europene, căreia, în orbirea noastră de îngâmfaţi, nu-i mai aflăm margini. Sceptic sau nu, nu pot crede altfel.

---

[1] Sub influenţa narodnicismului ale cărui idei circulau pe atunci în ţara noastră, Traian Demetrescu împărtăşea şi el confuzia unora dintre membrii conducerii mişcării muncitoreşti chiar, văzând în massele ţărăneşti, proletariatul.

Din cele mai depărtate vremuri ale lumii, forța a stăpânit dreptul.

Genii ca Aristot susțineau chiar că starea naturală a rasei cere ca speța umană să fie împărțită în stăpâni și sclavi. Și robirea femeii nu e altceva decât o dovadă mai mult că tirania forței a sugrumat totdeauna legitimitatea dreptului. Cei care cunosc istoria au în memorie sfâșietoarea tragedie a sclavagismului omenesc creat de forță.

Dar azi, la sfârșitul unui veac care a adus atâtea descoperiri minunate în știință și a deschis încă atâtea perspective de progres — azi, mă întreb, forța nu e încă un prejudiciu social, nu e încă privilegiul unor clase sociale și vrăjmașe a altor clase? Răspundă *nu* cine va pofti, eu văd că sclavia economică a țăranului nostru urmează a fi încă sistemul neîndoelnic al existenței forței.

Și ce? Vreți să mă convingă că nu e așa domnul X dela o gazetă conservatoare, a cărei epilepsie politică a început a deveni o petrecere de cafenele pentru burtăverzime?

Și ce? Vreți să cred că domnul Y deputatul, care asvârle cauza relei stări a țăranului pe seama cutărui partid politic, când știu că toate sunt vorbe și că vorbe bune și generoase pentru țărani se risipesc cu miliardele, iar puterea de guvern nu e, în general vorbind, decât pentru alte scopuri, cu totul depărtate de scopul aducerii la o viață mai mulțumită a proletariatului în opinci.

Dar în sfârșit, țăranul a început să bage de seamă că nu va ajunge să-și câștige drepturile ce le are decât prin propria-i silință.

Revoltele de mai deunăzi sunt strigătele lui de disperare, care au tăcut prea mult.

Se zice că guvernul va lua măsuri de îndreptare Naivii vor crede-o.

Ce putem şti e că la alegerile viitoare, socialiştii ar trebui să întreprindă lupte stăruitoare pentru a obţine votul ţăranilor în parlament.

Izbutind să fie în număr mare în cameră, vor lucra neobosiţi şi conştiincioşi pentru fraţii noştri desmoşteniţi.

Iar cugetarea lui Stuart Mill: „L'état normal de la societé, c'est l'égalité“ [1] se va afirma odată.

Revista olteană, nr. 3, 1888.

[1] Egalitatea e starea firească a societăţii (Tr. R.).

ONESTITATEA ÎN POLITICĂ

Verdictul de condamnare pronunţat în contra generalului Anghelescu, fostul ministru sub colectivişti, a dat o înaltă satisfacţiune opiniunii publice, acelei opiniuni demne şi serioase, atât de nesocotită pe vremea domnului Ion Brătianu. Acest verdict îşi are reflexe nu numai asupra condamnatului, care în atmosfera de decădere morală în care se învăluise, exilase cea mai sfântă simţire a conştiinţei: *onestitatea.*

Acest verdict, deci, înfierează şi pe acel satrap dela Florica, care îngăduise subt protecţiunea puterii sale, libertatea hoţiilor şi corupţiunilor.

Acest verdict, în sfârşit, pledează cu destulă elocinţă în favoarea cinstei, ce trebue să fie, mai presus de toate, piedestalul moral al oricărui partid politic.

Şi'n adevăr, constatăm cu multă durere, că în conştiinţa publică e adânc înrădăcinată credinţa, că în politică onestitatea nu poate încăpea, deoarece viclenia şi şarlatanismul sunt veşnicile puteri ce stăpânesc. Până la un punct oarecare, ne explicăm această credinţă. Ea este fatala experienţă reieşită din lungul regim de guvernare al domnului Ion Brătianu, când Angheleştii, Maicamii, Stănculeştii şi alţii desfideau şi nesocoteau cinstea, cu pata hoţiilor pe frunte. Cu alte vorbe, acea credinţă e rezultatul unei *ere* de degradare morală.

Cu toate acestea, luând chestia pe tărâmul unei discuţiuni de principii clare, de sigur că nu putem admite neexistenţa, absurditatea sau ficţiunea onestităţii, în politică.

Necinstea în politică, sfărâmă datoriile și drepturile unei națiuni întregi.

Și numai capul unui om amețit de fumurile puterii, poate nesocoti această axiomă, asupra căreia trebuesc învoite aprobările tuturor oamenilor cu creierii sănătoși.

Căci dacă e vorba să uităm acest adevăr sfânt, apoi — chiar dacă o clipă am parveni să devenim *cancelari* și *satrapi* — dar ora unei judecăți aspre, nu întârziază să sosească.

Și atunci, din înălțimea scaunelor de miniștri și puternici, ne coborîm în strâmtorimea pușcăriilor, în prăpastia înfierării publice !

Apărarea, Joi 15 Decembrie, 1888.

Clubul cărții digitale 2022

SĂ STĂM STRÂMB ȘI SĂ JUDECĂM DREPT

II

. . . . . .

Ne aflăm în stare de zăpăceală şi asupra politicii externe şi asupra celei interne, şi acum mai mult ca ori şi când ar fi nevoie de vederi limpezi şi de o situaţune lămurită căci critice şi foarte serioase sunt împrejurările prin care trecem.

Insă cei ce inspiră şi conduc politica noastră şi înlăuntru şi înafară, au un interes mare ca ţara să fie în zăpăceală şi să rămâe nedumerită şi asupra intenţiunilor şi asupra scopurilor lor.

Şi aceasta le este cu atât mai uşor cu cât, orbiţi cum suntem de pasiuni personale şi de partid, ne scapă lesne din vedere interesele cele mari şi generale. Afară de aceea, cea mai mare parte a cetăţenilor, preocupaţi de nevoile lor, se lasă în cele generale conduşi de vorbe şi fraze, şi nu pot sau nu vor să cerceteze lucrurile mai în fundul lor şi aşa să capete o orientare sigură. Aşa, opinia publică nu este la noi formată cum ar trebui, şi ea lesne se formează şi chiar în contra intereselor poporului.

Guvernanţii noştri şi-au făcut obiceiul de a ţine în simbrie cete de demagogi, scribi şi vociferanţi, care să fie oarecum regulatorii opiniei publice. Şi sarcina acestor demagogi este foarte uşoară: singuri neavând habar de ce una trebue să laude şi alta să defaime, sau să defaime astăzi ce au lăudat ieri — n'au decât să-şi dureze fraze convenţionale numai pompoase şi sunătoare pentru stăpânii lor şi tunătoare în contra adversarilor şi iată că misiunea le este îndeplinită. Şi

frazele sunt stereotipe. Stăpânii sunt din creştet până în călcâie cinstiţi, patrioţi, geniali de inteligenţă; adversarii: hoţi, trădători, ignoranţi şi stupizi. Şi moda variază, după cum suflă vântul. Aşa astăzi, dacă un ziar serios cutează a combate guvernul, redactorii sunt vânduţi cine ştie cui şi li se fixează chiar sumele care primesc. Omul judecă pe altul după sine, şi demagogii noştri sunt şi ei oameni.

Cu atât mai vârtos este datoria presei serioase a-şi pune toate silinţele de a lumina poporul, ca nu, doamne fereşte, să ajungem într'o situaţiune, unde mulţimea să-şi voteze însăşi sentinţa de moarte.

Acestea premise, să intru în subiect.

In partea I-a[1] am arătat în liniamente principale, că suntem duşi de Germania cum nu ne permit interesele noastre naţionale şi că ne aflăm, faţă cu Tripla Alianţă, în condiţiunea de aserviţi. Voi căuta acum a mai desvolta chestiunea în ceea ce priveşte politica externă, rămâind ca în o a treia parte, să dovedesc că şi în politica internă jucăm jocul ursului.

Colectivitatea ce ne guvernează se sileşte în toate chipurile să ne facă a înţelege, că interese naţionale bine chibzuite ne silesc să mergem, cum mergem, ca fiind un popor mic şi slab şi aflându-ne în o poziţiune foarte grea.

Adevărul cel mai limpede se întrebuinţează adesea ca element pentru cele mai mari sofisme.

Da, este adevărat! Poziţiunea noastră este din cele mai grele, suntem un popor încă mic şi slab, pentru a ne măsura cu naţiile cele mari şi interesele noastre naţionale cer o matură şi bună chibzuire.

Dar când poziţiunea noastră a fost uşoară? Cu

[1] In *Adevĕrul*, din 6 Ianuarie, 1891 (n. n.).

toate astea noi existăm şi pe unele terenuri am câştigat chiar câteva pălmace. Aceasta este însă, fiindcă strămoşii noştri au ştiut să ocolească şi să înfrunteze pericolele, au crezut în steaua română şi, înainte de toate, n'au renunţat la individualitatea naţională.

N'am exagerat niciodată şi nici nu trebue să exagerăm forţele noastre naţionale, dintre care una este şi o vitalitate extraordinară. Suntem încă mici şi slabi. Dar avem menirea de a deveni tari şi mari, mai mari încă de cum le-ar conveni unor vecini. Dar pe lângă aspiraţiuni legitime trebue să avem şi voinţa şi curajul de a ne afirma. Cum, să rămânem tupilaţi, fiindcă aşa convine cutăruia din vecini? Sau vom prinde la puteri contribuind cu forţele noastre la întărirea celor ce ne stau în cale?

Fiindcă suntem încă slabi şi avem o poziţiune grea, linia noastră de purtare trebue să tindă în sensul de a creşte şi a ne uşura poziţia noastră. Inainte de toate, trebue să fim ai noştri şi să profităm de împrejurări. Insă avem să ne *ferim* de a *provoca*, fie chiar o putere mai mică ca a noastră. Acesta ar fi mijlocul cel mai rău pentru a ne atinge scopul.

De aici însă nu urmează ca noi să renunţăm la aspiraţiunea noastră naţională. Avem un drept necontestat de a trăi şi a ne desvolta conform naturii noastre, avem dreptul de a tinde la unitatea noastră naţională, avem dreptul la un loc între popoarele orientului. Avem datoria de a evita toate cele ce ar compromite realizarea acestor idealuri, precum avem datoria sfântă de a face tot ce ar putea contribui la realizarea lor.

Oare guvernanţii noştri au înţeles situaţiunea şi oare acest scop are în vedere Germania — căci Germania dictează toată politica noastră? Nu, de loc, nu! Căci pentru Germania noi nu existăm ca naţiune, ci ca un

obiect de compensaţie pentru unii şi ca glonte de tun pentru alţii. In consecinţă, noi aşa am fost încătuşaţi de soarta Austriei, încât, dacă ea învinge, să ne contopim cu ea, iară dacă este învinsă să avem aceeaşi soartă ca şi dânsa.

Lucrurile iată cum stau! Imperiul speculator de popoare al Habsburgilor cu imperiul autocrat al ţarilor stau gata să se încaiere într'o luptă uriaşă, care are să hotărască despre influenţa care va rămâne asupra popoarelor din Orient. Noi, fiind între aceste două imperii, avem un rol dela care poate depinde mult în favorul nostru, dar totodată în favorul unuia şi în dauna celuilalt dintre rivali. Incât pentru noi natura lucrurilor ne indică felul rolului: *să căutăm a profita de împrejurări, pentru ca rezultatul luptei să ne găsească cât se poate de tari.*

Vorba merge că suntem stat independent şi că de bună voia noastră mergem cu Tripla Alianţă, pentrucă aşa ne dictează interesele noastre naţionale. Nu de voie liberă, nici fiindcă ne dictează aşa interesele noastre naţionale mergem cum mergem, ci suntem mânaţi dela Berlin şi fiindcă aşa cer interesele austro-germane.

Şi pentrucă ironia independenţei noastre să fie deplină, ni s'a lăsat distinsa onoare de a plăti din punga noastră fortificaţiile şi drumurile strategice ce le facem pentru Austro-Ungaria...

Şi pentru orbirea mulţimii s'au împrăştiat nori de pulbere cu jocuri artificiale, în care vezi stafii şi fantome, de spaimă.

. . . . . .

Copiii cu poveşti se sperie, cu poveşti se adorm... şi sunt copii bătrâni care de spaimă ajung la paroxisme căptuşite cu zurgălăi de ai „drăguţului de împărat"!

Şi pentru ca jocul să nu fie prea din cale-afară deochiat, se mai variază cu cântecul cam deochiat al *intereselor de civilizaţiune*. Care civilizaţiune? Cum se practică ea în Bucovina, Galiţia şi Transilvania?

Sau poate cred vecinii noştri dela Apus că pe noi, Românii, ne-a prins iarăşi dorul timpurilor fanariote, şi că n'au decât în locul ipocriziei religioase greceşti să pue eticheta fermecătoare „civilizaţiune", pentru ca noi să cădem în genunchi înaintea lor.

Dar ce să faci? Oamenii la noi sunt deprinşi a trăi prea fără şi a maimuţări tot ce e străin, pentru ca să poată cunoaşte repede ce le foloseşte şi ce-i ameninţă. Am auzit oameni chiar serioşi raţionând, că intrând în Tripla Alianţă am face acelaşi lucru pe care l-a făcut Italia la 1853—54. In conture, situaţiunea se aseamănă, dar factorii sunt cu totul deosebiţi: Sardinia avea pe tron pe Victor Emanuel şi împilatorii Italiei şedeau deasupra unei mine, la care firul îl ţinea acel mare rege. La spatele Italiei se afla Franţa cu Napoleon al III-lea; Prusia avea interes a nu combate interesele Italiei, iar înainte de toate era mai mult sigur că învingătorul va fi puterile aliate.

Pentru Tripla Alianţă unde este siguranţa reuşitei? Cine are să ne ţină parte în caz de nereuşire şi cine ne garantează foloasele în caz de izbândă? Austria, în contra căreia umbra lui Mihai-Viteazul şi a lui Grigore Ghica cer răzbunare? Austria care totdeauna şi-a bătut joc de interesele noastre, acea Austrie care ţine în împilare aproape jumătatea neamului nostru şi când ea se află în strâmtoare ademeneşte pe Românii ei cu făgăduieli mincinoase, pentru ca scăpată de pericol, să răsplătească cu şerbia şi cu închisoare jertfele şi devotamentul lor?

Nu este amenințată independența noastră națională, pentru ca, fără condițiune, să căutăm scăparea la adăpostul Triplei Alianțe. Nu noi suntem cei amenințați. Dacă însă ne-am obligat cu Tripla Alianță *fiind chemați,* trebuia să luăm mai întâi *garanții reale* față cu Austria. N'am luat nicio garanție, fiindcă nu mergem cu Tripla Alianță de voia noastră, ci siliți de Germania.

Dăm exemplul unui spectacol straniu:

Tragem la carul dușmanului de moarte al neamului românesc!

Adevĕrul, 17 Ianuarie, 1891.

ROLUL BÂTEI ÎN POLITICĂ

In timpii cei mai primitivi, ciomagul a servit omului drept armă pentru a se apăra de fiarele sălbatice; iar mai târziu, această unealtă, luând poate un aspect mai cioplit, a îndeplinit misiunea de corector pe spinarea sclavilor, mânuită de furia stăpânilor, ridicată la formula unei dogme morale.

Acest lucru însă, trecut prin *domesticirea* unei industrii artistice, capătă o noblețe și un rol folositor. In mâna tânărului el este un obiect de lux, frumos, care ia adeseori caracterul unui tovarăș intim de stradă. In mâinile moșneagului el este un fel de reazim al bătrâneților, un ușurător al poverii anilor, care au scurs din picioarele bătrânului agerimea și siguranța mersului. Dar în țara noastră, dela o vreme, moravurile politice create de starea de transiție a unei stări politice foarte caracteristică, transformă ciomagul în *bâtă*. Oamenii noștri politici n'au gândit că acest lemn, dându-i-se o formă mai grosolană, poate deveni una din armele cele mai eroice în marile lupte electorale. Astfel, încetul cu încetul, bâta ia proporțiile unei forțe, unui principiu înspăimântător prin maniera sa de a convinge, asupra căruia poeții satirici ai timpului scriu refrene pline de armonii imitative. Cum ar fi:

S'aude un sgomot de bâte,
De bâte, de bâte, de bâte, etc.

Fireşte, asemenea armă cerea să fie mânuită de anume oameni, în care natura nu uitase să sădească predispoziţiuni, sau mai bine zis un talent desăvârşit pentru arta de a *şti să pocneşti „la mir"*. De aci crearea renumitelor cohorte de mercenari numiţi *bătăuşi*.

Iată, foarte pe scurt evoluţiunile ce le-a suferit ciomagul din timpii cei mai vechi până în zilele noastre.

Oricine trăieşte în ţara românească ştie deci rolul, de o rară importanţă, ce îl îndeplineşte bâta în viaţa noastră politică.

Bâta însemnează chiar o carieră pentru mulţi din cetăţenii noştri *paşnici;* şi se profetizează cu certitudine că ea va lua în curând caracterul unei instituţiuni morale şi intelectuale.

Eu cred.

Când se fac alegeri lumea se interesează, mai înainte de toate, care partid va avea mai mulţi bătăuşi? Iar dacă pentru cea mai mare parte a locuitorilor din Dacia lui Traian numele lui Eminescu sau al lui Conta, este încă necunoscut, apoi fiţi siguri că numele *Ulmenilor*, *Tobocilor*, şi al *Meschiilor* sunt destul de celebre.

Aşa dar prin *condei*, în ţara aceasta nu rareori se întâmplă să rămâi obscur şi să mori de foame; în vreme ce *prin bâtă* poţi ajunge avut şi ilustru!

Aceasta te pune pe gânduri triste.

Adevĕrul, 20 Aprilie, 1891.

UN TRUBADUR DINASTIC

Vă înșelați amar dacă credeți că regele Carol, madam Carol și drăguțul de *urechiat* o duc rău în țara românească. Spun unii — și aceștia sunt mai ales antidinastici!... fricoși — spun unii că suveranii noștri nu *tocmai* se bucură de simpatiile poporului. Eu însă, care sunt dinastic curajos, pot să vă asigur că *tocmai* de simpatii și de popularitate nu se pot plânge suveranii României. Voiți una? Nu una, — o mie, două, nouă mii!

Dar în sfârșit, dintre toate să alegem pe cea mai principală. Zilele acestea s'a împărțit în public o foaie de hârtie roșie (ceva asemănător cu reclamele de băcănie) în care sunt tipărite cu litere variate și frumoase (felicitările mele tipografului) două *achrostihuri în poezie,* (se vede că sunt și achrostihuri în proză) unul, *pe numele înaltei maiestăți sale regina Elisabeta;* altul *pe numele nobilei domnișoare Văcăresco* (cu o la sfârșit) *de pe lângă înalta sa maiestate regina Elisabeta;* și în sfârșit, între aceste două achrostihuri *o poezie pentru alteța sa prințul Ferdinand de Hohenzollern.*

— Cine credeți că e ilustrul trubadur?
— Prodănescu?
— Dumnezeu să-l ierte!...
— Basma?
— E contra poeziei epice.
— Ianov?

— N'are vreme, caută o cameră și-o fată, la băi.
— Ștefan Velescu?
— Nu știe să scrie în versuri.
— Atunci cine?
— Ascultați, să vi-l descoper eu.

O! Columb! Ce este descoperirea ta pe lângă a mea!... Români din patru unghiuri, îngenunchiați la auzul numelui: *I. Cristi*, trubadurul palatului!

O! Cristi? tu te cobori din Omer, nemuritorul trubadur al antichității? O! Cristi! tu vei primi, ca mâine, Benemerenti clasa II-a sau Serviciul credincios pentru meritele tale literare! O! Cristi! nobil fiu al muzelor! Ești mai presus de epoca în care trăiești... geniul tău va fi înțeles ca și al lui Milton, după un secol și jumătate!

Dar aici nu e vorba de exclamațiunile mele. Cititorii voiesc poate să le reproduc câteva strofe din producerile proaspete ale domnului I. Cristi.

Să reproducem din achrostihul către regină:

Ivindu-te orișiunde
Toți cu dor de-a te zări,
Până și cel ce s'ascunde
Iese în față a te privi.

Va să zică, tu, trecătorule, dacă te vei *ascunde* pentru un moment, în unghiul unei strade, și dacă „înalta" regină tocmai atunci se ivește, tu numaidecât ieși în față spre a o privi!

Mai departe:

Seara, ziua, nopți frumoase,
Când treci ori încotro mergi.
Atragi fața drăgăstoasă
Faci plăcere lumii întregi.

Aci poetul se înșală, *înalta* regină nu *face plăcere* decât numai ...domnișoarelor de onoare. Dar, în fine, poetul în elanul său, crede că regina ar putea face *plăcere* chiar lumii întregi!

Să reproducem ceva și din achrostihul adresat domnișoarei Văcărescu (cu o la sfârșit).

Poetul face aluzie la dragostea sa cu prințul:

Indur la trai de viață,
Le lasă altor slava,
Te ia pe tine în brațe
Și lumea zice: brava!

Brava zic și eu!

Iată acum câteva versuri din poezia adresată lui Ferdinand:

Ca din cer un fulger mare,
Ca un tunet ce îngrozește
A izbucnit veste mare
Că prințul se logodește!

Aici poetul e teribil! Comparația e în adevăr de un dramatism înfiorător: „vestea că prințul se logodește a izbucnit ca un tunet!"

Mai departe:

Oare nu-i stăpân pe sine
Să se 'nsoare cum ar vrea,
Și să ia ori și pe cine
Ceea ce lui îi ar plăcea?

Cum nu? Slobod!

Vroiți să ia o străină
Să ne tot înstrăinăm,
Să pierdem cârma română
De străini să ne vânăm.

Bine zici: așa e. Adică de ce n'ar deveni ca noi, get-beget, și musiu Friț Hohenzollern?

Din aceste puține citațiuni socotesc că cititorii și-au putut face o idee de geniul domnului I. Cristi.

Rămâne însă de aflat dacă acest trubadur epic știe că trăiește la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Adevĕrul, 21 Iulie, 1891.

CUVINTELE UNUI SOLDAT

Ascultam cu multă atenţiune plângerea amicului meu Z., bacalaureat, care îşi face voluntariatul în armată. In afară de absurdităţile şi tirania disciplinei, sub a căror apăsare voinţa unui om e cu desăvârşire nimicită, bietul tânăr făcuse cunoştinţă cu înjurăturile unui sergent-major şi cu pumnii căpitanului, revoltându-l adânc sufleteşte.

Mă sileam să-l încredinţez că ne sunt cunoscute aceste barbarii, şi că în special, ziarul nostru, cu toate desaprobările meschine ce întâmpină, nu încetează a duce o campanie energică împotriva sălbăticiilor din cazarme. Pe lângă aceasta, îi amintii spiritualele capitole din *Moş Teacă* ale amicului nostru Anton Bacalbaşa, care, în afară de nota lor umoristică învederează o rară putere de observaţiune şi de analiză. Moş Teacă ne face să râdem, dar gândindu-ne la cei ce sunt destinaţi a trăi sub tirania lui, ne întristăm şi ne adâncim către reflecţiuni dureroase. Acest tip este sintetizarea sufletului imoral şi neuman, pe care îl formează educaţiunea cazarmelor.

Voluntarul surâse, cu o amărăciune de sceptic, şi îmi repetă de mai multe ori: „Nu ştiţi nimic... nu ştiţi nimic...“

— *Nu ştim nimic?*

— „Ei da, în armată se petrec barbarii mai monstruoase, mai îngrozitoare, decât se scriu şi de cât se vorbesc“.

Și între altele, povesti despre un locotenent, care venea acasă aproape în fiecare seară beat, silea ordonanța să intre într'un sac și-l bătea cu un trăgător, ce-l ținea agățat în cui, prezentându-l amicilor săi cu numele de „Sfântul Haralambie".

Sunt surprinderi care te fac incapabil de a articula un cuvânt, de a face un gest. Amicul meu continuă: „Printr'un singur mijloc s'ar putea descoperi întreaga Bastilie a acestor barbarii militărești, menită să revolteze, chiar spiritele celor mai neîncrezători. Și iată cum: orice tânăr, fie sorțar sau voluntar, dintre cei care știu carte, ar trebui să noteze într'un caiet, toate barbariile pe care le îndură, le observă, sau li se mărturisesc de către camarazii lor.

Cu chipul acesta s'ar aduna numeroase memorii, ce ar putea servi ca documente reale pentru a scoate la iveală marele roman al *șchingiuirilor*, al *trăgătoarelor*, al *pedepselor* și al altor barbarii, asupra cărora astăzi tot se mai aruncă vălul pudoarei; desmințirile mincinoase și nerușinate.

Și să nu socotești că este dificil a se scrie asemenea memorii; dar cei care au suferit în armată, după ce scapă de dânsa, uită. Publicarea unor documente de felul acesta le-ar înlesni ziarele sau s'ar publica în broșuri. Ele s'ar răspândi, căci este o lege morală ca adevărul, ignorat multă vreme, să triumfe mai târziu.

Care este omul acela care a respirat atmosfera cazarmelor, și să nu zică: ce-am suferit în armată"...

In această exclamație, în acest suspin, este o durere; și durerile trebue să ne intereseze. Pentru ce plângem, pentru ce suntem triști, pentru ce suferim, cred că sunt

cele mai serioase probleme ale stării noastre morale de azi.

Cuvintele amicului meu, fără îndoială sunt drepte. Asupra lor atrag atenţiunea celor care trec prin tristul infern al cazarmelor. Să mediteze asupra lor. Ele îndeamnă la o acţiune comună împotriva unui rău, care este o ruşine şi una din marile dureri ale veacului.

Adevĕrul, 18 Septembrie, 1893.

PROLETARIATUL DIN CRAIOVA

Când privim astăzi la temeinica și larga organizare a socialiștilor în România, ni se înseninează sufletul de bucurie și încredere în viitor. Gândul ni se întoarce la anii care au trecut — ani de muncă, de nepreget, de decepții, de credință — a căror rodnicie se arată astăzi ca semn al apropiatului triumf al cauzei noastre.

Firește, acei care au urmărit idealul lor cu statornicia și entuziasmul unor adevărați apostoli, au primit adeseori împotriviri inconștiente, tocmai dela aceia, pe care ei îi chemau la sfânta lor luptă pentru izbânda drepturilor lor.

Cu încetul însă, risipita oaste s'a strâns laolaltă, stindardul roșu s'a ridicat măreț și hotărît în mijlocul ei, și un singur gând, o singură simțire au pornit să ne călăuzească pe toți.

★

Cu toate acestea, puterile noastre nu sunt pe deplin întocmite. Numeroși îndărătnici și sceptici ne privesc cu ochi de neîncredere și nepricepere. Rămân în umbră, se pierd fără folos și zadarnic, atâți tovarăși, care ar putea să mărească numărul nostru, s'aducă partea lor de urnire către triumf.

O dovadă despre aceasta o dă proletariatul din Craiova. In nicio parte, ca în acest însemnat oraș al țării, nu există o pătură de muncitori mai nepăsători

și indolenți. S'ar admite acest lucru, până la un punct oarecare, dacă, în general, starea materială și morală a proletariatului de acolo, ar fi mai bună ca aiurea. Dar e tocmai dimpotrivă: în Craiova — afară de o restrânsă clasă boierească — clasa dominantă și care se ridică zilnic, este aceea a negustorilor și industriașilor. Aceștia, după ce au strâns capitaluri mari, cumpără proprietăți și se adaugă la haita exploatatorilor agricoli.

Proletariatul din acest oraș îl întocmesc lucrătorii industriași, croitorii, cismarii, tăbăcarii, cojocarii, tipografii; apoi funcționarii comerciali. Numărul lor este neînchipuit de mare. Astfel uniți cu toții ar putea să formeze una din fracțiunile socialiste cele mai puternice din țară.

Ei bine, în vreme ce în celelalte orașe ale țării muncitorii organizează, se mișcă, dau semne de deșteptare, în Craiova, până mai acum doi-trei ani domnea aceeași nepăsare și ignoranță, ca și cum în lumea întreagă nici nu s'ar fi auzit vorba de socialism.

Grație unor inițiative timide, dar generoase, luate de câțiva muncitori, se izbutise a se întocmi un cerc al muncitorilor, se închiriase un local, unde era vorba ca în fiecare sâmbătă să se adune cu toții pentru a se consfătui și a se îndruma la luptă.

La început, lucrurile mergeau bine. Întâiele lor întruniri se deosebiră printr'un entuziasm comunicativ, printr'o nemărginită frăție de luptă. Erau puțini, dar nu lipsea speranța că în curând numărul lor se va mări.

Acela care scrie aceste rânduri, a avut prilejul adeseori, să se hotărască împreună cu ei de-a nu lăsa ca avântul să slăbească o clipă.

Mai târziu însă, au urmat neînțelegeri și desbinări; iar la un moment dat s'a văzut chiar burghezescul lux ca în cercul muncitorilor să se nască o... disidență.

Mai trist era că vechea îndărătnicie reîncepea să cucerească pe acei care, cu un moment înainte, se arătaseră a fi capabili de mari și nobile hotărîri.

★

Apoi, clubul muncitorilor din Craiova, este aproape desmembrat. Au mai rămas câțiva credincioși, care luptă din răsputeri să creeze, odată pentru totdeauna, bazele unei organizări solide și prospere.

Socotesc că e momentul venit ca proletariatul din acest oraș să nu mai îndure rușinoasa apatie în care întârzîază de atâta vreme. In nicio parte, burghezimea n'are o mai liberă întindere de exploatare, și în nicio parte temerea ei de nedreptățile pe care le face nu este mai oarbă, ca în așa zisă capitală a Banilor.

Ei bine, întreb: pentru ce toți acei care muncesc, sufer, sunt umiliți, și, în viața asta n'au nicio dată parte de bine și dreptate, nu cată să se ridice pentru a se uni la colosala armată a proletariatului din lume? Ce fac acei tineri generoși și culți, care sunt numeroși în Craiova? Pentru ce nu-și iau divina misiune de a deștepta pe cei întunecați, pe cei pierduți?

In loc de a-și blaza sufletul cu plăceri și vanități trecătoare, nu e mai bine a se înălța în seninul celui mai frumos ideal omenesc?

Și, în sfârșit, când în orașe mai mici ale țării, muncitorii s'au organizat cu temeinicie și-au înțeles dreptul lor la luptă, tocmai proletariatul numeros din Craiova să rămâe în urmă?

Aş dori ca la aceste întrebări şi uimiri ale mele, tovarăşii din Craiova să-mi răspundă printr'un: *te înşeli!* energic; — cu alte cuvinte să ne arate că ştiu să se organizeze, să se înfrăţească, să lucreze şi să sperie puţin pântecoasa burghezime a acelui oraş, adunătură monstruoasă de parveniţi, de excroci şi de cinici...

Munca, 28 Noembrie, 1893.

NOTE DIN SENAT

18 Noembrie

— M'am prezintat, domnule... m'am înfiinţat, domnule... s'aude din când în când vocea unui senator, care atrage atenţia secretarului Senatului pentru a-l înscrie în lista de prezenţă.

— V'am văzut, domnule senator, răspunde zâmbind, funcţionarul ; iar în ochii lui citeşti reflecţia : „Le e teamă să nu le scape 25 de lei !...“

Iată şi nenea Atanasiu, dela Caracal, respirând greoi abia ducându-şi pântecul şi milioanele !...

— Ce mai e prin Romanaţi, domnule Atanasiu ?... îl întreabă un senator.

— Sărăcie, bre ! Nu se vinde grâul ; cică Americanii ăia au făcut mai mult ca noi !...

Domnul Dumitru Sturza, sosind tocmai atunci, îşi priveşte soldatul şi-i întinde mâna cu o amabilitate de şef.

★

Intr'un colţ, domnul Velea, dela Vaslui, povesteşte câtorva prieteni cum, vara trecută, s'a pomenit cu inima înconjurată de un strat de grăsime.

— Ei, şi ? întrebă un ascultător uimit.

— Ei, şi... era cât pe aci să-mi rămâe colegiul vacant.

Consternare !...

Un confrate îmi spune la ureche : „Eterna ironie a contrastelor : unele inimi sânt cercuite de amar, altele de... grăsime !"

★

Umblând de colo până colo, nervos, cu mâinile la spate, domnul Mârzescu pare supărat. Strânge ciudat din buze, şi din nenorocire, azi, Ianov n'are spirit, stă pe gânduri şi fumează...

Episcopul de Vâlcea, o cruzimile întâmplării ! trece tocmai atunci pe lângă domnul Mârzescu. Acesta îl opreşte :

— Ai citit Teologia, bun ! Ştii să-mi spui cine a croit cojocul lui sfântul Ilie ?

Prea sfântul nu dă nicio replică, pare încurcat ; cei de prinprejur râd...

Domnul Mârzescu e radios !...

Adevĕrul, 20 Noembrie, 1893.

22 Noembrie

Lunea, onorabilii sunt foarte tardivi. Le vine cu greu să sosească, după ziua de ieri, petrecută în sânul familiei.

Unii dintre dânşii se arată foarte plictisiţi, silabisind nişte scrisori, prin care paraponisiţii din provincie, le cer slujbe şi favoruri.

„Adu-ţi aminte, coane Pavele, că mi-am pus viaţa în pericol, pentru dumneata, la alegeri..."

„Stau rău de tot, coane Evghenie, vezi de îmi găseşte o slujbuliţă..."

După ce au sfârșit cu citirea scrisorilor, senatorii încep a se plânge unul către altul, că „aceşti cerşetori de slujbe nu-i lasă în pace să se ocupe cu afacerile țării!“

— Ei cred că noi trebue să ne ocupăm de ei, şi țara s'aştepte!...

— Pentru aia ne-a chemat țara aici?...

Şi scrisorile sunt prefăcute în mii de bucăţele.

★

Intr'un alt grup, onorabilii se jeluesc că preţurile productelor de estimp sânt proaste, iar grânele aşteaptă în magazii vremuri mai bune.

— Şi ce grâu am, nenişorule! bobul e ca diamantul!...

Şi începe un acord de suspine:

— Vremuri grele!...

— S'au înmulţit păcatele şi relele!

— S'a întors mânia lui dumnezeu către noi!

Episcopul de Vâlcea face semnul blagosloveniei...

★

In vremea asta, nenea Lerescu umblă agitat prin toate părţile. Ce e? Ce e? Toţi se grăbesc să-l întrebe. Nenea Lerescu se opreşte în loc, şi cu o naivitate adorabilă scandează următoarea frază:

— Mi-am ui-tat ba-ti-sta acasă, fraţilor... Eu fără ba-ti-stă nu sânt om...

Un uşier îl salvează, oferindu-i basmaua lui roşie, cu margini tivite.

Adevĕrul, 24 Noembrie, 1893.

27 Noembrie

O gravitate solemnă plutește în aer... Se simte miros de... retorică, de elocință... furtuna se apropie...

Azi e ziua când se va răspunde la mesajul tronului...

Onorabilii din opoziție își freacă mâinile, tușesc semnificativ, își dreg glasurile...

Au aerul unor Jupiteri, care vor asvârli, în curând, fulgere și tunete...

Domnul Mârzescu are pe buze un zâmbet drăcesc, ca al câinilor care fac: mârrrrrr... mârrrr...

Venerabilii guvernamentali sunt prăpădiți: toți sunt palizi, chiar și roșcovanul Blancfort, care nu e nici *blanc*, nici *fort*...

★

Tăchiță-Schwalb umblă printre dânșii, șoptindu-le: — Curaj... curaj... bărbăție... Nene Lerescu, de ce tremuri?

— Bătrânețele, bată-le să le bată!...

— Da dumneata, nene Berea?... Cum? ați pierdut încrederea în *gurița mea* de aur?... Îi vom da pe toți opozanții la tocilă!...

Domnul Tocilescu care se aflase pe alături, găsește că cuvântul din urmă e întrebuințat într'un sens figurat prea răutăcios...

Domnul Panu, mângâindu-și barba, are aerul de a zice: Mă voi amuza...

Mai mulți deputați au venit să asiste la îngrozitorul masacru. Între alții, se zărește și figura lui *Dobrescu-Argeș*.

El umblă dela un senator la altul, întrebând:

— Mă rog, se vor propune amendamente?

Nimeni nu-i răspunde.

Desnădăjduit, colectorul de chitanţe, se adresează reprezentanţilor presei:

— Mă rog, se vor propune amendamente?

Niciun răspuns.

Nenorocitul dă fuga la uşieri.

— Mă rog, se vor propune, amendamente?

Aceeaşi tăcere!...

Chitanţierul, în culmea disperării, începe să strige, ca un precupeţ oltean:

— Amendamente de vânzare!... Amendamente de vânzare!...

Adevărul, 28 Noembrie, 1893.

29 Noembrie

Vestea bombelor din parlamentul francez a produs o nespusă spaimă în maturul corp.

Venerabilii sosesc la Senat cu un fel de frică; unii dintre dânşii sânt palizi. Chiar roşcovanul Blancfort are o nuanţă de paliditate, ca un om care ar fi avut *cauchemaruri.*

Câţiva, dintre cei mai fricoşi, vin până la uşa Senatului, roagă pe chestor să-i însemneze în lista de prezenţă, apoi se retrag.

— Dar unde o tuliţi, onorabililor, îi întreabă un amic care se preface curagios.

— Ne întoarcem îndată... ne-am uitat acasă... şoşonii...

Şi se precipită pe scară în jos.

★

Nedumeriţi şi tremurând, nenea Anastasiu dela Caracal, întreabă pe colegul său Birea Dimitrie.

— Dar bine, frăţioare, unde s'or fi fabricând bombele alea ?

— In ţara Franţujilor, omule !

— Şi cum ar fi, doamne ! ?...

— Ca nişte patlagele roşii... Dai cu ele în pământ şi deodată pocnesc.

— Auzi minune !... Şi cine-or fi ăia de fac năzdrăvănii de astea ?

— Bambarhiştii...

Nenea Atanasiu îşi face cruce, îşi scuipă în sân, exclamând :

— Doamne fereşte !..

★

In timpul când discuţiunile asupra evenimentului din Paris deveniseră mai interesante şi înfricoşătoare, apare veselul şi graţiosul *Ianov*, cu zâmbetul său caracteristic la colţul buzelor :

— Ianov !... Ianov !... s'aude pretutindeni.

Toţi devin veseli...

— Bravo Ianov... ai căzut între noi ca o bombă de veselie !...

La cuvântul bombă, nenea Atanasiu dă un ţipăt de groază, de o sonoritate ciudată.

Adevĕrul, 1 Decembrie, 1893.

V

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIA GENERALĂ

A SCRIERILOR LUI TRAIAN DEMETRESCU

(1883—1896)

Am reunit în ediția de față paginile cele mai caracteristice pentru creația și evoluția literară a lui Traian Demetrescu. Alături de scrieri apărute în volum, pe când trăia încă scriitorul sau după aceea, am îmbogățit materialul acestei culegeri cu poezii, bucăți în proză, însemnări literare sau articole politice, rămase uitate prin colecțiile diferitelor ziare și reviste ale timpului. Pentru cei ce vor voi să-și întregească cunoștințele cu privire la activitatea lui Traian Demetrescu și mai cu seamă pentru cercetările viitoare ale operei sale, am crezut de cuviință să complectăm volumul acesta cu o bibliografie generală, în care am încercat să însemnăm pentru prima dată, tot ceea ce a tipărit scriitorul nostru. Am înserat în această bibliografie nu numai lucrările semnate cu numele întreg al scriitorului sau cu pseudonimul bine cunoscut: Tradem. Investigarea diverselor izvoare ne-a dus la concluzia că Traian Demetrescu s'a folosit de o întreagă cohortă de nume, după cum urmează: Fabio, Scrib, Miop, Ulpiu, Nerva, Longin. Deci am trecut în bibliografie și lucrările astfel semnate. Ceea ce n'am întreprins încă, este compararea de texte pentru a stabili identitatea lui Traian Demetrescu și în cazul unor articole nesemnate, pe care, în consecință, chiar dacă bănuim că i-ar aparține, nu le-am consemnat aici.

In ceea ce privește ordinea bibliografiei, am alcătuit mai întâi patru mari capitole: I, poezii, II, proză, cugetări, amintiri, III, articole literare și comentarii ar-

tistice, IV, articole politice şi diverse însemnări. In capitolul suplimentar V, am încercat să cuprindem articolele sau notele mai însemnate cu privire la opera lui Traian Demetrescu, publicate în timpul vieţii lui. Capitolele I—IV se împart fiecare în câte două grupe: A., în care am notat apariţia tuturor bucăţilor pe rând în ziarele sau revistele din vremea scriitorului; B., în care am însemnat volumele apărute în aceeaşi vreme, copiind şi sumarul lor, aşa încât, cititorul urmărind mai întâi grupa A va putea să recunoască ceea ce a fost retipărit apoi în volum. Insemnările suplimentare pe marginea bibliografiei le-am făcut foarte rar, numai atunci când erau cerute spre a evita confuzia. Trebue să mai precizăm, în fine, că întocmind bibliografia de faţă nu socotim încheiate cercetările noastre în legătură cu activitatea lui Traian Demetrescu. Această bibliografie se prezintă încă, cu suficiente goluri şi omisiuni datorate în primul rând faptului că în Biblioteca Academiei R.P.R. o bună parte din colecţiile periodicelor la care a colaborat Traian Demetrescu sunt incomplete, atunci când nu lipsesc chiar cu desăvârşire. Aşa este cazul cu gazetele *Apărarea* şi *Vocea Doljului,* apărute la Craiova în 1883, precum şi cu săptămânalele *Revista universală* (Craiova, 1883) şi *Zorile* (Bucureşti, 1884). De altfel o asemenea bibliografie nu poate fi decât rodul unei munci perseverente, îndelungi la care de abia de acum înainte avem să ne angajăm, năzuind să întregim materialul cules până în prezent.

G. Ş.

I

P O E Z I I

A

— Noapte de Septembrie (*Clopotul,* Craiova, 4 Decembrie 1883)
— Aurel (*Clopotul,* 11 Decembrie 1883)
— Jean şi Amelia (*Clopotul,* 25 Decembrie 1883)
— Versurilor mele (*Clopotul,* 1 Ianuarie 1884)
— Scrisoarea amicului T. Genoveanu (*Clopotul,* 15 Ianuarie 1884)
— Amăgirea (*Clopotul,* 15 Ianuarie 1884)
— Miron (*Clopotul,* 22 Ianuarie 1884)
— Aştept primăvara (*Clopotul,* 22 Ianuarie 1884)
— Unul din pădure — legendă (*Clopotul,* 12 Februarie 1884)
— Prietenului meu, poetul I. I. Truţescu (*Clopotul,* 5 Iunie)
— La umbra sălciei (*Literatorul,* nr. 4, 1884)
— Meditaţiune (*Literatorul,* nr. 4, 1884)
— Bătrâneţe (*Literatorul,* nr. 4, 1884)
— Nenorocirea (*Literatorul,* nr.5, 1884)
— Plânsul fericirii (*Literatorul,* Nr. 5, 1884)
— Cântec (*Literatorul,* nr. 1, 1885)
— Visele (*Literatorul,* nr. 5, 1885)
— Ca să mă faci să sper (*Literatorul,* nr. 5, 1885)
— Aş vrea (*Literatorul,* nr. 7, 1885)
— Copilărie (*Cântaru,* Craiova, 21 Martie 1885)
— Prin grâu (*Revista literară,* 1 Octombrie 1885)
— Cunosc (*Revista literară,* 1 Octombrie 1885)
— Laura (*Cântaru,* 16 Decembrie 1885, retipărită în *Revista literară,* Aprilie 1886)

— Sfârşeşte-o tu... *(Cântaru,* 23 Decembrie 1885)
— Foiţe dintr'un carnet („Am scris", „In albumul unui prieten", „Epigramă", „Alta", „Verba volant, scripta manent", „Reflexiunea unui autor", „O scenă", „Mi-ai zis odată?" *(Cântaru,* 3 Ianuarie 1886)
— Daţi-mi *(Revista literară,* Ianuarie 1886)
— Fără noroc *(Revista literară,* Februarie 1886)
— Când am trăit *(Revista literară,* Martie 1886)
— Strofe *(Revista literară,* Aprilie 1886)
— Două stanţe *Revistă literară,* Aprilie 1886)
— Lumea *(Analele literare,* Bucureşti, Aprilie-Mai, 1886)
— Două stanţe *(Analele literare,* Aprilie-Mai 1886)
— Noaptea de Decembrie, adoptaţiune după Alfred de Musset *(Revista literară,* Mai 1886)
— La şcoală *(Gutenberg,* Bucureşti 22 Mai, 1887)
— De-ai şti... *(Revista literară,* nr. 5-6, Mai-Iunie, 1887)
— Triluri *(Revista literară,* nr. 7, Iulie, 1887)
— Socialistul *(Revista literară,* nr. 9-12, Septembrie, 1877)
— Poveste *(România literară,* Bucureşti, Decembrie 1887)
— Şi când... *(Peleşul,* Bucureşti, nr. 2, 1887)
— Viaţa Morţii *(Peleşul,* nr. 3, 1887)
— Lumea nebunului *(Peleşul,* nr. 4, 1888)
— Loc ! *(Peleşul,* nr. 5, 1888)
— Scenă intimă *(Peleşul,* nr. 5, 1888)
— Zambile *(Revista,* fost *Peleşul,* nr. 6, 1888)
— Caporal *(Revista,* nr. 6, 1888)
— Epigrame („Domnişoarei B.", „Unui orator politic", „Unui poetaş", „Unui dramaturg", „Unui

decorat") (*Revista*, nr. 8, 1888 retipărite o parte în *Adevĕrul* din 28 Februarie — 3 Martie, 1891)
— La întoarcere (*Revista*, nr. 12, 1888)
— Gânduri ostenite (*Revista olteană*, Craiova, nr. 1, 1888)
— Lăutarul din Cremona — comedie într'un act, în versuri, după François Coppée (*Revista olteană*, nr. 1, 1888)
— Ea... (*Revista olteană*, nr. 2, 1888)
— Lăutarul din Cremona, urmare (*Revista olteană*, nr. 2, 1888)
— Tatăl, după François Coppée (*Revista olteană*, nr. 3, 1888)
— Lăutarul din Cremona, urmare (*Revista olteană*, nr. 3, 1888)
— Prin alee (*Revista olteană*, nr. 4, 1888)
— Lăutarul din Cremona, urmare (*Revista olteană*, nr. 4, 1888)
— Simfonie de toamnă (*Revista olteană*, nr. 5, 1888)
— Lăutarul din Cremona, urmare (*Revista olteană*, nr. 5, 1888)
— Lăutarul din Cremona, sfârșit (*Revista olteană*, nr. 6, 1888)
— Sărutarea, după Charles Grandmongin (*Revista olteană*, nr. 8, 1888)
— Lângă o fecioară (*Revista olteană*, nr. 9, 1888)
— Sonete: In noapte, De profundis, In fața ei, Clavirul, (*Revista olteană*, nr. 10, 1888)
— Paj... (*Revista olteană*, nr. 11, 1888)
— Sonete: „Unei femei boeme", „Pe un album", „Christ", „Scepticism" (*Revista olteană*, nr. 12, 1888)

In *Revista literară* între 29 Ianuarie-19Martie 1889 au mai apărut poeziile: „Unei copile", „Poveste veche",

„Femeile", „Lumea rea" și „Prin Viață" (Citățm după sumarul general publicat la finele anului, fără a fi văzut numerele respective ale revistei, care lipsesc din Colecția Academiei R.P.R.)

— Sonete: „Ave, Dea, moriturus te salutat", „Leagănul", „Râs amar", „E..." *(Revista olteană,* nr. 1, 1889)
— Unei necunoscute, sonet *(Revista literară,* 22 Ianuarie 1889)
— Orbul, după Gustave Rivet *(Revista literară,* 29 Ianuarie 1889)
— Poate... *(Revista olteană,* nr. 2, 1889)
— Noapte de vară... *(Revista olteană,* nr. 3, 1889)
— Unei prietene *(Revista literară,* 19 Martie 1889)
— Femeia *(Drapelul,* Iași, 30 Martie 1889)
— Lumea e rea — după Théophile Gautier *(Drapelul,* 30 Martie 1889)
— Lui Eminescu *(Revista olteană,* nr. 4, 1889)
— Pe gânduri *(Revista literară,* între 19 Martie și 14 Mai 1889)
— Numai frumoasă *(Revista olteană,* nr. 5, 1889, retipărită concomitent în *Revista literară)*
— Celei uitate *(Revista literară,* 14 Mai 1889)
— Cad frunzele *(Revista olteană,* nr. 6, 1889)
— Unui amic poet *(Revista olteană,* nr. 7, 1889)
— Idilă barbară, după Ernest Fleury *(Revista literară,* Iulie 1889)
— Farmec *(Revista olteană,* nr. 8, 1889)
— Halucinație *(Revista olteană,* nr. 10, 1889)
— Pater, dramă într'un act în versuri de François Coppée *(Revista olteană,* nr. 11, 1889)
— Intr'o cârciumă *(Revista independentă,* Craiova, nr. 1, 1890)

— De sentinelă *(Revista literară,* 4 Martie 1890, retipărită în *Independentul,* Bucureşti, 24 Ianuarie 1893)
— In pădure *(Revista literară,* 11 Martie 1890)
— La mormânt *(Revista literară,* 24 Aprilie 1890)
— Epigrame *(Viitorul,* Craiova, 18 Noembrie 1890)
— Săracii *(Adevĕrul,* 22-23 Noembrie 1890)
— Cronica: „Trageri pe sfoară" *(Adevĕrul,* 18 Februarie 1891)
— Cronica: „Regele viteaz" *(Adevĕrul,* 19 Februarie 1891)
— Cronica: „General Florescu'n fine" *(Adevĕrul,* 20 Februarie 1891) *
— Cronica : „Carp dormea precum se doarme" *(Adevĕrul,* 22 Februarie 1891) *
— Cronica: „Intr'o zi nu mai ţin minte" *(Adevĕrul,* 24 Februarie 1891) *
— Moldoveniţa — tragedie în două acte, parodie *(Adevĕrul,* 25 Februarie 1891)
— Cronica de fantezie: „Mărţişorul" *(Adevĕrul,* 1 Martie 1891)
— Cronica: „Din Severin soseşte vestea" *(Adevĕrul,* 2 Martie 1891) *
— Cronica de fantezie: „Imitaţiune" *(Adevĕrul,* 4 Martie 1891)
— Cronica: „Gorjan îşi chiamă subalternii" *(Adevĕrul,* 8 Martie 1891) *
— Epigrame *(Adevĕrul,* 10 Martie 1891)
— Cronica: „Politica la noi în ţară" *(Adevĕrul,* 11 Martie 1891) *

* Toate bucăţile notate cu asteric au fost intitulate de noi, autorul publicându-le fără titlu.

— Cronica: „Tobitoh... dar galanton" *(Adevĕrul,* 12 Martie 1891)
— Cronica de fantezie: „Convoiul electoral" *(Adevĕrul,* 18 Martie 1891)
— Cronica: „Sfinţi părinţi, colegi de şcoală" *(Adevĕrul,* 21 Martie 1891) *
— Cronica: „Nicolae Blarenberg" *(Adevĕrul,* 22 Martie 1891)
— Farmec profan *(Revista literară,* 24 Martie 1891)
— Cronica: „Al doilea convoi electoral" *(Adevĕrul,* 25 Martie 1891)
— Lângă un mort *(Românul literar,* Bucureşti, 25 Martie 1891)
— Cronica: „Beizadeaua şi Trepetnicul" *(Adevĕrul,* 21 Martie 1891)
— Candidatura mea — parodie *(Adevĕrul,* 1 Aprilie 1891)
— Cronica: „Intrarea Românilor în Dacia" *(Adevĕrul,* 4 Aprilie 1891)
— Cronica: „Visul lui Carp" *(Adevĕrul,* 11 Aprilie 1891)
— Cronica: „In sala Poştei" *(Adevĕrul,* 12 Aprilie 1891)
— „Toţi bătăuşii au hotărît" *(Adevĕrul,* 14 Aprilie *1891)* *
— Cronica: „Strigoii" *(Adevĕrul,* 15 Aprilie 1891)
— Ave Maria *(Românul literar,* 15 Aprilie 1891)
— Cronica: „Premiile Academice" *(Adevĕrul,* 15 Aprilie 1891)
— Cronica: „Consolare" *(Adevĕrul,* 18 Aprilie 1891)
— Cronica: „Un revizor dinastic" *(Adevĕrul,* 26 Aprilie 1891)
— Cronica: „Alegeri politice" *(Adevĕrul,* 28 Aprilie 1891)

— Cronica: „Profil în creion" *(Adevĕrul,* 29 Aprilie 1891)
— Poezii: „Rugăciune" după Sully Prudhomme, „Seri nostalgice" după Emile Michelet, „Impresiune", „Camera ei" *(Adevĕrul,* 30 Aprilie 1891
— Cronica: „Mesajul tronului" *(Adevĕrul,* 30 Aprilie 1891)
— Cronica: „Cântecul lui Mârzescu" *(Adevĕrul,* 1 Mai 1891)
— Cronica: „Geniul lui Gorjan" *(Adevĕrul,* 3 Mai 1891)
— Cronica: „Exerciţii de călărie pentru 10 Mai" *(Adevĕrul,* 4 Mai 1891)
— Cronica: „Armonii imitative parlamentare" *(Adevĕrul,* 5 Mai 1891)
— Cronica: „Al doilea profil în creion" *(Adevĕrul,* 6 Mai 1891)
— Cronica: „Fără titlu" *(Adevĕrul,* 7 Mai 1891)
— Cronica: „Al doilea profil în creion" *(Adevĕrul,* 10 Mai 1891)
— „Nunta de argint", scenetă în versuri *(Adevĕrul,* 11 Mai 1891)
— Cronica: „Eclipsă de lună" *(Adevĕrul,* 12 Mai 1891)
— Cronica „Cadouri de jubileu" *(Adevĕrul,* 14 Mai 1891)
— Cronica: „Galantomia reginei" *(Adevĕrul,* 16 Mai 1891)
— Cronica: „Impresii din Senat" *(Adevĕrul,* 17 Mai 1891)
— Cronica: „Intre vot şi căinţă" *(Adevĕrul,* 19 Mai 1891)
— Epigramă — lui Eugeniu *(Adevĕrul,* 21 Mai 1891)

— Cronica: „Al patrulea profil în creion“ *(Adevărul*, 25 Mai 1891)
— Cronica: „Bomboane de fortificații“ *(Adevărul*, 29 Mai 1891)
— Cronica: „Al cincilea profil în creion“ *(Adevărul*, 31 Martie—1 Iunie 1891)
— Cronica: „Ilariu Matusalem“ *(Adevărul*, 4 Iunie 1891)
— Cronica: „Reclamă americană“ *(Adevărul*, 7 Iunie 1891)
— Cronica: „Palmele lui Răcăciune“ *(Adevărul*, 8 Iunie 1891)
— „Doctorul“, scenetă în versuri după Graindorge *(Adevărul*, 8 Iunie 1891)
— Cronica: „Leliţa“ *(Adevărul*, 9 Iunie 1891)
— Cronica: „Fotografii regale“ *(Adevărul*, 10 Iunie 1891)
— „Sângele de rândunică“, după Catulle Mendès *(Adevărul*, 10 Iunie 1891)
— Cronica: „Discursul regelui la moşi“ *(Adevărul*, 13 Iunie 1891)
— Cronica: „Sultanul şi Exarcu“ *(Adevărul*, 15 Iunie 1891)
— Cronica: „Ferdinand se'nsoară!“ *(Adevărul*, 16 Iunie 1891)
— Cronica: „Senatul“ *(Adevărul*, 17 Iunie 1891)
— Cronica: „Răspuns“ *(Adevărul*, 20 Iunie 1891)
— Cronica: „Visul reginei“ *(Adevărul*, 22 Iunie 1891)
— Cronica: „Inchiderea parlamentului“ *(Adevărul*, 26 Iunie 1891)
— Cronica: „Generalul Florescu“ *(Adevărul*, 27 Iunie 1891)
— Cronica: „Revolverele“ *(Adevărul*, 28 Iunie 1891)

— Cronica: „Drepturile femeilor“ (*Adevĕrul*, 29 Iunie 1891)
— Cronica: „Ilariu-Matusalem“, (nu are nimic comun cu cronica dela 4 Iunie) (*Adevĕrul*, 5 Iulie 1891)
— Tipuri parlamentare: „Mariton Vacanţă zis Racotă“ (*Adevĕrul*, 6 Iulie 1891)
— Tipuri parlamentare: „General Florescu“ (nu este aceeaşi cu cronica dela 27 Iunie) (*Adevĕrul*, 8 Iulie 1891)
— Tipuri parlamentare: „Hrisocoleu“ (*Adevĕrul*, 10 Iulie 1891)
— Tipuri parlamentare: „Jack Lahovari“ (*Adevĕrul*, 11 Iulie 1891)
— Cronica: „Un somnoros“ (*Adevĕrul*, 12 Iulie 1891)
— Tipuri parlamentare: „Amza Jianu“ (*Adevĕrul*, 13 Iulie 1891)
— Note de impresiuni: „Răspuns unor amici“; din aceste strofe se alcătuesc mai târziu poeziile „Unui tânăr“ şi „E trist“ (*Secolul*, 30 Noembrie 1891)
— Poezii inedite: Logică, Mortul, Un roman, Iarna (*Opiniunea literară*, Craiova 10 Martie 1892)
— Inima noastră (*Ecoul Doljului*, Craiova, 27 Sept. 1892)
— Epigrame — între ele şi „Unui decorat“, publicată mai întâi în *Revista*, nr. 8—1888 şi apoi în *Adevĕrul*, 28 Februarie 1891 (*Ecoul Doljului*, 15 Noembrie 1892)
— La un banchet (*Reforma*, Craiova, 20 Decembrie 1892)
— Ideal pierdut (*Revista ilustrată*, Craiova 1892)
— Singur (*Revista ilustrată*, 1 Ianuarie 1893)

— Corbii (*Revista ilustrată*, 17 Ianuarie 1893, retipărită în *Independentul*, Bucureşti, 26 Septembrie 1893 şi în *Calendarul Literar-ilustrat* al *Independentului* pe 1894)
— De sentinelă, după André Theuriet (*Independentul*, 24 Ianuarie 1893)
— Natură moartă (*Adevĕrul*, 8 Februarie 1893)
— Necunoscuţi (*Revista ilustrată*, 21 Martie 1893, retipărită în *Almanahul social-democrat*, pe 1894)
— Mărturisire (*Adevĕrul*, 13 Septembrie 1893)
— Poezii inedite: „Ascuns", „Inima noastră" (*Adevĕrul*, 20 Septembrie 1893)
— Trec zile (*Adevĕrul*, 27 Septembrie 1893)
— Intâia femeie (*Adevĕrul*, 27 Septembrie 1893)
— In alte lumi (*Adevĕrul*, 4 Octombrie 1893)
— Ursarul (*Adevĕrul*, 4 Octombrie 1893)
— Linişte (*Adevĕrul*, 11 Octombrie 1893)
— Acelaş farmec (*Adevĕrul*, 11 Octombrie 1893)
— Logica (*Adevĕrul*, 11 Octombrie 1893)
— O poveste (*Adevĕrul*, 11 Octombrie 1893)
— Celei uitate (*Independentul*, 22 Octombrie 1893, retipărită în *Calendarul Literar-ilustrat* al *Independentului* pe 1894)
— Ironie (*Adevĕrul*, 25 Octombrie 1893)
— S'a dus (*Adevĕrul*, 25 Octombrie 1893)
— Copilul (*Adevĕrul*, 1 Noembrie 1893)
— Ochi de fecioară — după Maurice Rollinat (*Adevĕrul*, 1 Noembrie 1893)
— Calul — după Maurice Rollinat (*Adevĕrul*, 1 Noembrie 1893)
— Mama (*Adevĕrul*, 8 Noembrie 1893)
— Sunt flori uitate (*Adevĕrul*, 8 Noembrie 1893)
— O filosofie (*Adevĕrul*, 8 Noembrie 1893)

— Sincer (*Adevĕrul*, 15 Noembrie 1893)
— Noapte (*Adevĕrul, 22 Noembrie 1893)*
— Singurătate (*Adevĕrul*, 29 Noembrie 1893)
— Poveste (*Adevĕrul*, 6 Decembrie 1893)
— Privelişte (*Adevĕrul*, 13 Decembrie 1893)
— Strofe (*Adevĕrul*, 20 Decembrie 1893)
— Noaptea (*Adevĕrul*, 20 Decembrie 1893)
— Mai am un singur leu — parodie (*Adevĕrul*, 20 Decembrie 1893)
— Christ (*Adevĕrul*, 25 Decembrie 1893)
— Din tot ce e mai trist — după Jean Aicard (*Adevĕrul*, 1 Ianuarie 1894)
— A fost! (*Munca*, 2 Ianuarie 1894, retipărită în *Generaţia nouă*, Ianuarie 1894)
— Amintire (*Adevĕrul*, 7 Ianuarie 1894)
— Câinele — după Paul Arnauld (*Adevĕrul*, 7 Ianuarie 1894)
— In stradă (*Adevĕrul*, 7 Ianuarie 1894)
— Floare de drum (*Adevĕrul*, 7 Ianuarie 1894)
— Gounod (*Adevĕrul*, 17 Ianuarie 1894)
— Cătunul (*Adevĕrul*, 17 Ianuarie 1894)
— Ca un glas (*Adevĕrul*, 17 Ianuarie 1894)
— Ce sfânt noroc (*Adevĕrul*, 24 Ianuarie 1894)
— Tristul zâmbet (*Adevĕrul*, 24 Ianuarie 1894)
— E trist (*Adevĕrul*, 14 Februarie 1894)
— Năroade (*Evenimentul Literar*, 27 Februarie 1894)
— Mariei (*Evenimentul literar*, 4 Aprilie 1894)
— Cântăreţul (*Evenimentul literar*, 9 Mai 1894)
— Unei moarte (*Adevĕrul*, 16 Mai 1894)
— In atelier (*Evenimentul literar*, 23 Mai 1894)
— Mângâiere (*Adevĕrul*, 30 Mai 1894)
— In Bavaria (*Adevĕrul*, 18 Iulie 1894)
— Pe lacul Thun (*Adevĕrul*, 25 Iulie 1894)

— Extaz — aceeaşi cu Ave Maria *(Adevĕrul,* 25 Iulie 1894)
— Din munţii Alpi *(Adevĕrul,* 1 August 1894)
— Totdeauna *(Adevĕrul,* 7 August 1894)
— Marea *(Adevĕrul,* 15 August 1894)
— In parc *(Adevĕrul,* 22 August 1894)
— Cântec din Tirol *(Adevĕrul,* 29 August 1894)
— Cireşele *(Adevĕrul,* 10 Octombrie 1894)
— Vânzătoarea de iluzii *(Adevĕrul,* 24 Octombrie 1894)
— La morgă *(Adevĕrul,* 7 Noembrie 1894)
— Ciobanii *(Adevĕrul,* 14 Noembrie 1894)
— Iluzia din urmă *(Adevĕrul,* 21 Noembrie 1894)
— Tablou de iarnă *(Adevĕrul,* 5 Decembrie 1894)
— Povaţă — după Sully Prudhomme *(Adevĕrul,* 8 Ianuarie 1895)
— Două dimineţi de Aprilie — după William Wordsworth *(Adevĕrul,* 16 Iunie 1895)
— Cât o viaţă *(Adevĕrul,* 23 Ianuarie 1895)
— Idilă *(Adevĕrul,* 13 Februarie 1895)
— Şireata *(Adevĕrul ilustrat,* 13 Martie 1895)
— Bătrânul artist *(Lumea nouă,* 13 Martie 1895)
— Fata *(Lumea nouă,* 26 Martie 1895)
— Clopotele *(Adevĕrul ilustrat,* 2 Aprilie 1895)
— Aleluia *(Lumea nouă,* 10 Aprilie 1895)
— Doi bogaţi *(Lumea nouă,* 16 Aprilie 1895)
— Muncitorilor *(Adevĕrul ilustrat,* 17 Aprilie 1895)
— Clipa din urmă *(Adevĕrul ilustrat,* 24 Aprilie 1895)
— Sdrenţurosul *(Adevĕrul ilustrat,* 15 Mai 1895)
— Fermecătorul *(Lumea nouă,* 15 Mai 1895)
— Duşmani *(Adevĕrul ilustrat,* 22 Mai 1895)
— Privind Alpii *(Adevĕrul ilustrat,* 10 Iulie 1895)
— Două drumuri *(Adevĕrul ilustrat,* 17 Iulie 1895)

— O minune (*Adevĕrul ilustrat*, 31 Iulie 1895)
— Cântăreţul de stradă (*Adevĕrul ilustrat*, 11 Septembrie 1895)
— Iubita mea (*Adevĕrul ilustrat*, 25 Septembrie 1895)
— Doi beţivi (*Adevĕrul ilustrat*, 23 Octombrie 1895)
— Unei femei (*Adevĕrul ilustrat*, 30 Octombrie 1895)
— Logica electorală — satiră (*Adevĕrul ilustrat*, 20 Noembrie 1895)
— Ca Marea (*Lumea nouă literară şi ilustrată*, 4 Decembrie 1895)
— La gura sobei (*Adevĕrul ilustrat*, 11 Decembrie 1895)
— In ochii lui (*Adevĕrul ilustrat*, 25 Decembrie 1895)
— La anticar (*Lumina*, Iaşi, Decembrie 1895, reprodus după volumul Senzitive)
— Din grai — tipărită apoi sub titlul „Iubirea" (*Lumea ilustrată*, nr. 1 1896)
— Povestea regelui — (*Lumea ilustrată*, nr. 2-3 1896)
— Biletul de noroc (*Lumea ilustrată*, nr. 13 1896)
— Melancolie (*Lumea nouă literară şi ştiinţifică*, 11 Februarie 1896)
— Legea (*Lumina*, 1 Martie 1896)
— Magdalena (*Lumina bengală*, Iaşi, 1 Aprilie 1896)

B.

— **Poezii**, cu o prefaţă de Alexandru Macedonski, Craiova, 1885. (Acest volum lipseşte din Biblioteca Academiei R.P.R. — nu l-am văzut)
— **Freamăte**, Craiova, 1887, Tipografia Asociaţilor Români, cu următorul cuprins: Intermezo, Şi voiu fi, Un răspuns mamei, Pică florile, Tâlhar, Strofe, Dacă, Ţi-am furat, Pacea ochilor, Frunza, Bătrâneţe, Când am trăit, Şi dacă, Ca să mă

faci să sper, Aşi vrea, Atât de mult, Problemă, Ploaie din senin, Vijelia, Cu vorba ta, Paralelă, Ingădue-mi, Cunosc, Tu înţelegi, Văzându-mă, Prăpastia, Lacrimi, La şcoală, Oglinda, Visele, Intr'un album, Ochii, Aseară, Ad vitam, Voluptate, Legile, La clavir, Săgeţile amorului, Presimţire, Prin grâu, Ai uitat?, Ziua de mâine, Lumea, Când întâlneşti, Că eşti frumoasă, Neînvoire, Flori uscate, Ostenit, Ţi-am dat inima, Pe furiş, Doamnei, Ştiu bine, Dar tu, Ispită, Epigramă, Visul morţii, Pax, Gândul, Mă chemi, Pe album, Dramă, Singur, Desnădejde, Ofiţerul, Când e cerul, Pe gânduri, Mângâiere, Iarnă, La umbra sălciei, Dacă şi astăzi, Aud, Daţi-mi, Iartă-mă, Femeea, Scepticism, Numai, Spune-mi, Nenorocirea, Voi şi noi, Tristeţe, Tu, Amăgirea, Poveste, Poema unei nopţi, Laura, Noaptea de Decembrie (după Alfred de Musset), Ateul.

— **Amurg,** Craiova, 1888, Ed. Revistei Oltene, cu următorul cuprins: Şi când, Scenă intimă, Sub lilieci, Lui Pasteur, Caporal, Loc, Simfonie de toamnă, Târziu, Lumea nebunului, Copacul, Viaţa Morţii, Zambile, Triluri, Gânduri ostenite, Tatăl (după François Coppée), Ea, Socialistul, Prin alee.

— **Cartea unei inimi,** Craiova, 1890, Tipo-litografia Naţională Ralian şi Ignat Samitca, cu următorul cuprins:

Floare de drum, Luna şi tu, Pământul, Noapte de vară, Farmec, In stradă, Gânduri ostenite, Infinitul (după Leopardi), Clavirul, Lui Eminescu, Poveste de nebun, Voluptate, Simfonie

de toamnă, Christ, Pustiu, Numai frumoasă ! Cad frunzele, Vis, Proletarii, De profundis, Halucinaţie, Extaz, Tatăl (după François Coppée), Şi când, Fără tine, Ea, Viaţa morţei, Noaptea, Loc, Femeile, Amurg, O viaţă, Prin alee, Târziu, La mormânt, Cugetare, Mariei, Aripi rupte (după M. Guyau), In harem, Poate, Unui amic poet.

— **Săracii**, Craiova, 1890, Editura Tipografiei David I. Benvenisti, cu o scrisoare a D-lui M. Strajan către autor.

— **Senzitive**, Bucureşti 1894, Ed. Librăriei H. Steinberg, cu următorul cuprins: In alte lumi, Corbii, Noaptea, La anticar, Necunoscuţi, Natură moartă, Mărturisire, Cugetare, O filosofie, Intr'o cârciumă, Pastel, Acelaşi farmec, Christ, Amintire, Pământul, Noapte de vară, Clavirul, Singur, Inima noastră, Ironie, Lui Eminescu, In stradă, O poveste, Trec orele, Ursarul, Floare de drum, Luna, Fără tine, Lumea nebunului, Linişte, Joc, O viaţă, Prin alee, De profundis, Farmec, Tăcere, In harem, Conta, Unui amic poet, Amurg, Idilă, Câinele, Flori de seră, Mama, In pace, Gounod, Cătunul, Suspin, Ca un glas, Jules Vallès, Tristul zâmbet, Gând de toamnă, Intâia femeie, E trist.

— **Aquarele**, Iaşi, 1896, Editura Librăriei „Fraţii Saraga", cu prefaţă de A. Steuermann. Volum dat la tipar de poet cu puţină vreme înaintea morţii sale şi apărut postum cu următorul cuprins: Magdalena, Necredincioasa, In atelier, Vânzătoarea de iluzii, Biletul de noroc, In ochii lui, Cireşele, Povestea regelui, Cerul, Doi bogaţi, Fata, Nostalgii din antichitate, Bătrânul artist, Duş-

manii, Impreună, Ave Maria, Iluzia din urmă, La morgă, Şireata, Lui Pasteur, Gluma, Tatăl, Călugărul, Sdrenţurosul, Muncitorilor, Cât o viaţă, Ciobanii, Din Bavaria, Aleluia, Privind Alpii, Din glasul tău, Farmec, Pe lacul Thun, Idilă, Frunze de toamnă, Două drumuri, Cântăreţul de stradă, O minune, Doi beţivi, Copii, Unei iubite, Aceleaşi locuri, Visătorul, Tablou de iarnă, Fior de moarte, Sfârşitul, Iubire, Melancolie, Două dimineţi de Aprilie, In trestii, Ironie, Cântec de boem, Legea, Pe un album, Azi, Unei femei.

II

PROZĂ, CUGETĂRI, AMINTIRI

A.

— Maxime (*Clopotul,* Craiova, 1 Ianuarie 1884)
— O foaie de-a trecutului (*Cântaru,* Craiova, 29 Iunie 1885)
— O foaie de-a trecutului (*Cântaru,* 7 Iulie 1885)
— O foaie de-a trecutului (*Cântaru,* 13 Iulie 1885)
— George Turturescu (*Cântaru,* 1 Septembrie 1885)
— George Turturescu, urmare (*Cântaru,* 8 Septembrie 1885)
— George Turturescu, urmare (*Cântaru,* 19 Septembrie 1885)
— George Turturescu, sfârşit (*Cântaru,* 26 Septembrie 1885)
— Soarta unei rândunele (traducere după X. Marnier) (*Amicul libertăţii,* Craiova, 16 Noembrie 1887)
— După vreme (strofe în proză: „Sub soare", „Pe lună", „Pe ceaţă", „Pe ninsoare", „Prin întunerec", „De-atunci") (*Amicul libertăţii,* 22 Noembrie 1887)
— Cea din urmă zi a unui condamnat (trad. după V. Hugo) (*Amicul libertăţii,* 30 Decembrie 1887)
— Un dar de botez (*Peleşul,* Bucureşti nr. 1 1887)
— Popa Ion (*Peleşul,* nr. 2 1887)
— Rânduri — cugetări (*Peleşul,* nr. 3 1887)
— Rânduri — cugetări (*Peleşul,* nr. 4 1888)
— Realitate (*Revista,* fost *Peleşul,* nr. 7, 1888)
— Poezii în proză (Te-am întrebat, Lângă clavir,

Câinele, Vinul și femeia) *(Revista,* nr. 8, 1888)
— Amărăciune dulce *(Revista,* nr. 10 1888)
— Nevroză *(Revista,* nr. 12, 1888)
— Fără slujbă *(Revista olteană,* nr. 1, 1888)
— O foaie de carnet, maxime *(Revista olteană,* nr. 4, 1888)
— Manuscrisul unui prieten *(Revista olteană,* nr. 7, 1888)
— Cugetări, culegere după diferiți autori *(Revista olteană,* Nr. 7, 1888)
— Țitera *(Revista olteană* nr. 9, 1888)
— Cele din urmă zile, traducere din „Viața lui Isus" de Ernest Renan *(Apărarea,* Craiova, 1 Dec. 1888)
— Amintire *(Apărarea,* 9 Decembrie 1888)
— Rânduri, cugetări *(Revista olteană,* nr. 5, 1889)
— Scene din viața proletară: O iubire *(Revista literară,* Iulie 1889)
— Din lumea tristă *(Revista olteană,* nr. 9, 1889)
— Impresii de călătorie *(Luceafărul,* Craiova, 13 August 1890)
— In cimitirul satului *(Luceafărul,* 20 August 1890)
— O amintire *(Luceafărul,* 26 August 1890)
— Amurg de toamnă *(Luceafărul,* 17 Septembrie 1890)
— Dintr'un carnet *(Secolul,* Craiova, 15 Noembrie 1890)
— Scrisori intime — „Pisicii mele" *(Reforma,* Craiova, 3 Februarie 1891 retipărit în *Ecoul Doljului,* 21 Februarie 1893)
— Cronica — „Clavirul" *(Reforma,* 10 Februarie 1891)
— Din anii de student — O figură tristă *(Adevĕrul,* 12 Mai 1891)

— Cronica: „Legea asupra vânătorilor" *(Adevĕrul,* 23 Iunie 1891)
— Un ziarist în vacanţă *(Adevĕrul,* 5 Iulie 1891)
— Un ziarist în vacanţă, urmare *(Adevĕrul,* 9 Iulie 1891)
— Un ziarist în vacanţă, sfârşit *(Adevĕrul,* 18 Iulie 1891)
— Note de impresionism: „Nebunii" *(Secolul,* Craiova, 18 Octombrie 1891)
— Note de impresionism: „Un câine proletar" *(Secolul,* 24 Octombrie 1891)
— Note de impresionism: „Şoapte de ape" *(Secolul,* 31 Octombrie 1891)
— Note de impresionism: „O scrisoare intimă" *(Secolul,* 8 Noembrie 1891)
— Note de impresionism: „Prieten din copilărie" *(Secolul,* 16 Noembrie 1891)
— Note de impresionism: „Măgarul" *(Secolul,* 24 Noembrie 1891)
— Instantanee: „Mimi" *(Ecoul Doljului,* Craiova, 6 Septembrie 1892)
— Intim — fragmentele 6 Mai, 8 Mai, 5 Iulie *(Democraţia socială,* 25 Octombrie 1892)
— Intim — fragmentul din 13 *Mai (Doina,* Bucureşti, 25 Octombrie 1892)
— Cele din urmă foi *(Ecoul Doljului,* 1 Noembrie 1892)
— Flori de iarnă — nuvelă retipărită apoi sub titlul „Florile mizeriei" *(Ecoul Doljului,* 3 Ianuarie 1893)
— Copilul *(Ecoul Doljului,* 10 Ianuarie 1893)
— Causerie *(Ecoul Doljului,* 24 Ianuarie 1893)
— Intim, fragmentul 17 Mai *(Revista Ilustrată,* 21 Februarie 1893)

— Cronica: „Printre arbori" *(Ecoul Doljului, 28* Martie 1893)
— Pe un album, maxime *(Ecoul Doljului,* 16 Mai 1893)
— Convorbiri intime: „Vieţile triste", tipărită apoi sub titlul „O reprezentaţie" *(Adevĕrul,* 10 Septembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Sensibilii în provincie" *(Adevĕrul,* 12 Septembrie 1893)
— Poeme în proză: „Păpuşa", „La curtea cu juri", „Mutul" *(Adevĕrul,* 13 Septembrie 1893)
— Poeme în proză: „Singur", „O lume", „Uliţa", *(Adevĕrul,* 20 Septembrie 1893)
— Măcelarul *(Adevĕrul,* 20 Septembrie 1893)
— Despre un câine *(Adevĕrul,* 26 Septembrie 1893)
— Evreul *(Adevĕrul,* 27 Septembrie 1893)
— Poeme în proză: „Râs şi lacrimi", „Durere", „Pâinile" *(Adevĕrul,* 27 Septembrie 1893)
— Inşelătoare *(Adevĕrul, 4* Octombrie 1893)
— Vieţile triste: „Căruţaşul" *(Munca,* 10 Octombrie 1893, retipărit în *Independentul,* 24 Octombrie 1893 şi în *Calendarul Literar-ilustrat* al *Independentului* pe 1894)
— Pe un carnet — cugetări *(Adevĕrul,* 11 Octombrie 1893)
— Dureri insultate: „Intr'o menajerie", „Printre clowni", „Intr'un teatru" *(Adevĕrul,* 11 Octombrie 1893)
— O confesiune *(Adevĕrul,* 11 Octombrie 1893)
— Poeme în proză: „Modele", „Un amic", „Lebăda" *(Adevĕrul,* 18 Octombrie 1893)
— O casă veche *(Adevĕrul,* 18 Octombrie 1893)

— Convorbiri intime: „Un rezervist" *(Adevĕrul,* 23 Octombrie 1893)
— Amintire *(Adevĕrul,* 25 Octombrie 1893)
— Ţiganii *(Adevĕrul,* 1 Noembrie 1893, retipărită în *Lumea ilustrată* 1895, anul al II-lea broşura 13 nr. 25—26)
— Intâia ninsoare *(Adevĕrul,* 8 Noembrie 1893)
— Poeme în proză: „Vânzătoarea de iluzii", „Dureri", „O muzică" *(Adevĕrul,* 15 Noembrie 1893)
— O impresiune: „Trecând pe lângă Banca Naţională" *(Adevĕrul,* 29 Noembrie 1893)
— Gestul frumos *(Adevĕrul,* 13 Decembrie 1893)
— Şobolanii — Din povestirile unui sceptic *(Adevĕrul,* 20 Decembrie 1893)
— Refractarii — după Jules Vallès *(Adevĕrul,* 25 Decembrie 1893)
— Contraste de Crăciun *(Adevĕrul,* 25 Decembrie 1893, reprodus în *Universul ilustrat,* 29 Decembrie 1895)
— O vizită la morgă *(Adevĕrul,* 31 Decembrie 1893)
— Simplu *(Adevĕrul,* 1 Ianuarie 1894)
— Cuvinte *(Adevĕrul,* 7 Ianuarie 1894)
— Din provincie *(Adevĕrul,* 24 Ianuarie 1894)
— După natură *(Evenimentul literar,* 11 Februarie 1894)
— Actul al cincilea *(Evenimentul literar,* 11 Aprilie 1894)
— Dela fereastră *(Evenimentul literar,* 11 Aprilie 1894)
— Vis *(Evenimentul literar,* 18 Aprilie 1894)
— Nălucire *(Adevĕrul,* 16 Mai 1894)
— Puţină cenuşă *(Adevĕrul,* 30 Mai 1894)

— Iubita — fragment de roman *(Adevĕrul,* 18 Iulie 1894)
— Iubita — urmare *(Adevĕrul,* 25 Iulie 1894)
— Pagini din călătorie — La Reichenhall *(Adevĕrul,* 1 August 1894)
— O prietenie *(Adevĕrul,* 7 August 1894)
— Copiii *(Adevĕrul,* 15 August 1894, reprodusă în *Universul ilustrat,* 8 Decembrie 1895)
— Pagini de călătorie — In München *(Adevĕrul,* 22 August 1894)
— Impresii de drum: „Floarea regelui", „Birjarul din Salzburg", „Dant macabru", „Credincioşii", „In drumul de fier", „Un bogat" *(Adevĕrul,* 24 August 1894)
— Foamea *(Adevĕrul,* 5 Septembrie 1894)
— Valsul *(Adevĕrul,* 12 Septembrie 1894)
— Arborii *(Adevĕrul,* 19 Septembrie 1894)
— Lăutarul satului *(Adevĕrul,* 26 Septembrie 1894)
— Intâia iubire *(Adevĕrul,* 26 Septembrie 1894)
— Păstorul *(Adevĕrul,* 17 Octombrie 1894)
— Manuscris găsit *(Adevĕrul,* 24 Octombrie 1894)
— Duminica *(Adevĕrul,* 31 Octombrie 1894)
— Paltoane vechi *(Adevĕrul,* 21 Noembrie 1894, retipărit în *Universul ilustrat,* 12 Aprilie 1896)
— Popescu *(Adevĕrul,* 28 Noembrie 1894)
— O vizită *(Adevĕrul,* 5 Decembrie 1894)
— Cuvinte zadarnice *(Adevĕrul,* 8 Ianuarie 1895, retipărită în *Universul ilustrat,* 23 Februarie 1896)
— Clipe: „Surâsul copilului", „Sărutarea", „Timid" *(Adevĕrul,* 16 Ianuarie 1895)
— Fluture *(Adevĕrul,* 23 Ianuarie 1895, reprodus în *Universul ilustrat,* 22 Decembrie 1895)

— Femei care înșeală *(Adevĕrul,* 30 Ianuarie 1895, retipărită în *Universul ilustrat,* 5 Aprilie 1896)
— Artă și artă *(Adevĕrul,* 6 Februarie 1895)
— Lângă o cruce *(Adevĕrul,* 13 Februarie 1895, reprodus în *Universul ilustrat,* 12 Ianuarie 1896)
— Un braț cu lemne *(Lumea nouă,* 6 Martie 1895, retipărită în *Universul ilustrat,* 5 Februarie 1896)
— Popă beat — retipărită cu titlul „Rugăciunea" *(Adevĕrul ilustrat,* 20 Martie 1895)
— Silueta *(Lumea nouă,* 20 Martie 1895, reprodus în *Universul ilustrat,* 19 Ianuarie 1896)
— Adieri — maxime *(Adevĕrul ilustrat,* 2 Aprilie 1895)
— Poeme în proză: „Rozele", „Un cuvânt" *(Lumea nouă,* 10 Aprilie 1895)
— Sfârșitul poemei *(Adevĕrul ilustrat,* 8 Mai 1895)
— Un om de prisos *(Adevĕrul ilustrat,* 19 Iunie 1895)
— Poeme în proză: „Calvarul", „Crengi uscate", „Un negustor" *(Adevĕrul ilustrat,* 18 Septembrie 1895)
— Pe terasă *(Universul ilustrat,* 10 Noembrie 1895)
— Filip *(Universul ilustrat,* 25 Noembrie 1895)
— Scrisori găsite *(Universul ilustrat,* 15 Decembrie 1895)
— Poveste de Crăciun *(Lumea ilustrată,* anul al II-lea, 1895, br. VI, nr. 11—12)
— Pădurea din Solca *(Universul ilustrat,* 5 Ianuarie 1896)
— Cum s'au despărțit *(Universul ilustrat,* 9 Februarie 1896)
— Gestul frumos *(Universul ilustrat,* 23 Martie 1896)

B.

—**Intim**, Craiova, 1892, Editura librăriei Samitca & Lazăr.

— **Intim, Poeme în proză, Nuvele**, București, 1894, Editura librăriei H. Steinberg, cu o scrisoare de Al. Vlahuță, și cu următorul cuprins: INTIM, POEME IN PROZĂ: Copilul, Căruțașul, Păpușa, La curtea cu juri, Intr'o menajerie, Printre clowni, Regele, Mutul, Modele, Un amic, Lebăda, Râs și lacrimi, Durerile, Pâinile, Singur, O lume, Pe lac, NUVELE: O casă veche, Evreul, O confesiune, Înșelătoare, Țiganii, Ce nu se iartă, Cugetări.

— **Iubita**, Craiova, 1895, Institutul de editură Ralian și Ignat Samitca. Pe lângă romanul Iubita se publică și următoarele nuvele: La răsăritul lunei, Simplu, Prietenie, Valsul, O sinucidere, Ideal, Mărturisire, Lăutarul satului, Dintr'o viață, Toamna, Note de drum.

— **Priveliști din viață**, Craiova, 1896, Institutul de editură Ralian și Ignat Samitca, cu un portret al autorului. Are următorul cuprins: Filip, Gestul frumos, Artă și artă, Rugăciunea, Pe terasă, Scrisori găsite, Contraste de Crăciun, Cum s'au despărțit, Copiii, Femeia care înșeală, Paltoane vechi, O vizită, Arborii, Popescu, Ore de citire, Intâia ninsoare, Cuvinte zadarnice, Siluetă, Pădurea din Solca, Un fermecător, Fluture, Lângă o cruce, Un braț cu lemne, ALBUM (poeme în proză): Floarea regelui, Birjarul din Salzburg, Danț Macabru, Rozele, Un cuvânt, Credincioșii, In drumul de fier, Surâsul copilului, Un bogat, Realitatea, Timid, O reprezentație, Calvarul, Crengi uscate, Un negustor, Osteniții — Sfârșitul poemei, „Te iubesc!", Un om de prisos.

III

ARTICOLE LITERARE ȘI COMENTARII ARTISTICE

A

— Teatru *(Clopotul,* Craiova, 26 Octombrie 1883)
— Teatrul din Craiova *(Clopotul,* 11 Ianuarie 1884)
— Teatrul din Craiova *(Clopotul,* 29 Ianuarie 1884)
— Cronica teatrală *(Amicul libertății,* Craiova 20 Decembrie 1887)
— Ateneul nostru (despre conferința lui G. Buzoianu „Grădina Hesperidelor" — *Amicul libertății,* 20 Decembrie 1887)
— Alexandru Macedonski, amintiri *(Peleșul,* București nr. 5, 1888)
— Notă bibliografică (Alphonse Daudet: „Trente ans de Paris", *Revista,* fost *Peleșul,* nr. 6, 1888)
— Note bibliografice („Les chants de la vie" par Hippolyte Rollot și „Poezii" de Alex. Vlahuță — *Revista olteană,* Craiova, nr. 1, 1888)
— Aurelia Chițu *(Revista olteană,* nr. 2,1888)
— Mișcare de idei *(Revista olteană,* nr. 4, 1888)
— Note bibliografice („Purgatoriul lui Dante", tradus de doamna Maria P. Chițu — „L'homme libre", ziar parisian — „Mângâieri sufletești", poezii de locotenent G. Boureanu — „Revista agricolă", „Chaos", poésies par Emile Chevé — „Les mensonges conventionnels de notre civilisation" par Max Nordau — Presa străină și România — *Revista olteană,* Nr. 6, 1888)
— Forma în artă *(Revista olteană,* nr. 6, 1888)
— Elena Teodorini *(Revista olteană,* nr. 7, 1888)
— François Coppée *(Revista olteană,* nr. 8, 1888)

— Forma în artă, continuare *(Revista olteană,* nr. 8, 1888)
— Convorbire literară: „Le rêve" par Emile Zola (Revista olteană, Craiova nr. 1, 1888)
— Portrete din literatura franceză: Paul Bourget *(Revista olteană,* nr. 10, 1888)
— Cronica teatrală: Teatrul Teodorini *(Revista olteană,* nr. 10, 1888, reprodus în *Apărarea,* Craiova, 15 Decembrie 1888)
— O pagină de psihologie literară: Amorul în poeziile lui Eminescu *(Revista olteană,* nr. 11, 1888)
— Amintiri literare: Dumitru Stăncescu *(Revista olteană,* nr. 11, 1888)
— O notă de analiză critică: „La vie littéraire" par Anatole France *(Revista olteană,* nr. 12, 1888, reprodusă în *Adevĕrul,* 16 Februarie 1891)
— Note bibliografice *(Apărarea,* Craiova, 12 Octombrie 1888)
— Ateneul din Craiova *(Apărarea,* 24 Noembrie 1888)
— Portrete din literatura română: Vasile Alecsandri *(Revista olteană,* nr. 1, 1889)
— Alfred de Musset *(Revista olteană,* nr. 2, 1889)
— Folclorul şi Alecsandri *(Revista olteană,* nr. 3, 1889)
— Madam L. Ackermann *(Revista olteană,* nr. 4, 1889)
— N. Nicoleanu *(Revista olteană,* nr. 6, 1889)
— Mihail Zamfirescu *(Revista olteană,* nr. 7, 1889)
— Cronica teatrală *(Revista olteană,* nr. 8, 1889)
— Dimitrie Bolintineanu *(Revista olteană,* nr. 9, 1889)

— Temperament în artă, conferinţă ţinută la Ateneul din Craiova în seara zilei de 22 Decembrie 1889 *(Revista olteană,* nr. 10, 1889)
— Veronica Micle, amintiri personale *(Revista olteană,* nr. 11, 1889)
— Portrete din literatura franceză: M. Guyau *(Revista independentă,* Craiova, nr. 1, 1890, reprodusă în *Adevĕrul,* 1 Ianuarie 1894)
— Vasile Alecsandri — cu ocazia morţii acestuia *(Viitorul,* Craiova, 26 August 1890)
— Eminescu *(Luceafărul,* Craiova, 17 Septembrie 1890)
— Georgio Vasilescu *(Luceafărul,* 24 Sept. 1890)
— Convorbiri teatrale *(Secolul,* Craiova, 1 Octombrie 1890)
— Poveştile lui Ion Creangă *(Luceafărul,* 2 Octombrie 1890)
— Convorbiri teatrale *(Secolul,* 8 Octombrie 1890)
— Convorbiri teatrale *(Secolul,* 15 Octombrie, 1890)
— Cărţi *(Secolul,* 15 Octombrie 1890)
— Convorbiri teatrale *(Secolul,* 22 Octombrie 1890)
— Convorbiri teatrale *(Secolul,* 29 Octombrie 1890)
— Convorbiri teatrale *(Secolul,* 5 Noembrie 1890)
— Lamartine — fragment dintr'un articol de Georges Rodenbach *(Secolul,* 5 Noembrie 1890)
— Convorbiri teatrale *(Secolul,* 15 Noembrie 1890)
— Convorbiri teatrale *(Secolul,* 26 Noembrie 1890)
— Notiţă artistică *(Secolul,* 26 Noembrie 1890)
— Cronica literară: „Despre frumuseţe" de Octavia *(Adevĕrul,* 12 Ianuarie 1891)
— Teatrul nostru *(Reforma,* Craiova, 13 Ianuarie 1891)
— Cronica literară: *„Studii critice"* de Ion Gherea *(Reforma,* 20 Ianuarie 1891)

— Cronica literară: „Din aspectele vieții noastre intelectuale“ *(Reforma,* 27 Ianuarie 1891)
— Convorbiri intime: „Insemnări pe marginea versurilor lui François Coppée *(Adevĕrul,* 11 Februarie 1891)
— Viața literară: „Privire generală asupra nuvelei“ *(Adevĕrul,* 21 Februarie 1891)
— Viața literară: „Sărutările“ de Jean Second *(Adevĕrul,* 27 Februarie 1891)
— Viața literară: „Dispoziția de a scrie“ *(Adevĕrul,* 5 Martie 1891)
— Viața literară: „Théodore de Banville“ *(Adevĕrul,* 9 Martie 1891)
— Emoțiunea estetică — conferință ținută în 8 Februarie 1891 la Ateneul din Craiova *(Adevĕrul,* 11 Martie 1891)
— Emoțiunea estetică, urmare *(Adevĕrul,* 12 Martie 1891)
— Emoțiunea estetică, urmare *(Adevĕrul,* 13 Martie 1891)
— Cronica teatrală: „Năzdrăvăniile divorțului“, comedie de I. Malla la Național *(Adevĕrul,* 13 Martie 1891)
— Emoțiunea estetică, urmare *(Adevĕrul,* 14 Martie 1891)
— Emoțiunea estetică, sfârșit *(Adevĕrul,* 15 Martie 1891)
— Viața literară: „Debuturile“ *(Adevĕrul,* 21 Martie 1891)
— Viața literară: „Les Rougon-Macquart“ *(Adevĕrul,* 28 Martie 1891)
— O notă critică *(Adevĕrul,* 3 Aprilie 1891)
— Viața literară: „Pesimismul în iubire“ *(Adevĕrul,* 8 Aprilie 1891)

— Viața literară: „Diletantism", despre N. Țincu și D. Teleor *(Adevĕrul,* 13 Aprilie, 1891)
— Viața literară: „Poezia patriotică", despre Ioan Neniţescu *(Adevĕrul,* 18 Aprilie 1891)
— Viața literară: „Jiquidi" *(Adevĕrul,* 21 Aprilie 1891)
— Viața literară: „Un poet socialist", despre C. Mille *(Adevĕrul,* 27 Aprilie 1891)
— Viața literară: „Memoriile și corespondențele literare" *(Adevĕrul,* 2 Mai 1891)
— Viața literară: „Ion Gherea" *(Adevĕrul,* 9 Mai 1891)
— Viața literară: „Les Facettes", poezii de A. Sturza *(Adevĕrul,* 15 Mai 1891)
— Viața literară: „Trei morminte" *(Adevĕrul,* 22—23 Mai 1891)
— Viața literară: „D. I. Gherea, ca critic estetic", urmare *(Adevĕrul,* 27 Mai 1891)
— Viața literară: „Subiectivismul în poezie" *(Adevĕrul,* 3 Iunie 1891)
— Viața literară: „V. G. Morțun" *(Adevĕrul,* 10 Iunie 1891)
— Viața literară: „Decepții", poezii de Th. M. Stoenescu *(Adevĕrul,* 17 Iunie 1891)
— Viața literară: „O carte didactică" despre Lazăr Șăineanu *(Adevĕrul,* 26 Iunie 1891)
— Viața literară: „Mihail Kogălniceanu" *(Adevĕrul,* 1—2 Iulie 1891)
— Viața literară: „Anecdotele d-lui Th. D. Speranță" *(Adevĕrul,* 15 Iulie 1891)
— M. Eminescu *(Gazeta învățământului,* Craiova, 1 Noembrie 1891)

— Cronica cărţilor: „Le pessimisme“ par Léon Jouvin *(Ecoul Doljului,* Craiova, 2 August 1892)
— Note critice: „Legende române de V. A. Ureche“ *(Ecoul Doljului,* 15 August 1892)
— Cronica cărţilor: „Determinismul în Geografie“, „Grădina Hesperidelor“ de G. T. Buzoianu *(Ecoul Doljului,* 23 August 1892)
— Cronica cărţilor: „Opere Complete“ de Anton Pann *(Ecoul Doljului,* 30 August 1892)
— Teatrul nostru — editorial *(Ecoul Doljului,* 13 Septembrie 1892)
— Asupra teatrului nostru *(Ecoul Doljului,* 20 Septembrie 1892)
— Cronica cărţilor: „Jocelyn“, tragedie în 3 acte în versuri, adaptată după poema lui Lamartine, de doamna Elena Baitler *(Ecoul Doljului,* 4 Octombrie 1892)
— Gheorghe Sion *(Ecoul Doljului,* 18 Octombrie 1892)
— Teatrul nostru — editorial *(Ecoul Doljului,* 25 Octombrie 1892)
— Teatrul nostru: „Nebuniile amoroase“, comedie în 3 acte în versuri de Régnard, traducere de Th. Aslan *(Ecoul Doljului,* 8 Noembrie 1892)
— Cap de bătrână, bust în gips lucrat de sculptorul C. Bălăcescu *(Ecoul Doljului,* 22 Noembrie 1892)
— Scrisoare către D-tru Stăncescu *(Ecoul Doljului,* 6 Decembrie 1892)
— Mikado — cronică teatrală *(Ecoul Doljului,* 20 Decembrie 1892)
— Teatrul din Craiova *(Adevĕrul,* 31 Ianuarie 1893)
— Teatrul *(Ecoul Doljului,* 21 Februarie 1893)

— Convorbiri intime — între altele şi despre „Balade şi Idile“ de Coşbuc *(Adevĕrul,* 8 Septembrie 1893)
— O nouă antologie — cu prefaţă de N. Beldiceanu *(Adevĕrul,* 14 Septembrie 1893)
— Instantanee: „Carol Scrob“ *(Adevĕrul,* 16 Septembrie 1893)
— Teatrul Naţional *(Adevĕrul,* 22 Septembrie 1893)
— Tinerii *(Adevĕrul,* 4 Octombrie 1893)
— Convorbiri intime: „D. Joseph Capéran“ *(Adevĕrul,* 21 Octombrie 1893)
— Convorbiri intime: „N'am poftă de vorbă“ *(Adevĕrul,* 5 Noembrie 1893)
— Nuvelele doamnei Sofia Nădejde *(Munca,* 7 Noembrie 1893)
— Ore de citire: „La menteuse“ piesă în trei acte de Alphonse Daudet *(Adevĕrul,* 8 Noembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Câteva amintiri“ *(Adevĕrul,* 13 Noembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Microbii Bucureştilor“ *(Adevĕrul,* 14 Noembrie 1893)
— O figură de artist: „Anestin“ *(Adevĕrul,* 15 Noembrie 1893)
— Al. Vlahuţă (Adevĕrul, 22 Noembrie 1893)
— Note literare: „Feuilles détachées“ par Renan *(Adevĕrul,* 29 Noembrie 1893) *
— Ore de citire: „Despre Lamartine“ *(Adevĕrul,* 6 Decembrie 1893) *
— Expoziţia Jiquidi *(Adevĕrul,* 9 Ianuarie 1894)
— Pro domo — răspuns la criticile lui Rion şi Ibrăileanu din *Evenimentul literar (Adevĕrul,* 17 Ianuarie 1894)

— Curierul teatrelor *(Generația nouă,* Martie 1894)
— Galeria literară: Leopold V. Sacher-Masoch *(Lumea Nouă,* 26 Martie 1895)

B.

— **Evoluția în literatură,** Craiova, 1889, Tipolitografia Națională Ralian și Ignat Samitca.
— **Profile literare,** Craiova, 1891, Editura tipografiei D. I. Benvenisti, cu următorul cuprins: Ion Gherea, Théodore de Banville, Ion Nenițescu, Mihail Kogălniceanu, Jean Second, Jiquidi, Nicolae Țincu și Dumitru Teleor, Th. D. Speranță, Ion Ghica, Const. Mille, Emile Zola, Alex. A Sturza, Th. M. Stoenescu, Louise Ackermann, Dimitrie Bolintineanu, V. G. Morțun, N. Nicoleanu, Maria P. Chițu, Mihail Zamfirescu, Lazăr Șăineanu, M. Guyau, Alex. Vlahuță.

ARTICOLE POLITICE ȘI DIVERSE ÎNSEMNĂRI

A

— La un disgrațiat *(Clopotul*, Craiova, 25 Septembrie 1883)
— Cuvântare la înmormântarea lui I. N. Titulescu *(Clopotul,* 8 Noembrie 1883)
— Cronica *(Clopotul,* 5 Iunie 1884)
— Dela una la alta *(Cântaru,* 28 Octombrie 1885)
— Dela una la alta *(Cântaru*, 4 Noembrie 1885)
— Dela una la alta *(Cântaru*, 23 Decembrie 1885)
— Spicuiri *(Cântaru*, 2 Decembrie 1885)
— La adresa Primăriei *(Cântaru,* 16 Decembrie 1885)
— Dela una la alta *(Cântaru*, 23 Decembrie 1885)
— Localia *(Cântaru*, 3 Ianuarie 1886)
— O vorbă mai mult *(Amicul libertății,* Craiova, 16 Noembrie 1887)
— In lături corupătorii *(Amicul libertății*, 16 Noembrie 1887)
— Pro domo mea *(Amicul libertății,* 22 Noembrie 1887)
— Frazeologi politici *(Amicul libertății,* 30 Noembrie 1887)
— Craiova, 5 Decembrie 1887 *(Amicul libertății,* 6 Decembrie 1887)
— Sălbăticie *(Amicul libertății,* 20 Decembrie 1887)
— Domnului director al ziarului „Libertatea" *(Libertatea,* Craiova, 19 Ianuarie 1888)
— Celor dela „Apărarea" *(Libertatea,* 22 Ianuarie 1888)

— Un cuvânt pentru țărani (*Revista olteană*, Craiova, nr. 3, 1888)
— Cariera condeiului (*Revista olteană*, nr. 7, 1888)
— Mișcare politică (*Apărarea*, Craiova, 11 August 1888)
— Cronica — (*Apărarea*, 26 Septembrie 1888)
— O vorbă cu cei dela „Opiniunea" (*Apărarea*, 28 Septembrie 1888)
— Cronica: „Scrântitură... oratorică" (*Apărarea*, 6 Octombrie 1888)
— Cronica: „Naftalina plânge! Zerozan făcut foc! Nu și-a scrântit-o" (*Apărarea*, 12 Octombrie 1888)
— Cronica: (*Apărarea*, 6 Noembrie 1888)
— Cronica: „Un Hamlet politic" (*Apărarea*, 10 Noembrie 1888)
— Un caraghioslâc de sensație (*Apărarea*, 13 Noembrie 1888)
— Cronica (*Apărarea*, 13 Noembrie 1888)
— Culmea ridicului (*Apărarea*, 13 Noembrie 1888)
— Calomniatorii (*Apărarea*, 17 Noembrie 1888)
— Cronica (*Apărarea*, 17 Noembrie 1888)
— Unitatea în partide (*Apărarea*, 24 Noembrie 1888)
— Cronica (*Apărarea*, 24 Noembrie 1888)
— Iertare (*Apărarea*, 1 Decembrie 1888)
— Desbinările în partide (*Apărarea*, 9 Decembrie 1888)
— Onestitatea în politică (*Apărarea*, 15 Decembrie 1888)
— Cronica... (*Apărarea*, 15 Decembrie 1888)
— Indigenatul domnului Ralian Samitca (*Apărarea*, 23 Decembrie)
— Model de democratism (*Apărarea*, 7 Ianuarie 1889)

— Caractere (*Viitorul,* Craiova, 19 August 1890)
— Partid istoric (*Viitorul*, 19 August 1890)
— Viitoarele alegeri comunale (*Viitorul,* 26 August 1890)
— Profil (*Secolul*, Craiova, 29 Octombrie 1890)
— Sângele apă nu se face (*Adevĕrul*, 3 Noembrie 1890)
— Scrisoare către Alex. Constantinescu (*Secolul,* 5 Noembrie 1890)
— Către cititori — împreună cu Alex. Constantinescu (*Secolul,* 26 Noembrie 1890)
— Convorbiri intime (*Adevĕrul*, 9 Decembrie 1890)
— Să stăm strâmb și să judecăm drept (*Adevĕrul,* 6 Ianuarie 1891)
— Să stăm strâmb și să judecăm drept (*Adevĕrul,* (*Adevĕrul,* 17 Ianuarie 1891)
— Regimul săbiei (*Adevĕrul,* 7 Martie 1891)
— Șarlatani literari (*Adevĕrul*, 20 Martie 1891)
— Premiile Academiei (*Adevĕrul*, 23 Martie 1891)
— Din toasturi celebre (*Adevĕrul,* 17 Aprilie 1891)
— Rolul bâtei în politică (*Adevĕrul*, 20 Aprilie 1891)
— Urechile lui Ureche (*Adevĕrul*, 26 Mai 1891)
— Liceul din Botoșani (*Adevĕrul,* 13 Iunie 1891)
— Conjunctivită granuloasă (*Adevĕrul*, 20 Iunie 1891)
— Cronica: „Un trubadur dinastic" (*Adevĕrul,* 21 Iulie 1891)
— Cronica (*Ecoul Doljului*, Craiova, 13 Decembrie 1892)
— Creionări: „Mihail M. Trișcu" (*Revolta,* Craiova, 13 Decembrie 1892)
— O chestie de pudoare (*Ecoul Doljului,* 17 Ianuarie 1893)

Clubul cărții digitale 2022

— Cronica: „Merçi, bonjour, etc...“ *(Ecoul Doljului,* 31 Ianuarie 1893)
— De pe pământ *(Ecoul Doljului,* 14 Februarie 1893)
— Din Craiova *(Adevĕrul,* 4 Martie 1893)
— Părintele Brănescu *(Ecoul Doljului,* 21 Martie 1893)
— Instantanee: „Ion D. Grecescu“ *(Adevĕrul,* 8 Septembrie 1893)
— Instantanee: „Vasile Ştefănescu“ *(Adevĕrul, 10* Septembrie 1893)
— Instantanee: „Colonel Logadi“*(Adevĕrul,* 11 Septembrie 1893)
— Instantanee: „Ulise Boldescu“ *(Adevĕrul, 12 Sep*tembrie 1893)
— Instantanee: „Constantin Ciocozan“ *(Adevĕrul,* 15 Septembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Câteva reflecţii“ *(Adevĕrul,* 16 Septembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Cum se uită“ *(Adevĕrul,* 17 Septembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Umilităi“ *(Adevĕrul,* 19 Septembrie 1893)
— Instantanee: „Const. Câmpineanu“ *(Adevĕrul,* 22 Septembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Cafeneaua Fialcovski“ *(Adevĕrul,* 24 Septembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Cuvintele unui soldat“ *(Adevĕrul,* 28 Septembrie 1893)
— Fotografii cazone: „General Sachelarie“ *(Adevĕrul,* 2 Octombrie 1893)
— Convorbiri intime: „Domnişoara Felicia Raţiu“ *(Adevĕrul,* 6 Octombrie 1893)
— Convorbiri intime: „Dizolvarea Societăţii Dramatice din Craiova“ (Adevĕrul, 7 Octombrie 1893)

— Convorbiri intime: „Nebunii" (*Adevĕrul*, 10 Octombrie 1893)
— Convorbiri intime: „Achitarea locotenentului Măinescu" (*Adevĕrul*, 14 Octombrie 1893)
— Convorbire cu domnul C-tin Gogu (*Adevĕrul*, 24 Octombrie 1893)*
— Convorbiri intime: „O operă postumă a lui Mihail Kogălniceanu" (*Adevĕrul*, 26 Octombrie 1893)
— Convorbiri intime: „Un nou proiect de lege" (*Adevĕrul*, 30 Octombrie 1893)
— Convorbiri intime: „Electricitatea la Craiova" (*Adevĕrul*, 3 Noembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Spaima în armată" (*Adevĕrul*, 7 Noembrie 1893)
— Convorbiri intime: „Vom râde" (*Adevĕrul*, 7 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 17 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 18 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 19 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 20 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 21 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 23 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 24 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 25 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 26 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 27 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 28 Noembrie 1893)
— Proletariatul din Craiova (*Munca*, 28 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 30 Noembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 1 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 2 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 3 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 4 Decembrie 1893)

— Note din Senat (*Adevĕrul*, 5 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 8 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 9 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 10 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 11 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 12 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 14 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 15 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 16 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 17 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 18 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 19 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 21 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 22 Decembrie 1893)
— Note din Senat (*Adevĕrul*, 23 Decembrie 1893)
— Senatul în vacanță (*Adevĕrul*, 24 Decembrie 1893)
— Portrete din Senat: „Maior Lamotescu" (*Adevĕrul*, 28 Decembrie 1893)
— Portrete din Senat: „Maior Lamotescu" (*Adevĕrul*, 29 Decembrie 1893)
— Portrete din Senat: „Cotescu" (*Adevĕrul*, 30 Decembrie 1893)
— Portrete din Senat: „Lerescu" (*Adevĕrul*, 4 Ianuarie 1894)
— Calendar de perete (*Adevĕrul*, 4 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Colonel Păucescu" (*Adevĕrul*, 6 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Conu Ghiță Săulescu" (*Adevĕrul*, 6 Ianuarie 1894)
— Legea maximului și lăutarii (*Adevĕrul*, 11 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Grigore Capșa" (*Adevĕrul*, 12 Ianuarie 1894)

— Portrete din Senat: „Sefendache" *(Adevĕrul,* 14 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Goilav" *(Adevĕrul,* 15 Ianuarie 1894)
— In bal *(Adevĕrul,* 16 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Atanasiu" *(Adevĕrul,* 18 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Gr. Gr. Cantacuzino" *(Adevărul,* 6 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Alex. Orăscu" *(Adevĕrul,* 20 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „P. S. Aurelian" *(Adevĕrul,* 21 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „C. Urdăreanu" *(Adevĕrul,* 22 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „I. Ianov" *(Adevĕrul,* 25 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Dimitrie Sturza" *(Adevĕrul,* 26 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „Dr. Kristescu" *(Adevĕrul,* 27 Ianuarie 1894)
— Portrete din Senat: „N. Economu" *(Adevĕrul,* 28 Ianuarie 1894)
— Greşelile de tipar *(Adevĕrul ilustrat,* 16 Octombrie 1895)
— Un fermecător *(Universul ilustrat,* 26 Ianuarie 1896)

ARTICOLE ŞI NOTE DESPRE TRAIAN DEMETRESCU

— ANTON BACALBAŞA: „Iubita" de Traian Demetrescu (*Adevĕrul*, 24 Octombrie 1894)
— I. L. CARAGIALE: „Traian Demetrescu" (*Epoca literară*, 22 Aprilie 1896)
— ALEX. CONSTANTINESCU: „Profile literare" (*Viitorul*, Craiova, 13 Octombrie 1891)
— AT. D. DEMIANOFF: „Intim" de Traian Demetrescu (*Ecoul Doljului*, 11 Octombrie 1892)
— EMIL (C. MILLE): „Traian Demetrescu" (*Adevĕrul ilustrat*, 25 Septembrie 1895)
— FIDELIO: „Din viaţa lui Traian Demetrescu" (*Lumea Nouă*, 23 Aprilie 1896)
— LIVIO DON: „Traian Demetrescu" (Revista Theatrelor Nr. 2, Craiova, 1896)
— RION (IONESCU RAICU): „Intim" (*Evenimentul literar*, 3 Ianuarie 1894)
— NADIR: Tipuri literare „Traian Demetrescu" (*Independentul*, Bucureşti, 15 Iulie 1893)
— G. D. PENCIOIU: „Traian Demetrescu" (*Lumea nouă literară şi ştiinţifică*, 28 Aprilie 1896)
— VASILE PETRESCU: Curierul literar — despre volumul de versuri „Freamăte" (*Revista olteană*, Aprilie 1888)
— VASILE PETRESCU: „Amurg" poezii de Traian Demetrescu (*Revista olteană*, Septembrie 1888)
— PRION: „Inmormântarea lui Traian Demetrescu" (*Lumea nouă*, 27 Aprilie 1896)
— REX: „Cartea unei inimi" poezii de Traian Demetrescu (*Revista literară*, 18 Noembrie 1890)
— JULES SARASY: „Traian Demetrescu" (*Opiniunea*, Craiova, 10 Iulie 1892)
— AURELIU SEVER: „Traian Demetrescu" (*Lectura*, Tr. Severin, Mai 1896)
— D-TRU STĂNCESCU: „Traian Demetrescu" (*Lumea ilustrată*, anul al III-lea, 1896 nr. 13).

— CATON THEODORIAN: „Cartea unei inimi", poezii de Traian Demetrescu *(Dumineca,* 9 Decembrie 1890)
— TOL: „Traian Demetrescu" (*Adevĕrul,* 20 Aprilie 1896)
— UN AMIC AL LITERATURII: „Profile literare" de Traian Demetrescu *(Secolul,* Craiova, 19 Octombrie 1891)
— VIOLETTE: „Traian Demetrescu", articol menționat la un concurs literar *(Freamătul,* Craiova, 20 Mai 1895)
— C. VRAJA (G. IBRĂILEANU): „Psihologia de clasă" — despre „Intim" (*Evenimentul literar,* 10, 23, 31, Ianuarie 1894)
— C.VRAJA (G. IBRĂILEANU): „Iubita", roman de Traian Demetrescu *(Lumea nouă,* 28 Noembrie 1894)
— — — „Intim" de Traian Demetrescu *(Evenimentul,* Iași, 25 Decembrie 1893)
— — — „Moartea lui Traian Demetrescu" *(Vremea,* Craiova, 19 Aprilie 1896)

TABLA DE MATERII

	Pag.
Studiu introductiv	3
I. POEZII :	
La şcoală	35
Ziua de mâine	36
Proletarii	37
Dramă	40
Gânduri ostenite	42
Loc !	44
Epigrame	45
Lui Pasteur	46
Râs - amar	47
Lui Eminescu	48
Numai frumoasă !...	49
Unui amic poet	53
Farmec	56
Şcolarilor săraci	57
Unui tânăr	60
Corbii	63
Necunoscuţi	65
Ursarul	66
In alte lumi	67
Mama	68
Jules Vallès	69
Floare de drum	71
Cătunul	72
In atelier	73
Ciobanii	75
La anticar	76
O filosofie	77
Idilă	79

Pag.

Muncitorilor 80
Cântăreţul de stradă 82
Magdalena 84
Legea 85
Nunta de argint 86
Al patrulea profil în creion 89
Fotografii regale 91

II. PROZĂ :

O foaie de-a trecutului 95
Cărţi 99
Copilul 102
O chestie de pudoare 104
Causerie 106
O reprezentaţie 110
O lume 112
Râs şi lacrimi 113
Pâinile 115
Căruţaşul 116
Intr'o menajerie 118
Modele 119
Contraste de Crăciun 121
Foamea 124
Artă şi artă 130
Un cuvânt 136
Un om de prisos 137
Calvarul 142
Crengi uscate 144
Gestul frumos 146
Osteniţii 150

III. ARTICOLE LITERARE :

Dimitrie Bolintineanu 155
Emile Zola 164
Ion Gherea 168

Pag.

Cronica cărţilor (Opere complete de Anton Pann) 176
Teatrul Naţional 177
Nuvelele Doamnei Sofia Nădejde 179

IV. ARTICOLE POLITICE :

In lături corupătorii 195
Frazeologi politici 197
Craiova, 5 Decembrie 1887 199
Un cuvânt pentru ţărani 201
Onestitatea în politică 205
Să stăm strâmb şi să judecăm drept 208
Rolul bâtei în politică 214
Un trubadur dinastic 216
Cuvintele unui soldat 220
Proletariatul din Craiova 223
Note din Senat 227

V. BIBLIOGRAFIA GENERALĂ A SCRIERILOR LUI TRAIAN DEMETRESCU 235

Traian Demetrescu — OPERE ALESE. Ed. I. Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1951. 232 pag. 1 planşe. ft. 125x175 mm. Lei 60. (Colecţia Biblioteca pentru Toţi) Tipografia Atelierele Grafice Nr. 1. Dat în lucru 19.V.1951. Bun de tipar 18.VII.1951. Hârtie ziare de 52 gr./m. p., ft. 70x100/33,4. Tiraj 15000 ex. Coli de tipar 9,25. Coli de Editură. 9,91. Autorizaţia de tipărire 2505/1951. Pentru bibliotecile mici, indicele de clasificare - 8R.

Clubul cărții digitale 2022